detinjstvo 1991/1,2

Radule Bošković

SLIKAR GRAFIČAR, ROĐEN 1954. G. U NOVOM SADU.
U BEOGRADU, 1978. GODINE DIPLOMIRAO NA AKADEMIJI ZA PRIMENJENE UMETNOSTI, ODSEK GRAFIKA KNJIGE - GRAFIKA.
OD TADA SE INTENZIVNO DRUŽI SA GRAFIKOM, SLIKOM, ILUSTRACIJOM, GRAFIČKIM OBLIKOVANJEM SVEGA ŠTO NAS OKRUŽUJE, A NAROČITO POZORIŠNIM PLAKATOM.
TRINAEST PUTA DO SADA IZLAGAO SAMOSTALNO SVOJE RADOVE I PREKO STO PUTA KOLEKTIVNO.
VIŠE PUTA NAGRAĐIVAN ZA SLIKARSTVO, GRAFIKU I GRAFIČKO OBLIKOVANJE.
ŽIVI I RADI U NOVOM SADU, U SRPSKOM NARODNOM POZORIŠTU I U ATELJEU U PETROVARADINU.

detinjstvo

časopis o književnosti za decu
godina XVII broj 1–2, proleće–leto 1991.

VI
PREGLED ČASOPISA 103
Zoroslav Spevak: Zlaty mai, br. 1,2/1990. 105
Gordana Stojković: La revue des lievres pour enfants, 1990. 108
Gordana Stojković: Lekture jeunesse, br. 53, 54, 55 / 1990. 111

VII
Sadržaj šesnaestog godišta 115

I

Stvaraoci i pojave

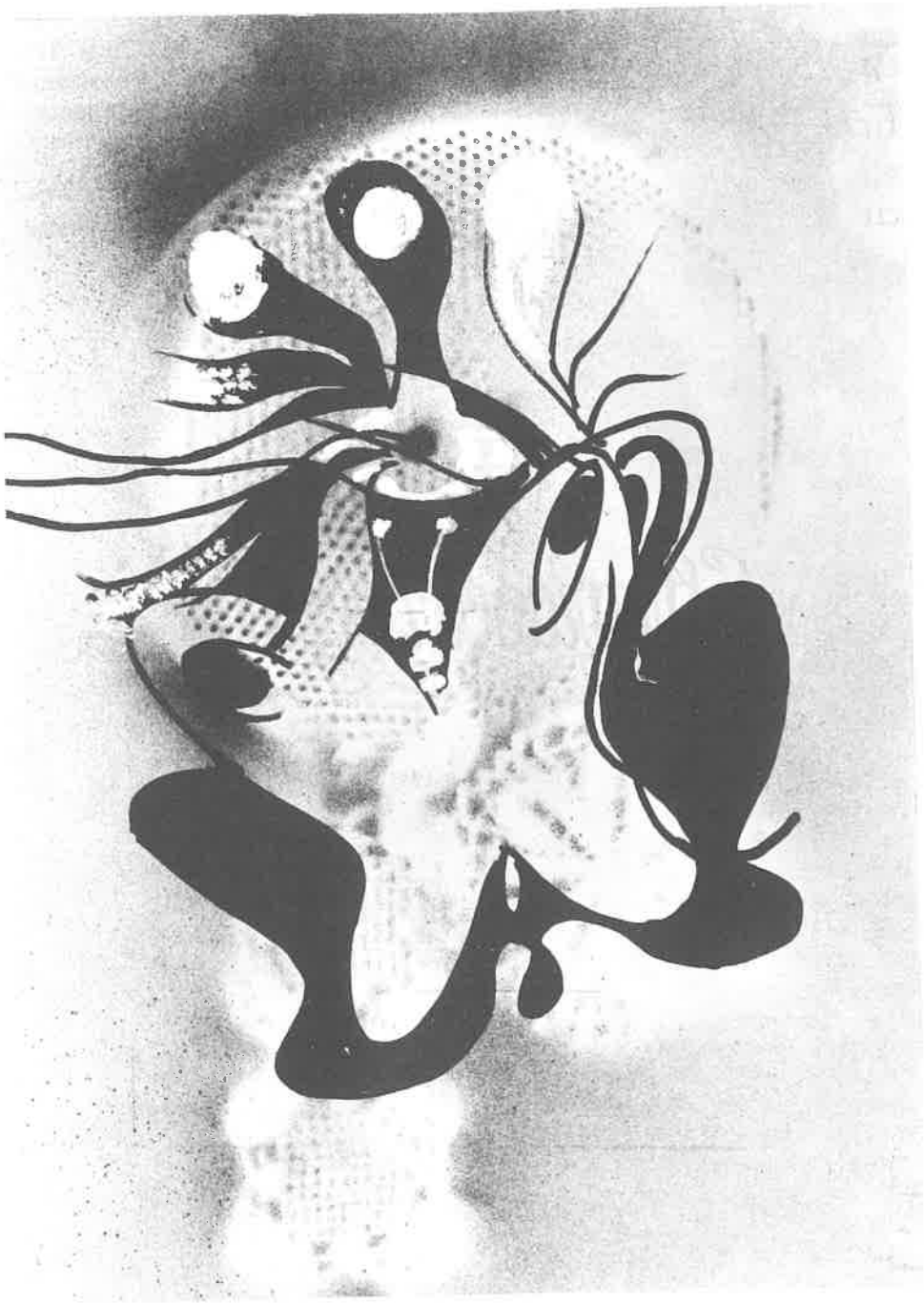

Draško REĐEP

VELIKA ZVEZDANA PRIČA

(Dvadeset pet godina „Plavog čuperka" Miroslava Antića – 1965–1990)

Neko ode za pticama.
Miroslav Antić, *Krila*

Prolaznost veje ko mećava.
Miroslav Antić, *Spomenik*

Jedna od naših najčitanijih i ponajviše još naizust govorenih knjiga pesama, *Plavi čuperak* Miroslava Antića, za proteklih četvrt stoleća, koliko je proteklo od njegovih prvih izdanja ("Mlado pokolenje", Beograd, 1965), bio je, uostalom i ostao, specifičan test našeg ukusa, razmicanja naših svakojakih sloboda, našeg uzrasta. U početku dočekan bezmalo kao jeres, *Čuperak* je, u mnoštvu svojih literarnih naznaka, ali i u čitavom jatu čitačkih naraštaja, (p)ostajao nadahnuta, podsticajna sloboda pamćenja, doživljaja, buđenja. Prvi je, baš, Antić u našoj literaturi progovorio o prvoj ljubavi tog takozvanog prelaznog doba, i prvi je, dakako, u nas, na tragu autentičnih poetskih doživljaja i ostvarenja Jovana Jovanovića Zmaja i Dušana Radovića, otkrio *majušnu mrvu detinjstva* u svakom od nas. U ovoj knjizi su, odista, bez zazora, ali i bez srama, dečaci i devojčice zaigrali svoj *prvi tango*, i ovde je, takođe, začeto traganje za onom *plavom zvezdom* maštarija i sna.

Pišući i objavljujući tzv. dečju poeziju punih deset godina pre pojave *Plavog čuperka*, Antić je, odjednom, svoju optiku, uz veliki rizik odsustva rezonanse naših konvencionalnih kritičara, usmerio, poput onog Zmajevog teleskopa iz Sremske Kamenice, ka onim razredima koji, duboko u sebi, govore *zdravo, poslednja bajko*, i, u isti mah, *zdravo, čudnovati svete*. Dakle, upravo trenucima koji su istovremeno i oproštajni i neizvesni, neočekivani i nepredvidljivi.

Još 1955. godine Antić je objavio *Nasmejani svet* ("Dnevnik"), jednu nadahnutu plaketu pesama, ilustrovanu čistim crtežima Ljubiše Ilijića Sove, tog rano umrlog karikaturiste koji je, do poslednjeg časa, maštao o putovanjima u trope, u visoku travu savana, u ambijent koji bi voleo Carinik Ruso. Pišući dečju poeziju i dalje, u kontinuitetu koji je dugo i plodotvorno trajao, Antić je 1964. godine objavio svoju *Poslednju bajku* ("Dnevnik"), kao jedinstven oproštaj sa detinjim i mladim uzrastom a istovremeno, kao čist prilog sve bogatijim, razraslijim tokovima naše dečje poezije. Sve je to bilo nalik na propedevtiku jednog drukčijeg govora i zbora. A govor i zbor su se zvali *Plavi čuperak* i stasali, zaljubljeni dečaci i devojčice, onih davnih, šezdesetih godina.

Plavi čuperak se javio kao provokacija, bezmalo senzacionalna, upravo stoga što je svoju radoznalost poistovetio s jednim uzrastom koji se rado, i odveć rano,

etiketirao kao prelazni, međutim, nesumnjivo zaslužuje naročitu brigu, poseban pristup, sopstveni trenutak poezije. *Plavi čuperak* je, tako, bio poklonjen tom najranijem mladićkom i devojačkom uzrastu koji još i nema potpunu svest o sebi. Dakle, poklonjen godinama u kojima je i sam autor već pisao svoje prve, ili kako je rado govorio, odmah druge pesme, potpuno iz svog vidokruga odstranio uštogljenu didaktiku, ali istovremeno i distancu sa koje se posmatraju ta mlada bića koja se, kao zmijskih košuljica, oslobađaju malenih i velikih sputanosti, i odlaze onamo kamo ih veliko, nepoznato i njima još nemušto vreme zove. Ova knjiga je, sasvim naročita i naočita u svom žanru, posedovala, bukvalno od prve stranice, tajanstvenu i negovano oplemenjenu moć sašaptavanja sa devojčurcima i deranima. Njene tajne i njene zagonetke, njeni dozivi i njeni pozivi, sve se to presijava u kaleidoskopu Antićeve sveže osećajnosti, ostavljajući čitaocu mogućnost saradnje koja je zaista stvaralačka.

O prvoj ljubavi i njenim, najljubavnijim pesmama, zvonili su Antićevi stihovi izazovno, pozivajući na maštanje, na let u visine, na odlazak iz sivila skamija i reda konvencija i neslobode. Sve je najednom bilo drukčije, iz polutmine tajne. Ovde se, u zabranjenoj sferi javnog govora, bar do tada, šaputalo o snovima i šetnjama, zvezdama i bojama neba i sveta, dakle o jednom nizu motiva koji je, ponekad opasno zloupotrebljavan u lirici. Podvig Miroslava Antića bio je utoliko veći i za nas značajniji što su ti isti motivi, ni od koga ukradeni, već najednom obliveni osobenom, novom svetlošću, kako su godine prolazile, postajali fokusi jedne poezije apsolutno sveže, žive, moderne.

Pokazalo se da se itekako nadahnuto može pisati i pevati o tom, tobože, nedefinisanom uzrastu, koji se prećutkuje, nerado spominje, prepušten najčešće sebi i samo sebi, ostavljen u nekakvom kobajagi nezanimljivom predvorju života, nalik bezmalo na limb. Život, navodno, tek treba da naiđe. Antić je dramatično i, po svemu sudeći, revolucionarno, učinio da neke tek naznačene, još stidljive i slabo vidljive pojave u osećajnosti dece koja više nisu deca, i devojaka i mladića koji tako intenzivno to žele da budu, steknu rang važnih, po mnogo čemu prelomno sudbonosnih događaja. Kao ohrabrenje, za podstrek ka vlastitom egocentrizmu u tim danima, katkad potištenim, katkad iščašenim, ova knjiga ima jednostavnu, sopstvenu, aromatičnu lepotu. Kad peva o tim junacima koji su glave zagnjurili u jastuk, Antić jasno i sa svešću o svojoj poeziji, kaže:

A ova pesma je oko
što vidi i kroz tamu.
Nju nećeš prevariti
kao tatu i mamu.

Kad svoju šuštavu tajnu sugeriše, ne odajući je, međutim, u atmosferi nekog tihog nemira, tako karakterističnog i za ovu knjigu i za uzrast kome je prvenstveno namenjena, Antić ima čisto i spontano razumevanje za nespretnosti i nagle pokrete svojih junaka. Daleko je od njega karikaturalan potez, ali i starmali cinizam odraslih. A njegova *Najmanja pesma*, kako smo utvrdili još pre, bezmalo, dvadeset i pet godina, u *Letopisu Matice srpske* (novembar, 1966), simpatično je odana nagoveštaju kojim se tek sluti nastavak priče, produžetak legende. U njoj, onako kratkoj, sublimisanoj

u jedan katren, a sad u četiri distiha, već se naslućuje da nailazi vreme u kome svoju vlastitu intimu ne treba uvek odavati, i da će u njemu sve češće refren biti – *šta te se tiče dalje.*

Ovi, najčešće maleni i nedovoljno značajno obeleženi događaji, kao i neposredne pustolovine đačkog korza, oproštaja, sastanaka, u stihu Antićevom, najednom stiču punu, da kažem, ravnopravnu važnost u poređenju sa događajima odraslih. Značajno je i sad napomenuti da je u čitavom tom poduhvatu, koji je jedan od najzanimljivijih u našoj posleratnoj dečjoj poeziji, ili bolje: poeziji sa decom, Antić ponajviše postigao pristupom u kome nije bilo ni traga od jadnih tepanja i još jadnijih, meketavih deminutiva naše dečje pesme. Svojom šuštavom frazom, Antić je uspeo da se izbori za ličnosti svojih junaka, koji su najednom, tokom ove apartne knjige, postajali odrasli, ostajući pri tome nesagledivo deca. Tako je, jedna čista, lirska sveska ispunila i svoju, da kažem, saučesničku, zavereničku funkciju u naporu da se, na krilima mašte, preskoči svoja vlastita senka.

Pionirskom podvigu poezije Dušana Radovića, namenjene u prvom redu mlađem uzrastu, može se spokojno, ili baš nespokojno, pridružiti dečja poezija Miroslava Antića, poglavito ona iz *Plavog čuperka*. Tek je ona, u doslovnom ali i u svakom drugom značenju reči, ukinula granicu takozvane dečje poezije i poezije za odrasle. „Prelazna", ali i stoga neponovljivo šarmantna i sudbini naše ukupne lirike nezavisna i nezaboravna poetičnost *Plavog čuperka*, nošena je romantičarskim dahom doživljene uznesenosti.

Veoma diskretno, ali uzbudljivo signirano, u Antićevim stihovima nazire se podneblje zavičaja, ravnice među velikim rekama.

Velike reke imaju ušće
koje ih pretvara u okean.

Veliki vetar prozračne
puteve prema ravnici.

One divlje gugutke u njegovom grlu, naseljene onde kao u seoskom zvoniku, i onaj *dlan njiva žut i pljosnat*, sve je to situirano, pre svega stoga, da se, ni na čas, ne bi smetnuo s uma zavičaj, rodni kraj, postojbina prvih dečjih igara. *Velika zvezdana priča* Miroslava Antića uvek je na početku.

Iz detinjstva se izlazi kao iz starih patika, i *sanjivi ukus mesečine* otkriva svim dečacima u nama kako smo, jednako, i sasvim daleko, i posve, posve blizu one *majušne mrve detinjstva* koju svako od nas, zapretano i neotkriveno, čuva u sebi, nezaboravno.

Što se, pak, početka tiče, *Plavi čuperak* dahtavo opominje kako se uvek *biva lep na početku, pomalo dobar, pomalo tužan*. U zamamnom banatskom dekoru rascvetanog bagrenja, u ponesenosti koja je maturantski treptava, nedefinisana, iznutra plemenito ozračena, Antićev stih ostavlja trag jednog drukčijeg sna, budnog, umnog i bezumnog u isti mah. Obzorja su ovde ravna, ali je duh nemiran, vrtoglavo usmeren ka visinama, difuzan, neodredljiv, pustolovan.

Zaista, uzrast sveta, bio je uvek merilo Antićeve radoznalosti. Odnos malih i velikih, za ovog pesnika bar, uvek podrazumeva rast. Odrastanje nije doziv, to je

zapovest ove lirike, koja sa putovanjima i starim obrisima sveta računa kao sa svojom udvojenom realnošću. Poput uputstava pred odlazak na neko sudbonosno, opet okeansko putovanje, ovi stihovi su prepuni, naoko, bezbrižnih upozorenja koja podrazumevaju vaseljenu u nama. Uzrast deteta ovde se meri, pre svega, godinama i milenijumima sveta, ali i večitim prisustvom dečaka u nama. Vavilonska starost, večitost trave, nesustalost vetra, uvek su za Antića bile kategorije rasta, ali, isto tako, i gotovo mahnite obamrlosti pred putešestvijem koje nailazi. Prihvatajući decu kao ličnosti, uključivši ih, prirodno i gestom koji ne dopušta prigovor bilo koje vrste, u tu osobenu lirsku domovinu slobode, malenog opsenarstva, gotovo cirkuske razbibrige, Antić je, naporedno sa mudrošću malenih, postavio i (pre)zrelost sveta. Čak je, u nekoliko navrata, nastojao da taj svet, s iskustvima kataklizmi, pustinjskih oluja, potopa, strave, noćnih bajki, učini mladim i jednostavnijim nego što jeste. Mrak koji se, takođe, priviđa u *Plavom čuperku*, u biti nije mrak detinjeg straha, nego kategorija namah metafizička, namah planetarna. Svet se, u toj sintaksi iznenadnog velikog iskustva, pravi i mator, ali to je pre svega *svet snova*, neisceljen, izuzetan, otkriven. Svet kao kontinent, sav kao jedinstveni odgovor na krutost i ravnodušnost onih koji nikada nisu bili deca.

Starmalost je izgnana sa horizonta *Plavog čuperka*.

Ima, napokon, izvesne nostalgije u ovim stihovima koji su čitavom redu naših čitačkih naraštaja bili ono što su, na drugi način, svim čitaocima bili: *Galeb Džonatan Livingston Baha* i *Mali princ* Sent – Egziperija. *Naše stare osmehe niko neće shvatiti*, došaptava se sa nama, opet saučesnički, ovaj Antić. Ali, u toj sveopštoj mećavi prolaznosti, on još uspeva da nas upozori da je, ipak, najbitnije *biti miris i boja, biti tišina u vetru, i biti okean zvezda što se u večnosti pali*. I to upozorenje, srećom, daleko prevazilazi ukus generacijski, decenijski; prostire se do beskraja, nespokojno, uzbuđeno, *ispričano za proleća* budućih čitalaca.

Slobodan Ž. MARKOVIĆ

SAVREMENA DRAMA ZA DECU I OMLADINU[1]

Da li je previše generalizovana konstatacija da savremena drama za decu i omladinu nije bila dovoljno predmet stručnog interesovanja i izučavanja? Ne, naročito u poređenju sa drugim žanrovima stvaralaštva za decu! Takvo uopštavanje nije moguće zbog tridesetogodišnjeg trajanja i delovanja Jugoslovenskog festivala djeteta u Šibeniku, čija je osnovna nit programske orijentacije bila negovanje pozorišnog stvaralaštva za decu, uključujući i lutkarske smotre i ocene dečjih, amaterskih i profesionalnih teatara u Jugoslaviji i u svetu. U okviru toga pažnja se posvećivala i drami, odnosno dramskom tekstu kao predlošku scenskog stvaralaštva. Bila je to svojevrsna mogućnost uvida u umetničku i scensku životnost dramskih ostvarenja – klasičnih i savremenih, podsticaj za stvaranje novih dela, zbog mogućnosti izvođenja i stalno otvorenog konkursa za nova dela i kritike, razmatranje i ocenjivanje u vidu praćenja i prikaza predstava koje se izvode, i u obliku simpozijumskih razgovora o temama, u čijoj srži je bila drama za decu i omladinu.

Kritički odnos prema drami za decu i izučavanje ovog dramskog teksta kao umetnosti reči, bio je do sada umnogome uslovljen objavljivanjem drama u obliku knjige. U poređenju sa svim drugim rodovima stvaralaštva za decu, drama je najređe objavljivana u periodičnim publikacijama, u zbornicima ili edicijama pojedinih institucija i izdavačkih kuća. Otuda, iako su stvaraoci napisali obilje tekstova ovog žanra, koji su na scenski ili drugi način izvođeni u programima modernih sredstava komuniciranja, jedan mali broj se pojavio objavljen kao tekst, da bi u tom obliku bio pristupačan, kako za izvođačko korišćenje, tako i kao štivo.

Iako je dramsko stvaralaštvo za decu za poslednje četiri decenije vrlo intenzivno nastajalo i ima svoju bogatu žanrovsku razuđenost, iako je često objavljivano u medijima komuniciranja i bilo prisutno u javnosti u kompleksnoj predstavi za decu u pozorištu, na radiju, televiziji, filmu, lutkarskoj sceni i na drugi način muzičkog, festivalskog i karnevalskog izvođenja, ono je bilo hendikepirano, jer se nije javljalo i u knjizi kao najtrajnijem posredniku, prenosiocu i čuvaru umetničkih, a u ovom slučaju, literarnih dobara. U drugim vidovima objavljivanja, osim knjige, teško se može integralno sagledati autorski literarno inicijalni tekst za predstavu, koji je u načelu dramskog karaktera, ali koji i ne mora imati strogu dramsku formu, već može

1 Saopšteno na Festivalu „Kurirček" u Mariboru, 7. XII 1990, u temi „Drama za decu i omladinu".

biti skica, scenario, libreto ili slično, koje reditelj, glumci i ostali učesnici u stvaranju predstave dograđuju. Takođe, mnogi tekstovi inicijalnog dramskog karaktera su dramatizovanje književnih dela, koja se u izvornom obliku javljaju u drugim žanrovima – kao pripovetka, roman, ciklus pesama, poema i slično. Ta vrsta dramatizacije je problem za sebe, jer se kreće od prilagođavanja teksta za scenu do preuzimanja teme i motiva na kojima se inspiriše i stvara novo dramsko delo. Zbog svega toga, proučavanje drame za decu, sagledavanje razvoja, njeno razvrstavanje i ocena nisu u skladu sa mestom koje ovaj književni žanr ima u stvaralaštvu za decu i zaostaju za kritičkim praćenjem ostalih literarnih oblasti. Razvijen amaterski i profesionalni pozorišni život za decu, brojne lutkarske scene, bogati radio i televizijski dramski programi, niz dobrih filmova za mlade i drugo, govore da je drama za decu u svim svojim žanrovima danas, ipak, vrlo prisutna i da po svojoj brojnosti i raznovrsnosti predstavlja značajnu literarnu oblast.

Naša pažnja će ovom prilikom biti posvećena jednom delu ove složene problematike – savremenoj drami za decu, koja je pisana za izvođenje na pozorišnoj sceni i koja je objavljena u posebnim knjigama, pa je, prema tome, i literarno štivo u dramskom obliku. Savremena drama za decu je, pre svega, umetničko delo koje svojim dramskim odlikama: činovima, scenama, dijalozima i monolozima donosi, po Stanislavskom, „punu harmoniju u okviru jedne umetničke celine". Poetska vizija u delu, koja je, verovatno, i kao predložak rediteljskog i glumačkog ostvarenja, gradi se na činiocima kojima se dočaravaju osećanja i misli, karakteri i odnosi, čovekova sreća i nesreća. Ona je poetska predstava o mogućem, stvarnom ili izmišljenom životu, u kome se ispoljava ljudska sudbina ličnosti. Teme savremene drame za decu su iz svakodnevnog, istorijskog ili mitskog života i razvijene su u klasičnoj dramskoj radnji, ili iskazivane izvesnim proznim i stihovanim lirskim govorom kao realistička ili bajkovita vizija, u koju su uključeni i koju nose individualizovani junaci, ili junaci simboli.

Radnje i karakteri u dramama su određeni u nekim slučajevima idejom, koja je podsticaj ili povod za njihovo ispoljavanje – drama ideje, koja izrazito utiče na ljudske sudbine, kao što je, na primer, preobražaj čoveka i sveta. U drugim slučajevima u dramama je dominantna teza, koja je pragmatično konkretizovana ideja na određenu društvenu usmerenost jednoga vremena i nosi takozvanu aktuelnost, ili moralno, odnosno, pedagoško načelo. Treći vid drama je igra, u kojoj su egzistencija, vrednost i komuniciranje uslovljeni čarolijom, koja je više nagoveštaj radnje, dramske situacije i karaktera junaka kao podsticaj za saigračko učestvovanje i asociranje, nego što je celovito stvorena vizija sa čvrsto povezanim i razrađenim elementima svih njenih ključnih činilaca.

U savremenoj drami za decu sadržano je detinjstvo kao pretežni deo čovekovog života, a nosioci zbivanja su mladi akteri – deca. Inspirativno polazište pisaca dramskih tekstova je mladost ljudskoga bića, živo detinjstvo, koji se umetnički transformišu u svedočanstvo mladalačkog doba, u snove o postojanju i u simbole i metafore. Oni su u dramskom načinu govora osnova stvorenog poetskog sveta. Bez obzira na vid realističnosti, fantastičnosti ili bajkovitosti, taj poetski svet detinjstva

počiva na bogatstvu života i na stabilnoj moralnoj osnovi, na obuhvatanju slojevitosti i iznenadnosti dečje psihe, na dečjoj moći percepcije i maštanja. Naše savremene drame za decu su pretežno zaokrugljeni i autonomni svetovi, koji, najčešće, nisu otvoreni za participaciju deteta, gledaoca i čitaoca. Otuda, njihova percepcija i način komunikacije ne animiraju dovoljno gledaoce da postanu saučesnici zbivanja, da budu aktivni stvaraoci i da dopune ideje, lica i situacije. Tip moderne drame za decu, koji se razvio u nekim kulturama – naročito u Engleskoj, koja gledaoca i čitaoca podstiče na igru dogradnje, nije kod nas dao vidnije rezultate, iako je imao upornog zagovornika u Zvezdani Ladiki.

*
* *

Istaknute odlike savremene drame za decu vidne su i u ostvarenjima našeg najplodnijeg dramskog pisca Ljubiše Đokića. Njegove drame za decu igrane su širom Jugoslavije, a objavljivane su pojedinačno, ili sabrane u nekoliko knjiga: *Biberče*, *Grdilo*, *Vitez Straha*, *U cara Trojana kozje uši*, *Olovni novčić*, *Do poslednjeg šaha* i druge. Objavio je i knjige: *Pozorišne bajke*, *Mala pozornica*, *Olovni novčić*, *Školska scena* itd. U svojim dramskim delima, Ljubiša Đokić je koristio raznovrsne inspirativne prostore i tematski je obuhvatio istorijsko, mitsko i sadašnje vreme. Ipak, najuspešniji je bio u onim dramama koje sežu svojim korenima do mita i donose jedan bajkovit svet. Jednu svoju knjigu autor je i nazvao *Pozorišne bajke* i u nju uneo pet svojih prezentativnih radova ovoga roda : *Biberče*, *Grdilo*, *Vitez Straha*, *Do poslednjeg šaha* i *Bajka o vremenu*.

Svoju stvaralačku žeđ Ljubiša Đokić napaja na neiscrpnim izvorima narodnog stvaralaštva i odnosi se prema folkloru aktivistički i stvaralački, a u svojim dramama plete novu, bajkovitu mrežu ljudskih snova i sudbina. U umetnosti usmene reči njegovu pažnju prevashodno privlače neke vizuelne činjenice i njihovi međusobni odnosi, i u svome poetskom uzletu on se oslanja na iskustva narodnog stvaraoca, kao kod *Biberčeta*. Svoje inspirativne oslonce on zaogrće i ispunjava novim duhom i sadržajima iz kojih se rađa kompleksna umetnička vizija. U trajanju novog ostvarenja zrači autorovo preplitanje tananih niti viđenja i osećanja sveta. Doživljaj čitalaca ili gledalaca satkan je od podsticaja iz dela da se dočara čudesni život i postojanje. U njemu je neko ljudsko, pa i dečje, praiskustvo i poimanje života, koji su u svome imenitelju zajednički, kako akterima u poetskoj predstavi tako i čitaocima i gledaocima.

Veze *Pozorišnih bajki* Ljubiše Đokića sa narodnim stvaralaštvom su očigledne, a ukazivanje na njihovu genezu niukoliko ne smeta onom spontanom doživljaju koji one pružaju kao tekst i osnova za pozorišnu predstavu. Naprotiv, to omogućuje da se ukaže na njihovu samosvojnost i da se što šire otkrije njihova originalnost, pa samim tim da se nazre složenost i punoća onoga što one pružaju. U drami *Biberče* može se istaći veza sa narodnim umotvorinama i autorova nadgradnja polazišta. U njoj je prisutan osnovni podsticaj iz istoimene narodne pripovetke i ogleda se u nesrazmeri između rasta glavnog junaka, veličine njegovih želja i ljudske moći. Ova motivska bliskost kao da ne postoji u odnosu jezika i stila Đokićeve drame i narodne

priče. Đokić je svoje delo pisao u stihu, najčešće u rimovanom distihu dvanaestercu, u koji se kao u jednu čvršću izražajnu jedinicu uklapaju i dijalozi kao njeni sastavni delovi.

Umesto mirnog i opuštenog izlaganja, po modelu narodnog pripovedača, do kraja objektiviziranog, pisac u drami konkretizuje odnose i slike do stvarnog detalja, koji donosi prasak smeha ili žaoku podsmeha, snažnu žudnju da se dostigne ideal (Biberče da poraste), ili oštroumnost i hitrost kao kompenzaciju nepravdi prirode i sudbine. Neke etičke osobine – pravdoljubivost, poštenje i duševnost, i neke karakterne – hrabrost, upornost i nesebičnost, kao i njima suprotne – nepravičnost i lažljivost, kukavičluk i gramzivost, kod pojedinih aktera u drami čine njihovu dominirajuću i odredničku vrednost, koja se ispoljava tek u procesu iskazivanja junaka. Otuda se one i ne mogu uzeti kao svojstva prirodne predodređenosti ili opšte uslovljenosti životnim položajem, kako nam to narodne priče najčešće donose, već kao komponente lika nastale u njegovom razvojnom procesu i kao posledice opštih ljudskih želja, stremljenja i situacija u kojima su priroda i socijalni položaj samo jedan od činilaca.

Simbolika u drami *Do poslednjeg šaha* najsažetije nosi jednu posebnu odliku stvaralaštva Ljubiše Đokića. Šah – igra data u formi drame – nužno je u svome prvom ispoljavanju uokviren ulogom i izgledom aktera – šahovskih figura i strogom potčinjivanju njihovog delovanja i kretanja pravilima igre. Taj čvrsto postavljeni okvir strukture i tehnike odvijanja radnje u naboju dramskog sadržaja, postaje postepeno samo tanani regulator zbivanja i shematizam se lagano utapa u bujicu delotvornog smisla i igre koje donose reči. Sve je podređeno rečima, iz njih proizilazi snažna simbolika, iskrsava životnost i nastaju bogate slike događaja, u kojima se ovaploćuje sukob kao proizvod dužnosti, strasti i besmislenosti ratovanja i ratničke sreće, što su oličeni u Gambitusu i Karo–Kanu. Verbalna i scenska besmislenost donose burlesku i smeh, jer pred izgubljenom šahovskom vojskom, u pat poziciji, kraljevi objavljuju remi i čude se da niko ne kliče što nisu poraženi. Poslednjom scenom drame otkriva se njena puna simbolika i, do tada, prikrivana nit ironije.

Tri prve dramske bajke, u knjizi *Pozorišne bajke*, napisane su u stihovima: *Biberče*, *Grdilo* i *Vitez Straha*. Četvrta, *Do poslednjeg šaha* je u proznom kazivanju, dijaloškim načinom. Međutim, zbog ćudi, strasti, navika junaka, zbog tananih lirskih slika i kalamburičnih, gotovo nadrealističkih situacija, drama *Do poslednjeg šaha* je izražajno bliska prethodnim bajkama. Prelaz sa stiha na prozno kazivanje kao da nema uticaja na bitnost i suštinu umetničkog sadržaja i na odnos prema njima. Peta drama u knjizi, *Bajka o vremenu*, locirana je u nešto određenije doba, koje se graniči, ili je blisko savremenosti, i sa akterima koji imaju odlike svakodnevice i koji su po interesovanju i željama bliski običnim ljudima. Jedni žele da im baka ne ostari, drugi da otkriju tajne, a treći da saznaju kakvo će im se dete roditi – muško ili žensko. Bajkoviti sloj ove ljudske priče o ljubavi, radoznalosti i igri doneo je očovečenje vremena, sutona, noći, dana i drugih, koji se javljaju kao mitska bića – sa kojima se može susretati, razgovarati i igrati. U zanosu kazivanja, pisac neosetno prelazi sa proznog kazivanja na stih, koji nije deseterac već primeren novoj situaciji, sa više

lirizma i življim ritmom. Dinamično traganje za tajnama i njihovo delimično otkrivanje, mitska bića i lirizam dramskog kazivanja (bilo u stihu ili u prozi) povezuju, ne samo *Bajku o vremenu* sa ostalim dramama, već i sve ostale međusobno. Koliko su ove bajke žanrovski bliske međusobno, one su to još više svojom izražajno sadržajnim suštinama.

Ljubiša Đokić je modernim dramskim načinom oživeo starije, ili savremenije motive, stopio mitsko sa savremenim i stvorio poetske vizije, koje čitalac ili gledalac može da prihvati i koje ga podstiču da bolje oseti i spozna sebe i svet, i da se uključi u igru života. Ostajući u okvirima čudesnog, i pored učešća nadprirodnih bića u delu, bez remećenja prirodnog toka sudbina, pojava i zbivanja, Đokićeve drame su ostale u rodu bajki. Pisac je u svojim ostvarenjima ravnopravno prikazao svet bajki i svet realnosti, češće u harmoniji nego suprotstavljen. Oni istovremeno i skladno traju i onda kada je neki od njih po prisustvu više zastupljen. Suprotnosti su nastanjene i u jednom i u drugom svetu. Mitski akteri nose sržna značenja simbola, ali su i pored toga, najčešće, individualizirani i psihološki razvijeni, često i razvijeniji od „realističkih" junaka.

Po ovih nekoliko istaknutih kvaliteta, kao i po nizu drugih, a naročito po umetničkom dometu, ove drame za decu Ljubiše Đokića, umnogome, reprezentuju savremeno dramsko stvaralaštvo za decu i omladinu u srpskoj i jugoslovenskim književnostima.

Tihomir PETROVIĆ

KNJIŽEVNA KRITIKA O SRPSKOJ KNJIŽEVNOSTI ZA DECU

Književna kritika o srpskoj literaturi za decu je nedovoljno zapaženo i proučeno polje naše teorije i istorije književnosti. To je, moglo bi se reći, na osnovu uvida u različite tekstove u srpskoj periodici, kao i celokupnu srpsku naučnu literaturu, zaobilažen, gotovo nasleđen književnoteorijski i književnoistorijski problem – svojevrstan izazov za savremenu književnu misao.

Kritička misao o književnosti za decu potvrđuje svoju legitimnost u skladu sa jednostavnom činjenicom: ako je književna umetnost našla nove izražajne forme i sadržaje, onda će i kritička misao naći nova merila i adekvatne kategorije za novu žanrovsku vrstu – kritiku književnosti za decu. Uporedo sa procvatom pisane reči za decu, ona će, u odnosu na kritiku književnosti za odrasle, izraziti kvalitativno drugačiji odnos prema umetničkom delu, usvojiti određena teorijska načela, razraditi metode i, konačno, uspostaviti izvesne kritičke relacije i kriterijume radi njegovog profilisanja.

Njeno ustanovljenje kao relativno samostalne discipline, čiji je predmet književnost za decu, neodvojivo je od kritike uopšte. Jer, postoji opšta podudarnost mišljenja da je dečja književnost kao literarni žanr integralni deo književnosti, a kritika književnosti za decu sastavni deo kritike i, analogno tome, literarno delo namenjeno malom čitaocu ne može se objasniti odvojeno, već u celini, tj. integralnim poimanjem književnosti.

Legitimnost srpske kritike književnosti za decu, kao grane ili podvrste kritike, neosporna je, ne samo iz ugla spekulativne tipologije, spoljašnje i unutrašnje perspektive, nego i sa stanovišta čitalačke i kritičarske, to jest književne prakse.

Esencijalni problem kritike književnosti za decu, i ne samo za decu, jeste njen kritički mehanizam. Njena autonomnost sastoji se, naime, prvenstveno u određenoj metodi i kriterijumima vrednovanja. Pitanje metodološkog kriterijuma u kritici ovoga vida ostaje otvoren književnoteorijski problem. Takođe, neizgrađenost čvršćih kritičkih merila vodi ka različitosti i provizornosti ocena, sve do „nesporazuma i do teške zbrke". Neizgrađenost, neizdiferenciranost i nepouzdanost estetičkih kriterijuma proizilazi, pored ostaloga, iz dileme: da li delo valja ceniti na osnovu dečjeg doživljaja, tj. njegovog estetskog ponašanja ili kritičarevog doživljaja, ili, pak,

vrednovati ga sa oba aspekta zajedno? Naravno, u kritici književnosti za decu, polazi se od opštih književnoteorijskih merila i pogleda na književnost, pre svega estetičnog, odnosno umetničkog kriterijuma kao uslova za zadovoljenje ostalih zahteva. Jer, „s formalne strane, svi zakoni poetike važe i u dečjoj književnosti manje–više na isti način i u književnosti uopšte, s jednim opštim izuzetkom da se poneki, shodno dečjem estetskom ponašanju, primenjuju u redukovanom, a neki u pojačanom važenju".

Mora se poći od hipoteze da dečja literatura podrazumeva sistem vrednosti koji odgovara njenoj naravi i proističe iz nje kao nivoa određenog izraza.

U kritici o srpskoj književnosti za decu nametnuli su se i, učvrstili sami od sebe, određeni kriterijumi vrednovanja. To su: kriterijum didaktičnosti, pedagoški, moralistički, aspekt prođe (knjižarski uspeh), kriterijum tendencioznosti i, posebno, merila koja proizlaze iz estetičkog pristupa.

Kriterijum didaktičnosti proizlazi iz činjenice da su škola i pedagogija obojile kritiku didaktikom. Spuštanje na dečji nivo, radi pouke, je škola koja je napuštena: načelo estetskog mora da stoji visoko iznad didaktičkog. Posmatrano iz ugla didaktičkog kriterijuma, umetničko delo koje odiše poukom i motiviše na učenje, ne mora da je i bez visoke književne vrednosti.

Vrednovanje sa književno–pedagoškog aspekta, sudbina je ovog kritičkog žanra ("Pedagoške rasprave o književnosti i kod nas jedino su značajne tamo gde su vezane za vaspitavanje mladih umova, kojima valja ukazivati i na saznajnu funkciju književnosti" – Z. Gavrilović). Dečja književnost je od samog svog pojavljivanja shvatana kao sredstvo vaspitanja, gotovo nikad nije odvajana od pedagogije. Teorija dečje književnosti, zapravo, proistekla je iz pedagoške nauke. Problem njenog vaspitnog značenja pitanje je njenog opstanka i postojanja. Akademska pedagogija je prati kao senka, ona je njeno drugo, nažalost, negativno ja. Često se ne može povući granica između kritike o dečjoj književnosti i pedagoške teorije, između ocene oficijelnih školskih tumača, koji sude jezikom i ocenama didaktike, i književnokritičkog aspekta.

Književnost za decu je ponekad grubo izneverila, ne samo svoj estetički, nego etički i pedagoški smisao. Naime, kritika racionalističke ili empirijske ideologije i građanska čežnja za novcem, knjigu za decu shvataju kao fabrički proizvod namenjen isključivo tržištu. Ona, kao i svaki drugi proizvod, podleže zakonima slobodnog tržišta. Umesto književne vrednosti, stavlja se u prvi plan knjižarski uspeh, ekonomsko ponašanje, prometna kao degradirana vrednost i književnoj kritici neprimeren kriterijum.

Kriterijum tendencioznosti logično rezultira iz pedagoškog, didaktičkog, moralnog i aspekta prođe. Merilo tendencioznosti proističe iz činjenice da je u književnosti za decu tendencija elemenat umetničkog izraza koji ima svoje dijalektičke rezone i svoju zakonomernost. Tendencija je oznaka njene poetike, njeno unutrašnje bilo i nužnost. Teorija književnosti za decu teži saglasju estetskog dejstva i težišne misli: tendencioznost mora biti ravna poetskom cilju, biću dečje poezije, misao mora da svetli sama od sebe, likovi da se otelotvore u ideju, a umetnost da poistoveti sa mudrošću.

Zahvaljujući estetičkom pristupu, i svim kritičkim principima koji iz njega proizilaze, na tasu književne kritike srpske dečje literature prevagnula je estetička komponenta, na štetu pedagoške i didaktičke svrhovitosti. Iz estetičkog pristupa, kao suprotnost pozitivističkom, determinativnom pristupu, proizići će kriterijumi ili principi: igre, humora, mašte, i fantastike i tzv. hedonistički princip.

Humor širokog registra prožima dečju književnost. Ipak, srpskoj dečjoj književnosti imanentan je vedar, blagonaklon humor koji ozaruje i blaži, koji se odlikuje lakoćom, bezazlenošću i dobrodušnošću. Komika dečje literature pristupa s razumevanjem i simpatijama, nosi u sebi primesu estetske naslade – invektivna, napadačka komika koja narušuje, vreda i nanosi bol, smeh iza leđa, zlurad i skriven, u kome ima nasrtaja na ličnost, pripisuje se komici književnosti za odrasle.

U kritici se ceni humor proizišao iz novog pregrupisavanja reči, iz sukoba njihovog značenja i zvuka, iz zanimljive i istovremeno poučne teme, ali i tzv. nonsensni humor. U dečjoj književnosti on ima pretežno zabavljačku funkciju. Humor stoji u najužoj vezi sa igrom.

U pristupu i oceni dela polazi se s aspekta igre. Igra je središni problem i uslov dečje poezije. Kriterijum igre, kao teorijsko merilo valjanosti dečje poezije, zasniva se na tzv. nonsensnom tipu poezije kao novoj humorističkoj struji. Međutim, primena teorije i igre u književnoj kritici nije uvek jasna niti izvodljiva. Sam pojam igre nije jednoznačan, jer uključuje slučajnost, iznenađenje, variranje, oživljavanje, zanos, iluziju, nered, zabavu...

Iz činjenice da književnost za decu ne zahteva predspremu i veliki misaoni napor, zapinjanje i naprezanje pri čitanju, proističe i hedonistički aspekt. Kritika je teorija književnosti za decu, temeljeći se na hedonističkoj tezi, stavljajući težište na estetski užitak koji delo može da proizvede, naglašavaju da je radosna uzvišenost, odnosno zadovoljstvo koje delo pruža, značajno u sistemu njegove vrednosti, i da, u odnosu na književno delo za odrasle, nije derivatna, uzgredna komponenta. U književnosti za odrasle, zadovoljstvo koje emanira delo je njegovo marginalno, sekundarno značenje – po Markjeviču, ono je prateća njegova funkcija. Osećaj zadovoljstva koje pruža delo je kudikamo niža književna vrednost u odnosu na druge, na primer, estetske moralne vrednosti. Uvođenje hedonističkog pristupa u književnost za odrasle, značilo bi osiromašenje njene umetničke vrednosti – osećaj nezadovoljstva ovde daje punoću umetničkog doživljaja.

Estetski hedonizam bi, možda, u kritici književnosti za decu valjalo dići na rang cilja. S pravom, jer ako bi se dovelo u pitanje uživanje malog čitaoca ili slušaoca, usledilo bi zbunjujuće pitanje o smislu književnog i svakog umetničkog dela.

Suočivši se sa specifičnim književnim žanrom, kritika mora raspolagati naročitim leksičkim fondom, osobenim jezikom i rečima odgovarajućeg profila, rečju posebnim stilom, čime bi se na slikovit i emocionalan način uspostavila estetska komunikacija. Jezik kritike je, za razliku od pesničkog, pojmovan a ne slikovit, denotativan a ne konotativan, u službi je predočavanja, a ne dokazivanja. Jezik kritike mora da bude saobražen književnom delu – najbitnije obeležje kritike je jednostavnost i razumljivost jezika, njegova pravilnost i čistota, pre svega jasnost kao razumljivo i pregledno izlaganje misli.

Kritika insistira na upotrebi reči u njenom osnovnom, uobičajenom i svakidašnjem značenju, s obzirom da dete reč i rečenicu razume nedvosmisleno, u primarnom njihovom značenju, bez obzira na kontekst u kome se javljaju.

Nepostojanje jedinstvene terminologije, čistih, preciznih i izvornih pojmova, obeležje je savremenih književnih teorija, posebno njihovih disciplina i poddisciplina. „Nepreciznost je posledica činjenice što se radi o mladim i zasad nedovoljno formulisanim teorijama ili neodređenost proizilazi iz unutrašnjih kolebljivosti tih teorija". Upravo nepostojanje jasne i precizne terminologije, osnovna je prepreka zasnivanja, izgrađivanju i razvijanju kritike ovoga vida.

Kratkoća, kao znak mere i finog ukusa, najviša je stilska vrednost koju kritika izdvaja.

Jednostavnost je nezaobilazna stilska kategorija kritike i književnosti za decu. U kritici književnosti za decu put do jednostavnosti ne podrazumeva silazak na nivo malog čitaoca, već njegovo uzdizanje na pijedistal odraslih. Put do dečjeg stila je put sazrevanja. Drugim rečima, jednostavnost ne podrazumeva siromaštvo i površnost i ne upoređuje se sa uprošćenošću, siromaštvom duha ili niskim nivoom. Stilska jednostavnost i savršena ekonomičnost jezika zahtevaju umni napor, opreznost, prećutkivanje i uzdržanost. Do jednostavnosti valja narasti. Pojam jednostavnosti je relativan: iza spoljne jednostavnosti često se krije bogat i bujan sadržaj. Treba razlikovati sintetičku jednostavnost od mehaničkog uprošćavanja.

Opšte je primljeno uverenje da kod deteta ne postoji interes za kritičke napise o dečjoj književnosti. Dete odbija apstraktnost leksike, suve raspravne reči. U tekstovima didaktičko–metodičkog karaktera najčešće nalazimo kritičku misao usmerenu malom čitaocu, međutim, takav tekst se svodi na goli razgovor. U kritičarskoj praksi nailazimo na primere komunikacije na liniji kritičar – mali recipijent. Međutim, daleko je to od kritike, izražajnosti njenoga jezika i njene snage saopštavanja.

Kritičar, čiji je predmet razmišljanja književnost za decu, pored odgovarajuće književne spreme i poznavanja umetnosti u celini, nesumnjivo poseduje i izvesne uže sposobnosti i neophodnu kritičku specijalizaciju. Da bi književni tumač osetio vrednost dela i literarno ga propustio kroz prizmu dečjeg horizonta, uslov je da svoj ukus usaglasi sa ukusom deteta. On treba da polazi od sopstvenog doživljaja i doživljaja deteta.

Prodor u zagonetnost dečje duše, dar za umetničko objektiviranje dečjeg doživljaja, mikroskopsko živo osećanje stvari i pojava, koje su, najčešće, za odraslog čitaoca nezapažene i sitne, materijalizovanje detinjstva do očiglednosti, jednostavnost i lakoća izraza – jesu obeležja dečjeg pisca. Pisac za decu se ne razlikuje od drugih umetnika.

Kritika u srpskoj književnosti za decu nosi u svom izrazu jarku fizionomiju samih stvaralaca za decu. Jedna od njenih odlika, koja nije u toj meri karakteristična za kritiku književnosti za odrasle, jeste da se njome bave sami dečji pisci, ali, i pripadnici prosvetne inteligencije, publicisti, urednici dečjih listova, ređe profesionalni kritičari ili naučnici.

Za teorijsku misao ovoga vida, sadržinski aspekt je jedan od temeljnih kriterijuma. Ovde se sadržajna vrednost izjednačava sa umetničkom vrednošću i nije estetski indiferentni činilac. Dečje interesovanje je od zemlje do neba, ali se malom čitaocu nudi, mahom, zanimljiva i interesantna tematika, svet ulepšan nitima mašte. Malog čitaoca privlače sadržaji koji su za zrelog čitaoca većinom nezanimljivi: priroda i životinjski svet, detinjstvo, i slični motivi koji u dečjoj estetskoj svesti imaju visoku vrednost.

Književna kritika posebnu pažnju posvećuje poeziji kao kvantitativno najbogatijoj književnoj vrsti za decu. Osobine dobre poezije su: invencija i inteligencija, ukus i kultura pevanja, mera i zdravo iskustvo, činjenice koje su bliske dečjem poimanju sveta, duhoviti obrt, ozbiljnost i respekt prema detetu, kultivisanost, muzikalnost.

Dete, čitalac ili slušalac, najvažniji je sloj recipijenata književnosti o čijoj se kritici govori. Setimo se Kročeovih reči: „Književnost za decu nije nikada ona koju pišu pisci, već ona koju deca čitanjem prihvataju i usvajaju, biraju i predodređuju".

U teorijskoj misli o srpskoj dečjoj književnosti, dete se ističe kao elemenat strukture samoga dela i kao stožer oko koga se okreće kritička misao. Nepriznavanje deteta i njegovih intelektualnih osobenosti, značilo bi negiranje i nepristajanje na samu dečju umetnost – ipak, u književnoj nauci ne postoji saglasnost o tome da li je dete merodavni primalac, ili ne. Upravo zbog ove nerazjašnjive dileme dolazi do nerešivih sporova i ujedno do onemogućavanja da se izgradi kritička metodologija. Kod nas je Milan Crnković među prvima i najjasnije izneo da „faktor dete unosi neprilike, zabunu, nesporazume, stvara probleme u vrednovanju o toj vrsti književnog stvaranja". Dete nije mali ili umanjeni čovek, kao što i dečja književnost nije umanjena umetnost ili poluumetnost, kao što, uostalom, ni dečji pisac nije polubrat pravog pisca. Za razumevanje i doživljavanje dela potrebni su ozbiljna estetska predsprema, samostalnost mišljenja, znanje, pripremljen prijemni aparat, trenirani ukus, elastična estetska svest. Takvu intelektualnu nadgradnju poseduje odrastao i književno nastrojen čitalac.

Razvoj kritičke misli o srpskoj književnosti za decu bio je neravnomeran i skokovit. Počeci kritike vezuju se za prva dela namenjena mladeži. Međutim, prvi njen početak, prvi u kvalitativnom značenju, a ne samo u značenju rednoga broja, pada u doba najveće „naše pesničke pismenosti", u zoru ovoga veka. Prvi srpski teoretičari ne prave posebnu razliku u okviru ukupne književnosti, ali pod vidom dečje književnosti izdvajaju ono što je „za školsku i za privatnu lektiru". Najpoznatiji srpski proučavaoci za decu su: Laza Kostić, Milan Šević, Jaša Prodanović, Gvido Tartalja, Sima Cucić, Dušan Radović, Slobodan Marković, Vladimir Milarić, Voja Marjanović, Milovan Danojlić, Milan Pražić...

Savremena kritička misao osporava stroge klasifikacije, odlučno odbija tezu o mogućnosti podele književnosti na žanrove, vrste i podvrste – kategorizacija ili svrstavanja nisu moguća, jer je estetski imenitelj zajednički. Književnost se može razlikovati jedino po svojoj umetničkoj vrednosti, a ne po uzrasnoj tipologiji ili namenjenosti čitaocu.

Nemogućnost razvrstavanja književnosti, posebno sa stanovišta procesa recepcije, potvrđuje stanje žive, aktivne literature, koja, u stvari, negira diferencijaciju literature na književne rodove i vrste prema njihovoj unutrašnjoj srodnosti, ciljevima i nameni. Pomeranje granica književnih rodova i žanrova je u toku, o čemu svedoče dela koja u stvaralačkom postupku nisu bila usmerena detetu, da bi vremenom, oteta i prisvojena od malog čitaoca, postala klasika dečje literature (*Robinson Kruso*, *Guliverova putovanja*). Razlika između književnosti za decu i književnosti za odrasle je u tematici, jeziku, emocionalnom tonu, viziji sveta, horizontu očekivanja.

Uprkos tome da se književne podele, kao apstrakciji proistekle iz praktičnih potreba, preglednijeg i podesnijeg izlaganja, prihvataju strogo uslovno, oprezno i sa svešću o njihovoj relativnosti – moguće je načiniti određenu periodizaciju kritike ovoga vida. Tako, gruba podela kritike bi mogla biti izvršena na: period njenog konstituisanja ili začetka, period zmajjovinske kritike, međuratni period, kritička misao poratne književnosti i period najnovije kritičke misli dečje književnosti – opet, uz napomenu, da „čistih" perioda nema: književne pojave, odnosno dela isuviše su pojedinačna i individualna ostvarenja i svaka faza čini opšti, globalni okvir.

Savremena književnoteorijska misao, ne u njenom temporalnom, hronološkom određenju, već kao žanrovsko–tematsko–stilsko jedinstvo, teorijski odraz i shvatanje, odvojivši se od tradicije, teži novijoj metodologiji i književnim merilima. Za razliku od ranije interpretacije, koja delo tumači u svetlu vaspitno–obrazovnog efekta, s aspekta utilitarnosti, savremena kritička misao, usvojivši teoriju igre, umetničko delo za decu objašnjava kao vid jezičke igre, kao igru duha i mašte, bogatstvo asocijacija sveta detinjstva. Njen kritički mehanizam, ukupna njena teorijska usmerenost, zapravo je uspešnija artikulacija kritičkoteorijskih dometa koji su ranije već postojali – suptilnija interpretacija estetskih shvatanja i tendencija koje su inaugurisali Laza Kostić, Milan Šević i drugi.

Novinska i školska (akademska) kritika predstavljaju varijante savremene kritičke misli.

Odnos kritike književnosti za decu i kritike književnosti za odrasle predstavlja, nesumnjivo, značajno pitanje. U svakom slučaju, razlika, ukoliko postoji, je u tananostima i nijansama, u prevlasti ovog i onog elementa. Granična linija između njih je imaginarna, tanka i nevidljiva, pa su poređenja između njih često nategnuta i neodrživa.

Dakle;

1. Kritika i teorija o dečjoj književnosti razlikuju se principijelno, a ne metodski – i iz te razlike proizići će druge distinkcije;

2. Kritička misao dečje literature potpomaže se vanknjiževnim, vankritičkim merilima, koji se u kritici književnosti za odrasle nazivaju rđavim i neestetskim. Naime, merila pedagogije i psihologije, imaju ovde svoje kritičko opravdanje zbog sadržajne i stilske posebnosti dečje literature;

3. Kritika književnosti za decu ne koristi se modernim kritičkim principima;

4. Razlika je tematske prirode – u dečjoj književnosti ceni se koliko je iskazana logika dečjeg, a ne i logika egzistiranja književnog dela uopšte;

5. Nepostojanje zajedničke saglasnosti o žanrovskoj pripadnosti određenih književnih vrsta;

6. Nepostojanje njene duge, bogate tradicije (kritika ovoga vida u svom razvoju ne pamti velike kritičarske autoritete);

7. Izdvaja se po svom suženom čitalačkom krugu, to jest prirodom svoje posredničke uloge. (Kritika ovoga vida korespondira sa svima, sem onoga kome je delo kao predmet kritike namenjeno – ne može da uspostavi kritički dijalog s detetom kao prirodnim adresatom, već mu se obraća indirektnim putem, na primer posredstvom nastavnika).

Istraživač sa rezignacijom konstatuje da razlike ni izdaleka ne mogu biti u formi grafikona, grube i odsečne, kao što izgledaju kad se uzmu kao pravila.

Zlovoljom književne istorije, srpskoj književnosti za decu i njenoj kritici nije poklonjena odgovarajuća pažnja.

Imajući u vidu širi korpus književnosti za decu, svedene kritičarske refleksije i procene, primarne izvore koji donose nepoznatu građu, savremenu, u prvom redu evropsku književnu misao o dečjoj literaturi, izgrađenu na osnovu proučene građe i izboru reprezentativne naučne i stručne literature o kritici dečje književnosti, kao i istraživačevo osećanje koje je sazrelo do ubeđenja i, svakako, pre svega srpsku kritičku misao – može se reći da kritika srpske književnosti za decu, kao posebna literarna disciplina i integralni deo kritike, poseduje vlastitu tradiciju, istorijsku utemeljenost, faze razvoja i određena teorijska načela i kriterijume.

Pitanje književne kritike dečje literature, kao područje srpske kritike, više ne prate nepotrebni nesporazumi, nije podložno diskusiji, sumnjama i podozrenju, jer je utvrđeno i, nadam se u radu obrazloženo, da kao specifičan vid književnog stvaranja, poseduje sopstven profil i kritički kontinuitet, sud zasnovan na relativno tačnim književnokritičkim argumentima. Može se smatrati dokazanim da poseduje izvesnu samosvojnost, originalnost i književnokritičku solidnost.

Nikola KOVAČ

LIRSKA METAFORA DJETINJSTVA[1]

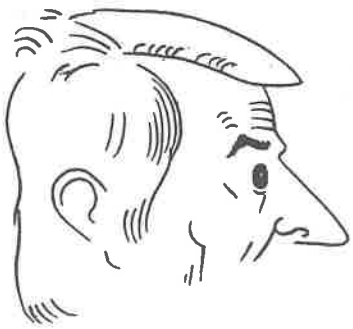

Dječja poezija Velimira Miloševića izrasla je iz onog pjesničkog jezgra u kome se iskustvo i mudrost artikulišu kao metaforički govor pod okriljem ljepote. Miloševićeve pjesničke slike, prozračne lakoće i radosne vedrine, odražavaju se pukom snagom riječi i spontanošću melodijskog elana. Miloševićeve stihove stoga čitamo prirodno i neosjetno kao što dišemo: govor se pretvara u melodijske dionice, a slike dobijaju krila i uzliježu kao u snovima. U Miloševićevoj viziji svijeta, ljepota i ljubav vezani su za ovaj svijet kao njegova osnova i nepresušni izvor: pjesnik ih samo pronalazi, imenuje, oživljava i daje im krila. Vezana za ovaj svijet i sva podložna riječima, Miloševićeva poezija za djecu, u traganju za suštinama, veliča ljepotu kao mjeru stvari i ljubav kao izvorno načelo nastajanja i moći života. Slike i njihova čudesna ljepota, govor i njegova životvorna moć – čine osnov i okvir Miloševićevog pjesničkog svijeta u kome radost i mašta održavaju ravnotežu i daju mu smisao.

Milošević je poeziju shvatio kao čin kojim započinje ritual života: uvođenje u tajne, spontanost saobraženja, ljubav kao mjera i uslov postojanja. Stoga su spontanost i prirodnost osnovne odlike pjesnikovog načina doživljavanja i predstavljanja. Kao što riječju započinje svijet, poezijom se potvrđuje život: pjesnikov govor je dio demijurškog djela, a stvari koje pjesnik imenuje poprimaju karakter kosmičkih konstanti. U tom sveopštem skladu riječi i stvari, pojava i njihovog šifrovanog znaka, otvara se prostor bajke i mijenjaju se svi parametri koji određuju svijet. Pjesnik preuzima privilegiju tajnog posrednika, a poezija pravo isključivog tumača tajni.

Milošević shvata da je dijete sasvim osoben i izuzetan „stanovnik svijeta", da se u djetinjstvu odigrava drama čovjeka i svijeta čije su posljedice dalekosežne, a tragovi neizbrisivi. Zato ideal radosti i veličanje ljepote nisu samo estetski zahtjevi zanesenog pjesnika koji oponaša dijete, a koje u svijetu nemogućeg vidi osnovu vlastitih želja. Smisao Miloševićevog svijeta ljepote i životne radosti ne iscrpljuje se u nabrajanju vizuelnih čari prirode ni u skladu kozmičke raspjevanosti. Milošević ljepoti daje oplemenjen ljudski lik, baš kao što i ljubav smatra moralnom veličinom koja čini oslonac ljudskog bića. Tako se ljepota i ljubav učvršćuju, ne samo kao pretpostavke pjesničkog ideala, nego i kao duboka osnova samog života. U dječijem životu te vrijednosti dobijaju poseban značaj jer se na njih oslanjaju temelji svijeta,

1 O dječijoj poeziji Velimira Miloševića

budući da su djeca mladost tog svijeta. Stoga je i Miloševićeva pjesma ponegdje podignuta za jednu oktavu više, a pjesme radosti ponekad dobijaju akcente ode i svečani patos himne. Pjesnikova općinjenost izvornom i posvemašnom ljepotom svijeta dobija mjestimično, kod Miloševića, oblik unaprijed osigurane sreće i idealizovane ljepote iz bajke. Kao da se životni putevi otvaraju zahvaljujući pokretu čarobnog štapića! Ali, Milošević istrajava u svom pjesničkom naporu da život predstavi sa njegove ljepše i svjetlije strane, da idealu osigura prednost nad stvarnošću, a željama i nadi pruži širinu zamaha koji ne narušavaju ni klonulost ni sumnja.

1.

Poeziju Velimira Miloševića namijenjenu djeci doživljavamo kao pjesničke bajke, kao veliku metaforu djetinjstva koja obuhvata i stvarnost i fikciju, i živi lik i sliku njegovih imaginarnih pejzaža. Milošević je započeo sa pjesničkim prepoznavanjem svijeta, sa predmetima i pojmovima u kojima je sadržana tajna poruka života; ali, Milošević nije prihvatio deskriptivni postupak ni imitatorski manir; on je u ljepotama svijeta prepoznao i očitavao azbuku svijeta, otkrivao ritam života i sricao melodiju stvari i bića. U toj velikoj knjizi života Milošević traga za tajnama koje ispunjavaju naše sjećanje ili prate naše snove o budućnosti.

Svoje shvatanje poezije Milošević je zasnovao na jedinstvu kozmičkog i ljudskog, snovidnog i realnog, predmetnog i slikovitog svijeta. U pjesničkom jeziku sve se pretvorilo u elemente neke beskrajne, kozmičke igre, u svemu pjesnik prepoznaje znamenje ljudske radosti. Zato se, u Miloševićevom pjesničkom svijetu, orijentišemo zahvaljujući elementima njegove imaginarne geografije, njegovih zvijezda, ptica, cvijeća. Tu djevojčice liče na ljubičice, a dječaci – na sunčeve zrake, tu ptice sa crteža uzlijeću pravo u nebo, tu je sunce „pesnik leta /što mojom zemljom šeta/ i sanja kako cveta/ cvet suncokreta/ ovde, u srcu sveta".

Miloševićeva velika tema, proizašla iz osjećanja o jedinstvu kozmičkog i ljudskog, jest ljubav. Specifičan karakter te ljubavi ogleda se u njenoj apsolutnoj otvorenosti, u povezanosti svega što se dovodi u međusobni odnos, što se drži na okupu: ljubav je, tako, više kozmička nego psihološka kategorija:

Ovde je kuća svaka
Pomalo nalik školi,
Puna sunčevih đaka
Što uče kako se voli.
(Zemlja pesnikova)

Zato Miloševićevu poeziju za djecu doživljavamo i kao apologiju onih vrijednosti koje su rezultat izvorne snage prirodnog života i spontanog odnosa prema svemu što se dešava u svijetu. Tako su prirodnost i spontanost, bitna obilježja dječije prirode, dobili smisao moralnog ideala kome čovjek teži, slijedeći logiku ostalog živog svijeta.

U traganju za ljubavlju i ljepotom, koji su kod Miloševića ne samo obilježje svijeta nego i princip života, pjesnik se služi različitim sredstvima. Njegovi stihovi su akvarelski prozirni crteži bez oštrih kontura, lelujave atmosfere, razlivenih koloris-

tičkih ploha u kojima se spajaju elementi i prirodnog i ljudskog svijeta. Ritam njegovih stihova kao da je podešen ritmu daha i pulsiranju velikih procesa u prirodi; ponekad su to razuđene lirske dionice nestalnih kontura, ali jasno dočarane atmosfere:

Šarala, dugo, sunčana zraka
Čudesne slike iza oblaka.

A onda, kada oblak minu,
Kao da neko sliku skinu –

Sve posta jasno kao na dlanu:
Nasred crteža sunce granu.
(Sunčana slika)

Ponekad se stihovi pretvaraju u upečatljivu sliku izrazitih kontura i precizno upotrebljenih likovnih sredstava:

Ko zlatna kruna nasred sveta
Blista se glava suncokreta
(Baštovan)

Drugi put su stihovi prave pjesničke izreke, maksimalno izoštrenog izraza i snažne evokativnosti:

Sunce je pesnik leta
Što mojom zemljom šeta.
(Zemlja pesnikova)

Svako svoju zvezdu ima
U očima, u nedrima.
(Svako svoju zvezdu ima)

Ipak, najčešći je oblik kratkog stiha nejednakog metra, ispresijecane melodije lirskog stakata, ili ponovljenih dionica i sintagmi; tu se uzdah i dah smjenjuju sa usklicima čuđenja i zvonkošću čistih metafora;

Berači rose
I leptirova
Niz leto nose
Bukete snova.
(Berači rose)

Silazi nebo
Da izveze
Praznično ruho
Za nežne breze.
(Praznično ruho)

U tom bogatstvu oblika i slika, Milošević vidi mogućnost da okupi razbijene sadržaje, da poveže u jedinstvo kompleksno ustrojstvo svijeta i njegove kaleidoskopske prizore iz dječije mašte. Zato su melodija i slika nerazdvojni elementi

Miloševićevog pjesničkog govora, dva toka čulnih i emotivnih sadržaja koji se sustižu u dječijoj duši, kao vječna igra oblika i njihovih fantazijskih predstava. U tom skladu duše i oblika, pojavnosti i njenog slikovnog izraza, Milošević pronalazi fiktivnu, ali spasonosnu, ravnotežu između ljudskog glasa i izazovnog izgleda stvari. Tu ravnotežu Milošević shvata kao izvor ljudske radosti i temelj samog života.

2.

Prve Miloševićeve zbirke pjesama za djecu tematski su vezane za prirodu i njena čuda. Riječ je, naravno, o čudima koja zapažaju pjesnici i koja postoje u dječijoj mašti. Čudesni svijet prirode ne podrazumijeva ni egzotiku ni izuzetnost pejzaža; on postoji kao tvorevina inspirisane duše, kao način gledanja na stvari u prirodi, kao vid međusobnog povezivanja pojava prirodnog i ljudskog svijeta. Priroda je, u stvari, metaforički skup znakova: njihovo značenje je u tajnama govora; zato pjesnici imenuju stvari da bi im omogućili postojanje izvan anonimnosti, da bi im osigurali postojanje.

Milošević je, zahvaljujući stvaralačkom instiktu koji predmete poima kao igru riječi, osjetio da se svijet može razumjeti i predstaviti samo imenovanjem, samo uspostavljanjem međusobne zavisnosti između riječi i stvari. Zato, kod Miloševića, pojave i stvari u prirodi poprimaju ljudska svojstva i postaju saučesnici čovjekove drame u prirodi. Tu vezu prirode i čovjeka Milošević shvata kao poetski pankalizam, kao objavu i potvrdu ljepote na svakom mjestu i u svakom čovjekovom postupku. Priroda je velika svečanost ("svadba", rekao bi Alber Kami) između kozmičkog i ljudskog, duhovnog i tjelesnog; priroda postepeno zauzima istaknuto mjesto među ljudskim vrijednostima. S druge strane, pjesnik u prirodi ne oponaša vidljivo, nego otkriva neviđeno i nepredviđeno; pjesnik, dakle, omogućava prirodi da svoj nemušti jezik artikuliše kao ljudski govor.

Iz ovih opštih i ponešto apstraktnih razmatranja, Milošević izvlači praktične zaključke: on traži načine da tom odnosu čovjeka i prirode udahne životvornu snagu, da njegove slike tog „promiskuiteta" ne izgube ništa od svoje životnosti, da priroda ne priguši potrese i lomove, od kojih drhti i ljudska duša. Dramatiku tog odnosa, Milošević izražava slikama potpune saobraženosti prirodnih sila i ljudskih osjećanja:

Kad se jedna vlast zanjiše,
Osećam kako polje diše.
(Zovu me vlati)

Čin familijarizovanja ide dotle da se i Sunce, kao središte svekolike kozmičke igre, naziva „dječjim tatom" i „dragim prijateljem":

Sunce je dečji tata:
Ruke mu pune zlata.

Ljubavi puna nedra,
Kad ih sa neba gleda.
(Sunce je dečji tata)

Prijatelj vedar,
Prijatelj drag,
Hitro i lako
Preskače prag

.....

Evo ga s nama:
Pije čaj
I deli svaki
Zalogaj.

(Juriš u svet)

Svoju kozmičku igru Milošević je predstavio kao ostvareni ideal i definitivnu sreću. I zaista, u Miloševićevoj poeziji svijet bajke se pretvara svakodnevno iskustvo djeteta. Milošević je, naime, svoju pjesničku topografiju izgradio prema idealnim mjerilima bajke, koja je naizmjenično himna životu, oda radostima svijeta, rapsodija darovima prirode i čudima dječije mašte. Zato je Miloševićeva poezija stalna svečanost za oči i za dušu: sve nas poziva na radost, svuda je sreća na dohvatu ruke, svi se snovi ostvaruju; u carstvu mašte zvijezde silaze u stihove, a pjesme uzlijeću kao nebeske lađe u snovidna sazviježđa:

Mnoge su zvezde
Male
S neba u pesme
Pale.

I mnoge pesme
Lepe
Među zvezdama
Svetle.

(Milion zvezda)

Ali, ako Miloševićev svijet i jest pomalo idealizovan i gotovo isključivo od snova sazdan, njegova poezija nije zato ni uzorni svijet u slikama, ni narcisoidna ispovijest usamljenog sanjara. Miloševićev pjesnički elan zahvata širok krug boja, zvukova i mirisa – svih oblika ljepote potrebnih da se predstavi i najsitniji prizor i najskriveniji pokret duše. U Miloševićevoj poeziji sve živi životom čarobnog svijeta i čudesne moći: tu olovka „o ruži ume pesmu da piše,/ kada u vrtu zamiriše"; tu se svjetlost u pticu pretvara: „I gle, odjednom, sred plaveti, /iznad crteža ptica leti" (*Čarobna olovka*). Tu „pesnik uoči leta / u suncokret procveta"; tu „berači rose", „tiho kroz snove i leptirove", dobijaju „laka krila plavetnila"; tu „vedra streha od osmeha" – dûga – „zna sve tajne zavičajne"; tu u „krilatom dvorcu" živi pčela i sanja san:

Sunčano nebo
U nedogled
I leto slatko
Kao med.

(Krilati dvorac)

U Miloševićevoj poeziji prostor čudesnog naseljen je stvarnim bićima i sve odjednom postaje moguće; u tom osvajanju čudesnog, kao živog i stvarnog svijeta, Milošević veliča ljepotu i radost, kao osnovne datosti života i prve uzroke čovjekovog postojanja. Djeca su u Miloševićevoj poeziji mladost svijeta i neiscrpni izvor radosti; na njihovim licima ogleda se svemir;djeca su cvjetovi na poljima života. Stavljajući djecu u središte svijeta, Milošević je čitav stvarni i imaginarni pejzaž podredio njihovoj volji i sveo na njihovu mjeru: sve kozmičke pojave predstavio je kao igru dječijih želja, kao radosne snove koji samo čekaju da se ostvare, i obrnuto, sve dječije osobine dobile su gigantske i kozmičke dimenzije. tako je Milošević radost i maštu, snove i poeziju predstavio kao privilegovan vid postojanja, kao trajni razlog obnavljanja života, potvrdu njegovog smisla i ljepote.

3.

Tu vezu prirode i čovjeka, stvarnih pejzaža i dječije mašte, Milošević veliča kao najopštiji vid ispoljavanja svijeta, kao istinu koja prethodi svakoj našoj odluci i svakom osjećanju. Ta „zemlja snova" obuhvata cjelinu svijeta – njegove pojavne oblike i njegove imaginarne prostore, živa bića i skrivene strane života. Tako se svijet i san o njemu povezuju u jedinstvenu viziju svega što postoji i što pjesnik pamti kao igru uzbuđenja i fantazije:

Ima jedna zemlja snova
Ispod krila leptirova.

Zemlja puna sna i ptica
Ispod krila sanjalica.

Zemlja koja noću svetli,
Zemlja koja u snu leti.

.....

Ima jedna zemlja čudna:
Večno snena, večno budna.

Kao knjiga – otvorena
Nasred sveta raskriljena.
(Zemlja snova)

Snovima je ispisana i sama knjiga života; snovi podjednako zahvataju i svijet kao i pjesnikovo uvjerenje o trajnosti života – poruke velikih ljudi iz prošlosti i vjeru u djecu budućnosti. Pod okriljem snova pjesnik vidi i domovinu, i njene istaknute vođe, i slobodu, i djecu – tu najjaču vojsku budućnosti.

Snovidne slike kod Miloševića su izraz najčistije ljubavi (*Tita su rodile zvezde*) i zanosne vjere u trajnost te ljubavi (*Djeca su vojska najjača*). Tako i pjesnikova inspirisana mašta poprima akcente patriotskih osjećanja i optimističke vjere: Milošević pjeva domovini, ali niti veliča njenu prošlost, niti joj proriče sudbinu. Pjesnički snovi, kao ni ljubav koja ih prati, nisu psihološka kategorija, niti imaju etički ili ideološki sadržaj. Pjesnički snovi izražavaju imaginarno jedinstvo vrijednosti, to jest, snagu koja ih drži na okupu i koja omogućuje njihovo trajanje. Drugim

riječima, imaginarni elan ima vrijednost univerzalnog obrazca u kome se izjednačuju pjevanje i življenje, a tematska obilježja gube svoju specifičnost u onoj mjeri u kojoj se približavaju iskonskim slikama, ili kompoziciji bajke. Imaginacija je, dakle, sredstvo kojim se potiru individualna svojstva motiva prije nego stupe u domen univerzalnog govora, ili slikovnog obrasca bajke.

Pri izboru motiva patriotske inspiracije, Milošević se zadržao na tri tematska kruga, međusobno vezana slikovno i značenjski. To su pjesme o vođi naroda (*Tita su rodile zvezde*), o domu/domovini (*Domovi naši beli, Domovina*) i o djeci budućnosti (*Djeca su vojska najjača*).Vođa naroda je, istovremeno, dio kozmičkog pejzaža i središnja figura kolektivnog pamćenja iz koga izrasta legenda.

Domovina je privilegovan i idealizovan dio svijeta u kome prebivaju živi ljudi i njihove uspomene, i realni predjeli i izvor vrijednosti za koje čovjek vezuje svoju budućnost:

Domovina je dom sred leta.
U domu sto – na stolu hleb.
Domovina je nasred sveta
Prozor koji gleda u svet
.....
Domovina je to krilato
Nebo pod kojim čovek sanja.
.....
Domovina je sve na svetu:
Ljubav, i sreća, i istina.
.....
(Domovina)

Krug zavičajnosti ne obuhvata samo predjele rodne zemlje za koju nas vezuju uspomene, ljubav i porijeklo. Kod Miloševića domovina poprima konture snovidne zemlje i „krilatog neba" gdje je sve po mjeri snova, gdje su ljudski zakoni podređeni dubljim zahtjevima iskonskog poretka stvari. Domovina, dakle, ne obuhvata samo zemlju, ljude i njihovu prošlost, nego i ukupnost svih idealnih predstava o ljubavi među ljudima, o sreći pojedinca i zajednice, o istini kao načelu života. Tako se pjesnikova imaginarna predstava uzdiže do moralnog stava na kome počiva svaki odnos čovjeka i ljudske zajednice.

I slika doma je snovidna projekcija one zavičajne ljubavi koja je u osnovi našeg iskustva i koja tokom vremena poprima smisao i težinu čovjekovog afektivnog bogatstva. Ali, i u slici doma, Milošević ističe elemente koji prevazilaze naše iskustvo i koji prate hronologiju našeg života, kao paralelni tok trajanja, kao glasovi koji dopiru iz istorije i iz bajke:

Domovi naši beli
Kao beli labudovi
U nebo poleteli
Kao krilati snovi!
.....

Raširim ruke – leto
Zagrlim – i poletim!
Ništa u celom svetu
Kao dom ne zasvetli!
(Domovi naši)

Treći tematski krug patriotske inspiracije posvećen je deci, toj izvornoj snazi svijeta koja uvijek iznova osvaja nove prostore života. Miloševićeva pjesnička djeca uzlijeću u nebo budućnosti kao „vojska najjača", kao znamenje neuništivog života i trajne potrebe za ljubavlju i srećom. Slika djece u Miloševićevoj poeziji sažima sve boje i oblike, sve simbole i vrijednosne pretpostavke kojima su prožete Miloševićeve pjesme: djeca su i cvijeće zemlje, i ptice na nebu snova, i osmjeh vasione, i zalog buduće sreće. U njihovom životu prelama se sudbina svijeta, njegova živa hronika i vrijednosti na kojima počiva:

Po nebu sunce korača,
Po zemlji četa sijača,
U pjesmi trista pjevača –
Djeca su vojska najjača!
.....
Da bude hljeba, kolača,
Da svako dijete ojača,
Da nema suza ni plača –
Djeca su vojska najjača!
(Djeca su vojska najjača)

U ta trti tematska kruga (Tito, Domovina, Djeca) postavljene su osnove Miloševićevog lirskog svijeta u kome snovi potiskuju zbilju i blistaju kao neugasiva svjetlost budućnosti; to je svijet izvorne ljepote i iskonske pravde, svijet koji je primjeren mladosti kao sam dah života i radost postojanja.

*
* *

Pjesnički svijet Velimira Miloševića, namijenjen djeci, ima svoj prepoznatljiv izražajni reljef. To je svijet u kome ljepota nije samo načelo pjesničkog oblikovanja, nego i najviši ideal i krajnji smisao pjevanja i življenja. Milošević je, zaista, uzdigao ljepotu u svim njenim oblicima do kulta; ljepota je kod Miloševića mjera postaojanja. Ljepota, pri tome, nije pasivno prepoznavanje prirodnih oblika nego, prije svega, sposobnost preobražavanja odnosa u funkciji estetskih zahtjeva; svijet kod Miloševića funkcioniše u zavisnosti od njegovih estetskih potencijala. Štaviše, težnja ka ljepoti kod Miloševića ima i dublje etičke pokretače: pjesnik u svijetu lijepog vidi ostvarenje sna o boljem i istinitijem svijetu, svijetu ljubavi i sreće. Zato je ljepota, ovdje, i pjesnički čin i ljudski ideal, i djelo mašte i vizija budućnosti.

Miloševićeve stihove čitamo neosjetno blagotvorno kao što dišemo; primamo ih kao čisti dar poezije koji nam dolazi iz svijeta bajki, ili nam, jednostavno, pada s neba. Sa Miloševićevim pjesmama djeca uče azbuku života, savlađuju dionice prvih

uzbuđenja i usvajaju logiku imaginarnog poretka svijeta. Miloševićeva poezija, koja je prava škola ljepote i čestitosti, otvara mjestimično i odveć optimističke perspektive, budući da se život – pa ni dječiji – ne sastoji samo od bezbrižne radosti i nehajnog sna; i djeca su, nerijetko, suočena sa sumnjom i strahom, sa iskušenjima, nepravdama i bolom. Ali, Milošević je izabrao da realnost svijeta i istine života sagleda pod okriljem ljepote, u okviru moderne dječije bajke. Njegovom izboru, međutim, čak i kad ga ne odobravamo u cijelosti, ne možemo osporiti autentičnost i snagu, jer je riječ o autoru koga smatramo najznačajnijim dječijim pjesnikom u Bosni i Hercegovini.

II

Moji savremenici

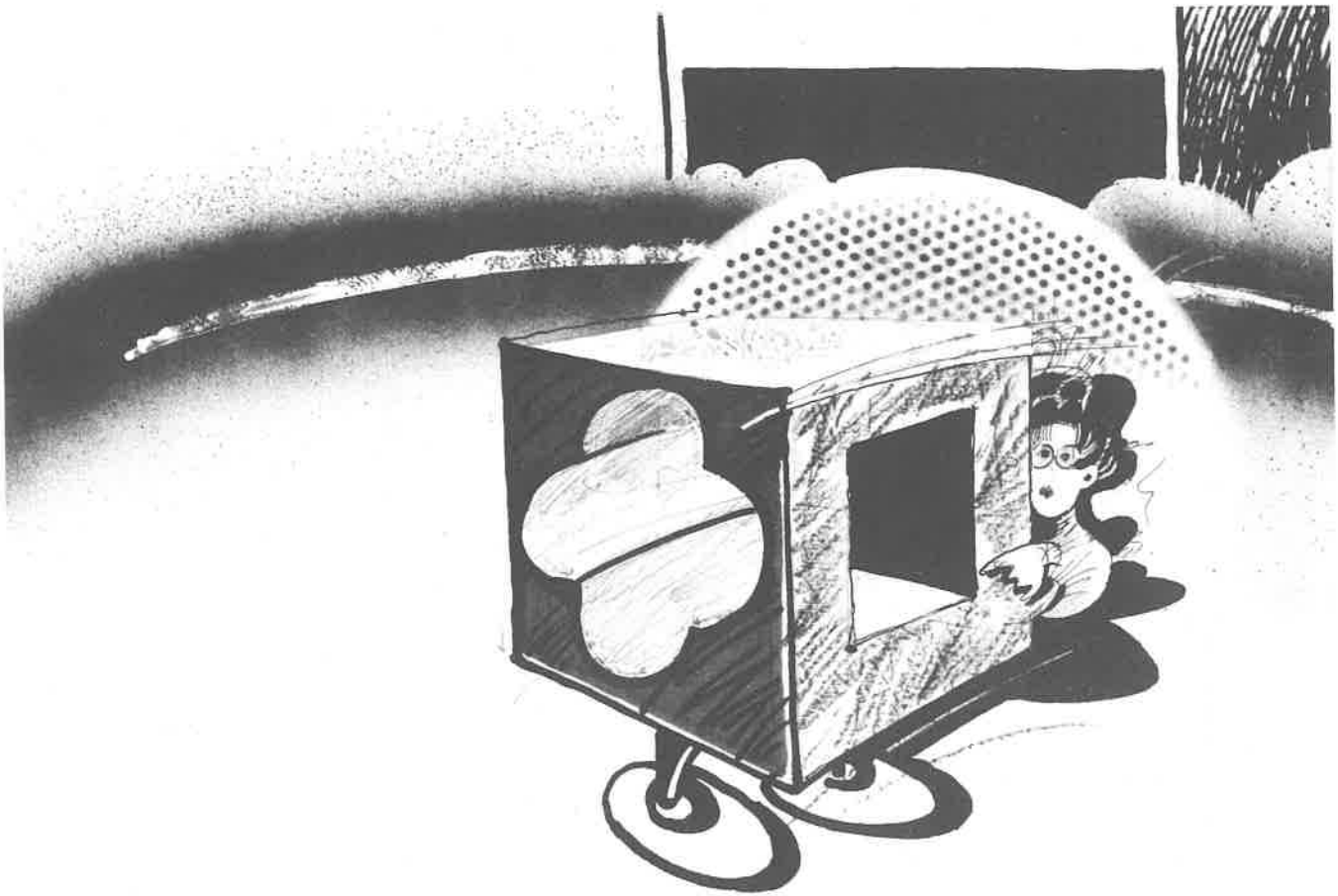

Dragan LUKIĆ

STOJAN TARAPUZA

Stojan Tarapuza, makedonski i jugoslovenski pesnik za decu i odrasle, godinama je prisutan i u Makedoniji i na jugoslovenskim prostorima. Stojan Tarapuza, u svojoj poeziji, nosi najlepše odlike makedonskog jezika, koji je lep, melodičan, topao, pevljiv, osećajan, mek, prijanja za sluh i dušu, melem-jezik, jezik dobrote, veselosti i tuge, jezik govorljiv, pevljiv, jezik divnog podneblja i prelepe prirode u dolini Vardara, uz Ohridsko, Prespansko i Dorjansko jezero... I kad se Tarapuzine pesme prevedu na srpskohrvatski jezik u njima ostaje prizvuk maternjeg jezika, makedonskog.

Stojan Tarapuza voli prirodu, njezine boje i zvuke, igre senki, vetar u šumi; ume da zapazi u prirodi ono što mnogi ne vide, skriveni a stvarni njezin život. To viđeno pretače u pesme, pa je tako načinio veliki album pesama o prirodi u kome se prepoznaje zemljopis Makedonije.

Stojan Tarapuza, veseli cvrčak s makedonskih polja, veseli i sebe i druge pevajući o životu i njegovim lepotama. Taj veseli cvrčak veliki je radnik, pesnik-mrav, tako da u sebi sjedinjuje i cvrčka i mrava.

Srebro meseca i potoka, zlato sunca i dunja, bistrinu oka i izvora, zelenilo šume i trava, odslikava u svojim poetskim pejzažima, pa je svaka njegova zbirka pesama čitava slikarska izložba. A njegova priroda nikada nije bez dece, bez ljudi, bez životinja. Njegova priroda je uvek naseljena i samo zajedno sa živim bićima predstavlja celinu i smisao postojanja, jer šta će trava bez dečjih nogu i prisustva ptica, čemu šume bez šumskog sveta, čemu voda bez ribe i polja, žita bez ljudskog glasa?

Stojan Tarapuza je l i r i č a r, svuda pronalazi pesmu, jer pesnički misli, pa otuda i dobrota u njemu koju hoće da podeli sa bliskima sebi, a to su deca, deca kojima je pesma najbliža.

Dragan LUKIĆ

KAJETAN KOVIČ

Kajetan Kovič, slovenački i jugoslovenski pisac, poznat je po svojoj knjizi pesama za decu *FRANCA ISPOD KLANCA*, u kojoj je stvorio „večni dečiji lik svih vremena i podneblja", devojčicu Francu, koja melje reči za tri devojčice; mlin su joj usta, zubi kamenovi, jer tako kaže Franca:

„MLIN SO MOJA USTA,
KAMNI PA ZOBJE."

Tako je Franca ušla u krug Pepeljuge, Snežane, Pipi, Hajdi i drugih poznatih devojčica...

Kovičev smisao za humor, načinio je jednu od najsmešnijih prvoaprilskih pesama za decu, koja se zove *Leteća mačka*. Kad je prvog aprila, ta mačka zakucala na susedova vrata od stana i zatražila njihov Spaček na zajam, jer je položila šoferski ispit, da lovi miševe, sused joj je rekao da njihov Jurij ima igračku spačka i da ga garažira ispod kreveta – mačka se naljutila na suseda i rekla da će joj danas, prvog aprila, izrasti krila i da će poleteti u lov na miševe. I, zaista, njoj su izrasla krila i letela je sve do drugog aprila kad je pala na zemlju...

Kajetan Kovič nastavlja da piše izuzetnu poeziju za decu koju je na slovenačkom jeziku započeo Oton Župančič, slikajući slovenačke CICIBANE. Tim Cicibanima dodao je Kovič i Francu, Ninu i Jurija, medveda Piki Jakoba i druge. Tako je novim ličnostima iz svojih knjiga povećao broj dečjih junaka.

A njegov najdraži junak, zvezdoplovac Jurij, koji putuje po dalekim kosmičkim putevima, veoma je savremen i moderan lik, koji nagoveštava svoje prisustvo i u budućnosti. Kajetan Kovič je, izgleda, naročito zaljubljen u svog Jurija i u njegove vesele zgode, pa ga je zato majstorski vezao za svoje stihove.

Njegova druga poznata knjiga, *Zlatna lađa*, odavno plovi: zaplivajte do *Zlatne lađe* u njoj ćete naći tople ljudske reči.

III

Изабрано из нових рукописа

Емил КАМЕНОВ

ЖИВЕО ЖИВОТ... ПЕСНИКА ИЗ ГРУЖЕ

Филм *Црвена пустиња* Микеланђело Антониони завршава сценом у којој мајка и дете са брда покрај града посматрају разнобојне димове који куљају из огромних димњака.
– *Како су лепи*! – каже дете.
– *Али пуни отрова* – опоро му тумачи мајка.
– *Значи, ако птица улети у тај дим, угинуће?*
– *Птице то знају и више не долазе овамо.*

Није било тешко предвидети ко ће од наших песника написати први *Еколошки буквар*; то је могао бити само Добрица Ерић. Његов свет у коме мирише багрем, бела рада, љубичица и мајчина душица; у коме зечеви, срне и јагањци пију воду из сребрних поточића; где се чује цвркут птица и зујање пчела, све је невероватнији и теже замисливији. Савремени човек, посебно дете, остаје без непосредног искуства које би му омогућило да препозна песникове слике и доживљаје. Више се нико не купа у реци, а камоли пије воду са брзака. Води која протиче не морају се додавати хемикалије да би се развио филм...

Песник, који себе доживљава као део те природе, није могао да не јаукне угледавши детерџентску пену што се слива у реке, унакажене дроњцима најлон кеса и перлон чарапа. Да јаукне, побуни се и срочи *азбуку* пуну порука, позива да се одупремо пре но што буде касно, спасемо шта се спасти може. Да срочи политички манифест Зелене странке у стиховима. И гле, чак и политика у служби екологије нам се учини прихватљива. Једина политика која има у виду интересе свих људи, живих данас и оних који би тек хтели да се роде и здраво живе.

Шта брине нашег песника? То је мутно небо, завесе од дима, сива маса смога, слинави облаци, отровне кише, шугав ветар, закржљало дрвеће, необрани кукурузи... Огрисци, опушци, отпаци – уместо озона, хербициди, гасови – као да је хемијски рат, радиоактивни зраци – невидљиви манијаци, травомрсци на точковима, летећа, пловећа и сувоземна чудовишта, све заједно – непријатељи деце и цвећа.

Брине изопаченост, љубичице што миришу на лож–уље, мачке које реже, што кучићи мијаучу, гаврани гучу, мајчино млеко трује, а деца моле да их не претварају у оловне војнике. Умиру реке, поља, шуме, чак и море,

лековита плава бања. Земља, оболела од рака, постаје велика жута пустиња. Веје црни снег...

Шта би Добрица Ерић хтео својом „лековитом екологијом"? Хтео би живот обучен у зелено рухо, здраву храну, воду са студенца, козје млеко и црвљиво воће. Да нам се врате свици, лептири и птице, поточићи и авлије, да се градови ослободе смрада, болести и безумља, да се гаји дрвеће, оре пшеница и сеје радост, а трава да се повија само под дечјим стопалима.

Хтео би то сваки човек који је сачувао трунку разума и види мало даље од свог носа. Да их буде више таквих, на свим узрастима, могао би да допринесе и Добричин *Еколошки буквар*. Ех, када би власти слушале песнике, а буквари више личили на овај!

Добрица ЕРИЋ

ЕКОЛОШКА АЗБУЧНА ЈАДИКОВКА

Ал' је грдан овај свет -
Болестан је сваки цвет.
Ветрић носи око кућа
Гареж што нам пуни плућа.
Дунав ваља масно муље,
Ђердап ради на лож-уље.
Еротске нам слике жаре
Живописне булеваре.
Зечеви се клоне лепе
И румене шаргарепе;
Језеро је жива бара
Као гнездо змијског цара.
Лептирићи на свом пиру
Љубе цвеће и умиру;
Милијарду мува пада
На контејнер усред града.
Њиве смрде целог лета
Од мокраће и измета.
Поган из септичких јама
Разлива се по баштама.
Словенске се липе суше -
Толико Словени пуше.
Ћелава су брда шупља,
У њима се свашта скупља.
Фабрика све више ларма -
Хтела би да буде фарма;
Цистерна сад пои нас,
Чесме служе за украс.
Џентлмени, дане наше
Шећеране загорчаше!

ЕКОЛОШКА АЗБУКА

Ако
Будете
Више
Гајили
Дрвеће
Ђаци
Еколози
Живећете
Здрави
И
Јаки
Као
Лавови
Људи
Морају
Незагађене
Њиве
Орати
Пшеницу
Радости
Сејати
Тако
Ће
Увек
Фино
Хранити
Цело
Човечанство
Џакови
Шумадијски

А

Аутомобили и авиони,
што арлаучу са свих страна,
потроше више ваздуха за дан
него сва деца за годину дана.

Алергична је атмосфера
на звук мотора и пропелера.
Анемична је биљка свака
због ауспуха и димњака.

Апелујемо на маме и тате
и на све друге аутомате
да не укључују стално
машине за производњу буке,
прашине дима, смрада и разног смећа
непријатеља деце и цвећа.

Да бар недељом, у свануће,
уђе чист ваздух у наше куће,
а радним даном од два до пет
да нам мирише багремов цвет,
бела рада и љубичица;
да нам се врате лептир и птица,
зелени травњаци, бели јагањци,
плави звончићи и поточићи,
авеније и авлије
и вода која сме да се пије!

Б

Београд, пре стотинак лета
беше бео од багремовог цвета
и голубова што су крилима
махали пешацима и бициклистима.

Баш такав је тад био сваки град.

Београд је ових дана
чађав к'о нека термоелектрана,
као да веје с ретких планета
црни снег и перје од врана.

Биће да је сад такав сваки град.

Београд, Будимпешта, Беч
Бостон, Бруклин, Багдад, Бор
и безброј градова на слово Б
пуних болести и безумља
где бизнис има главну реч,
а само једна Бајина Башта
по једна Брезовица и Букуља
и један једини ЗлатиБор!

В

Види ову велелепну вилу
сагрђену у старинском стилу!

Место да ме онде чека
једна коза или крава
са вименом пуним млека,
пред њом стоји нека справа
што се зове лимузина,
сва смрдљива од бензина.

Види ове вражје солитере
што висину мутног неба мере!

Место башта и дрвећа
контејнери пуни смећа
око којих вазда леже
неке мачке које реже
и кучад што мијаучу
на гавране који гучу!

Волео бих да видим шта има
иза ове завесе од дима!

Волео бих да видим
сребрне поточиће, зечеве и срне,
да ме прати само шумор лишћа
одавде до вуковог Тршића.
Да доживим тишину у воћу,
да ми само свици светле ноћу.
Да наберем грожђа и јабука,
да ми птице цвркућу крај уха.
Да залутам и да се нагутам
бистре воде и чистог ваздуха!

Е

Енергија
Епидемија
Експлозија
Ерозија
Ерупција
Екскурзија
Егзекуција
Електродистрибуција
и многе друге речи
на слово Е,
а само једна
ЕКОЛОГИЈА
која нам лечи
све бољке те!

Е, па, Ваша Екселенцијо,
свеједно да ли сте председник,
цар, краљ или кнез
забраните нам да беремо цвеће за славолуке.
Немојте се правити Енглез
већ узмите Екологију у своје руке
и сачувајте Европу
за будућу епоху!

Ж

Живео Живот што прија и нама
међу дрвећем и животињама!

Живот до ког се стиже путићима
у чистим селима и белим градићима!

Живео Живот који ја хоћу
на здравој храни и црвљивом воћу!

Живот без скупих и сувишних ствари
због којих човек много брже стари!

Живео Живот у зеленом руху
на бистрој води и свежем ваздуху!

Желим да проЖивим свој Живот једини
у незагађеној животној средини!

К

Концентрација гасова у ваздуху који дишемо
таква је да може убити коња или бика.
Коме су онда потребне песме које пишемо?
Кисеоника, кумим вас, кисеоника!

А кошаве нема ни да растера комарце,
као ни козјег млека, бар за децу и старце.

Концентрација хемикалија у води, у цевима
разара слузокожу и флору у цревима.
Та вода из водовода што се сервира нацији
малко се разликује од воде у канализацији.

А бистрог кладенца нема ни здраве камилице
од Калемегдана до Каменице.

Концентрација хербицида у храни коју једемо
ја и моји родитељи, и моја сестра и брат,

толика је да већ треба да заведемо
ванредно стање, к'о да је хемијски рат.

А кромпирића, карфиола, кајмака и кеља има
колико хоћеш у Косјерићу и у Коштуницима!

Љ

Љубавници се љуте
што љубичице не миришу.

Љупка продавачица љубичица,
љубазна љуљачанка Љубица,
љуби љубавнике љубичицом.

Ко каже да љубичице не миришу!?

Љубичице миришу на дим и чађ,
љубичице миришу на детерџент за посуђе,
љубичице миришу на бензин и лож–уље;
љубичице миришу на прашак
против комараца и кромпирове златице.
Љубичице миришу на све и свашта,
љубичице не миришу само на љубичице!

Због љутих љубавника и љубичица
постали су Љубић и Љутовница.

М

Много мисли о мору,
море ме морске море.
Море је на умору
морам мало на море!

Мисли ми се своде на исто:
може ли море да буде чисто
када у њега, у овом веку,
толике мутне реке теку?

Може ли море да растера
мазут изливен из танкера,
и да уништи сољу и јодом
многе атомске муње под водом?
Има ли море снаге
да спасе рибе, шкољке и алге?

Молим моћног морског цара
да море никад не буде бара
већ лековита, плава бања,
какво је било од постања!

*

Медицина све може.
Медицина је наша Мајка.
Много се уздамо у медицину!

Молимо медицинске мајсторе
да деци, чим се роде, уграде мале филтере
за пречишћавање ваздуха, хране и воде,
кад то већ неће да учини
Министарство за механизацију и моторизацију
на својим многобројним тровачницама!

О

Огрисци, опушци, отпаци...
на шта све ово личи?
Беле се овце и облаци
још у бакиној причи.

Ово ми стање
на добро не мирише,
Озона је све мање
а отрова све више.

Ако већ нико неће
да заштити дрвеће
набавите нам мало Озона
с Амазона.

Бију нам срца као звона:
Озона Озона Озона!

Онога који одсече дрво
отераћемо из наше околине.
Онога који посади дрво
одликоваћемо Орденом Отаџбине.

Више олова има
у нашим малим плућима
него у рудницима.
Отежали смо од олова.

Молимо маме и тате, и све тете и чике
да нас не претварају у оловне војнике!

С

СМОГ
скраћеница од четири слова
значи
Савез Многих Отровних Гасова.

Смрт смогу
или смак света!

Саобраћајци,
зауставите саобраћај бар један сат,
Свет стрмоглаво срља у суноврат!

Свет ће стрефити шлог
који се зове – смог!

Свет све више стрепи од ратног мача,
а свакодневно шири зло опасније од тога.
Уместо спасоносног озонског омотача
стеже се око Земље омча од смога.

Сунце с муком провлачи своје зраке
кроз сиву смесу смога, кроз слинаве облаке.
Сипљиви ветар што савија дрвеће
понекад раздува ово ваздушно смеће.

Свет неће уништити ни ђаво ни Бог,
свет ће сможднти стоглава сабласт СМОГ!

Т

Точак је у овом веку
завртео ум човеку.

Тако сад човек мисли
точком уместо главом.
А трава? Шта је с травом?

Трави је тешко,
трави је све теже;
траву сви трују.
Тешко трави!

Точак сви тапшу,
траву сви табају.
Точак се врти све брже,
трава расте све спорије.

Травомрсци на точковима
што притискају гас
не трују само траву, цвет и клас,
већ и нас, и нас!

Творнице и термоелектране поједу више траве
него сви зечеви, срне, козе, овце и краве.

Траву табају и тенк и трактор и тарнице,
траву прогоне и из града и са оранице.
Трави су се допала дечја стопала
што исправљају стазе.
Трава најбрже расте када је деца газе!

Тише, да чујем како трава расте
док је травомрсци скроз не упропасте!

Ц

Цивилизација, накинђурена царица
по целом свету шеће и уништава цвеће.
Прате је моторне јединице –
авијација и ратна морнарица.
Прати је атомско смеће и болесно дрвеће.

Молимо УНИЦЕФ и Уједињене нације
да нас заштите од такве цивилизације!

У Доњој Црнући још цветају маслачци,
цакли се плаво небо и скакућу јагањци.
Деца још праве бркове од свилице
и претварају се у лептире и свице,
а бильни црвић грицка непрскану јабуку
коју могу да ставим у сваку еколошку азбуку.

Цврц! Доста је циркуса за старце и децу!
Одведите нас мало у цркву на Опленцу!
Хоћемо да јурцамо по Иришком венцу
и да се напијемо воде на студенцу
где је некад Бранко Радичевић пио
и где је Змај Јова често долазио!

Ч

Чика Чеда чупка браду
и шетка по Београду.

Чика Чеда пише песме
жали старе Теразије:

Некад је са ове чесме
вода могла да се пије!

Чика Чеда има чудесни часовник
који откуцава 84 године, 4 месеца и 14 дана.

Часовник у мојој еколошкој читанки
откуцава тачно четврт до дванаест и упозорава
све имаоце часовника да се уједине
у Покрет за заштиту животне средине.

Четинари се чак и на Чиготи суше,
вода на чесмама више није за пиће.
Четири петине човечанства пуше
и трују своју дечицу и унучиће.

Чула су нам већ оболела;
не чујемо више зујање пчела,
не осећамо мирис мајчине душице
нити видимо плаве лептире и беле пахуљице.

Чађави ветрови више не могу да распире
сав дим из ауспуха, из плућа и димњака.
Чемерна Земља полако одумире
а човек све то посматра из прикрајка.
Човече, умире Земља, чујеш, Земља умире –
а то је страшније него када умире Мајка!

Ф

Фабрика и фарма
близу фабрике;
фрка и ларма
око паприке.

Фармер стиже у фином фијакеру
а фабрикант у фантастичном Форду.

Фармер има сина, а син пауна
у коме су сједињени флора и фауна.
Фабрикант има кћер лепотицу,
праву правцату пауницу.

Формирано је фабричко–фармерско веће
и дофурали по фармеровој жељи
фоторепортери и ТВ снимателји
и поседали под дрвеће.

Фармер фркће на фабриканта
што не угради филтере
него му трује флору и фауну по браздама.
Фабрикант фркће на фармера
и његове гилиптере
што се фрљају фразама.

Фоторепортери заборавили и флору и фауну.
Диве се фабрикантовој кћерки и фармеровом пауну.

Фабрикантова кћи погледа
фармеровог сина и његовог пауна,
а срце јој се цепа:
– Боже, шта ће му флора и фауна
код таквог пауна и пауновог репа!

Фабрикант се мршти, фармер се смеши.
Паун се шепури пред фотоапаратима
све лепши и веселији.
Овај спор, изгледа, мораће да реши
Федерални суд или црква у Филаделфији!

Џ

Џамбоџет из Џакарте
пун џамбаса и џепароша
лети за Џорџију.
Џамбаси и џепароши играју карте
и звиждућу неку веселу мелодију.

Џамбоџет троши много озона и керозина
Џамбаси и џепароши – дувана и џина.

По амазонској џунгли,
тим зеленим земљиним плућима пуним птица,
и по морима и океанима
ромиња киша најотровнијих честица,
али, то џамбасе и џепароше не занима.

Кад стигну у Џорџију
има да се побију
с домаћим каубојима у трговачком кварту
и шериф ће их одмах вратити у Џакарту.

И опет ће по амазонској џунгли,
по тим зеленим земљиним плућима пуним птица,
и по морима и океанима
падати каша најотровнијих честица.
И тако данима.

Због тих џамбоџета
и безброј других летећих,
пловећих и сувоземних чудовишта
мења се лице и наличје света,
а свет баш ништа.

Умиру реке, поља, шуме...
кап по кап, биљка по биљка, грумен по грумен
и Земља, на којој живот још тиња
постаје велика жута пустиња.

IV

Upoznavanje

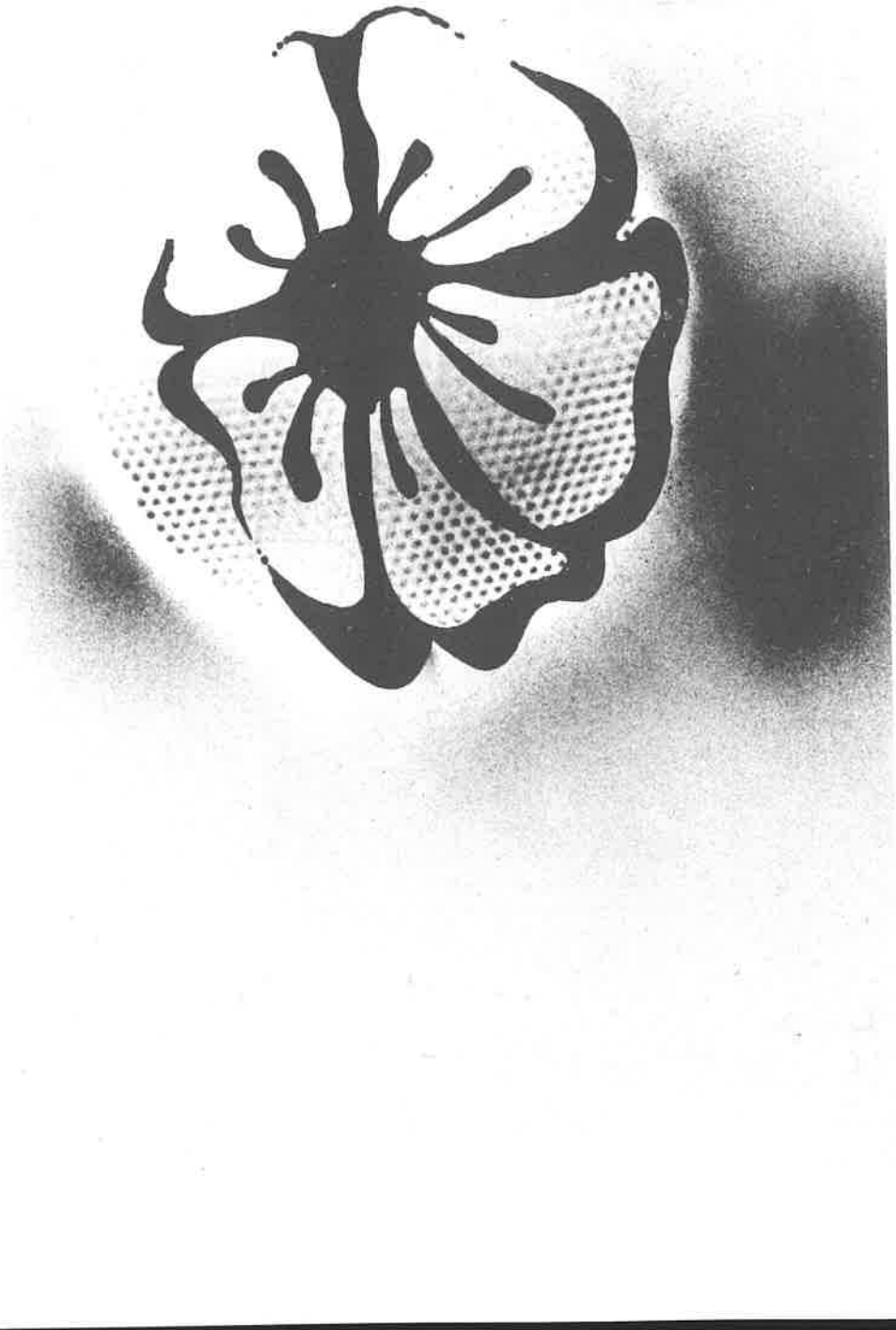

MAŠTARENJA

Ruska književnost za decu poslednjih četvrt veka

Izbor: Sofiija NIKOLAJEVA
Prepev i prevod: Luka HAJDUKOVIĆ

Sofija NIKOLAJEVA

REČ SASTAVLJAČA

U ovaj izbor su uključeni tekstovi onih pisaca za decu – pesnika i prozaika – koji su, intenzivno stvarajući u poslednjih dvadeset pet godina, radili nadasve značajan posao: starali su se da deca izrastu u ljude, valjane i duševne, časne i rodoljubive. Oni su bili uvereni u značaj svoga posla, ali im nije bilo jednostavno da sačuvaju to uverenje: takvom izgrađivanju čoveka isuviše je protivurečio i smetao svakodnevni život – život takozvanog socijalističkog društva sa mnoštvom uslovnosti i socijalnom nepravdom svake vrste; s nerazumnom državnom ekonomijom, a u duhovnoj oblasti – s gušenjem svakog drukčijeg mišljenja. Književnost za decu nije mogla da izbegne uticaj realnosti, koja ju je, u osnovi, i formirala. Potočić čiste, „slobodne" književnosti za decu nije bio širok. Njegovo žilavo suprotstavljanje vetrovima koji isušuju čovečnost zaslužuje posebno poštovanje i divljenje.

Vedrina dece u prihvatanju života, lirski humor – neodvojive crte autentičnog dela za decu – za sovjetskog autora iz toga perioda imali su odlučujući značaj: upravo humorom se može mnogo učiniti u razgovoru o moralnim temama; baš to i jeste ona oštra forma izražavanja ozbiljnih misli na koju tako reaguju deca. Svoje umetničke napore autori su usmeravali na odgovarajući izbor izražajnih sredstava, na iznalaženje privlačne fabule i stvaranje žive, zanimljive i dinamične forme. U njihovim pesmama i pričama nesumnjivo postoji ono što je svojstveno najvidovitijim i najvelikodušnijim braniteljima detinjstva: retki dar za prenošenje osećanja deteta – svoga junaka, ne isključujući u isto vreme ni svoj neuvredljivo podsmešljivi odnos odrasle osobe prema njemu.

U izboru su predstavljeni, kako književnici starijeg pokoljenja, čija su dela stekla široku popularnost: Sergej Mihalkov, Agnija Barto, Jelena Blaginjina, Viktor Dragunski, tako i pisci, uslovno govoreći, srednjeg pokoljenja, ali ne manje popularni: Valentin Berestov, Jakov Akim, Irina Tokmakova, Roman Šef, Viktor Goljavkin. Ne malo mesta u izboru zauzimaju tekstovi mladih autora koji su tek nedavno ušli u književnost: Oljega Grigorjeva, Natalije Abramceve, Sergeja Sjedova, Jelene Grigorijeve, Andreja Filjinova, Vladimira Druka. Stvaralački lik svakog od njih je osoben, izrazito individualan; njihov pogled na svet je slobodniji mada, možda, manje optimističan nego njihovih prethodnika. Njihovo tvorenje je, međutim, snažna i sveža struja u potočiću poezije za decu koji se uliva u široki tok ruske književnosti. Za njihova imena naša književnost za decu vezuje najlepše nade.

Jelena BLAGINJINA
(1903–1989)

Osobene crte njene poezije, koje čvrsto povezuju pesme za odrasle sa pesmama za decu, jesu: predmetnost, konkretnost, osećanje bogatstva života, njegovih boja i zvukova. Njen stih je virtuozan, ali to nije samo svedočanstvo o slobodnom vladanju stihovnim iskazom nego i organsko ovaploćenje poetske ideje – stil. Metafore Blaginjine potiču od prirode, akceptiraju praosnove čovekovog bivstvovanja. Zato su: mati i otac, hleb i voda, trava i kamen – stalni elementi – motivi u njenom pesništvu.

Jelena BLAGINJINA

EHO

Milujem stabljike vitkog stasa
I pevam dragu pesmu svoju,
A eho mnogostrukoga glasa
Verno otpeva pesmu moju.

Upitah: „Hoćeš da zaćutiš, ti?"
Slušam. I travke nemo stoje.
A on odgovara : „Iš, ti! Iš, ti!"
Znači, razume reči moje.

Rekla sam: „Ti pevaš svakojako!"
Slušam. I travke nemo stoje.
A on odgovara: „Ako, ako!"
Znači, razume reči moje.

Smejem se – i zvoni sve od smeha;
Zaćutim – i tišina svuda...
I kada šetam bilo kuda,
Dosada beži jer mi glas eha...

VETAR

Ležim, vani vetar skita;
Ćutim, on pesmu gudi...
U susret mi sanak hita;
Dremnem, a vetar me budi.

U dimnjaku tek se vio,
Sad u kapke silno tuče.
Pod jastukom sam glavu skrio –
Ipak, čujem kako huče.

A, zapravo, šta je vetar,
Taj fijuk, taj ršum zao?
... Ne postoji za san metar –
Neosetno u nj sam pao.

Ustao sam – dan već beo,
Vrt mi cvećem oko blaži:

Kud se bučni vetar deo?
Zaspao je, ja ga tražim.

Ćuti, a ja bih da pevam.
Zbunjenost mi kosu diže:
Još ne mogu da dosnevam
Od kuda nam vetar stiže.

Agnija BARTO

RASTEM

Ja nisam znao da rastem
Stalno: kad spavam, kad jurim.
Crtam laste –
A ja rastem.
Rastem kad u školu žurim.

Rastem
Kad kroz prozor gledam,
Rastem
Kad se filmu predam;
Kad me svetlo,
Tama dira
Rastem,
Rastem bez obzira.

Za čistoću rat
Teče spretno:
Metlom čistim –
Rastem neosetno.

S knjigom u ruci –
Kauč zna –
Čitam zanesen
I rastem, da.

Na mostu s tatom
Dok stojim –
On ne raste –
Ja visinu svojim.

Agnija BARTO (1906–1981)
U istoriji sovjetskog pesništva za decu delo Agnije Barto je – cela epoha. Za njeno ime vezani su rođenje i nastanak sovjetske poezije za decu u dvadesetim–tridesetim godinama, kao i poetska otkrića četrdesetih–sedamdesetih godina. Njen opus nazivaju pesničkim letopisom detinjstva. Odista, u njenim pesmama je prikazano detinjstvo u vremenskom rasponu dužem od pola veka. Međutim, iako je napisala na stotine književnih jedinica, pesnikinja nijednom nije sebe ponovila, nije eksploatisala prošle srećne trenutke i domete nego je uporno tražila i otkrivala novo u životu, u deci, u sadržini i formi pesme za decu i drugih književnih žanrova.

Kada mi dvojke
Plaste,
Skoro da plačem,
Ali rastem.

Rastem kad je mraz,
Kad kiši:
I od mame sam
Već viši!

TRAMPA

Rešila dva Ivana
Da trampe bez obmana.

Šta da trampe –
Baš svejedno;
Makar bedno
Za nevredno.

Dva slupana auta
Za plastičnog skauta,
A plastičnog skauta
Opet za dva auta.

Jer njih ne zanima ćar –
Osvaja ih igre čar;
Pa viču: „Menjam mačku
za izlizanu značku,
A izlizanu značku
Opet za istu mačku!"

Rešila dva Ivana
Da trampe bez obmana

Šta da trampe –
Baš svejedno;
Makar bedno
Za nevredno.

Trampiše – i mrak pade:
Na svome svak ostade.

Sergej MIHALKOV

KROFNIĆ

U srcu tate Krofnića,
U srcu mame Krofnićke,
U srcu sina Krofnića,
(Deveto mu leto)
Ne drama, ne komedija –
Buknula je tragedija:
Predaka prezime sveto
Klinac ne priznaje, eto.

Krofnić, po logici prostoj,
Razume se, nije Tolstoj...
Ipak su vredni Krofnići
Radnički ruski rod
Kome slava venac plete:
Behu kolačari sjajni
Čije štrudlice i pite,
Krofne i uštipak bajni
Sami u usta lete.

Ali mali Feđa Krofnić
Ne mari za prošlost ovu
Jer ga deca sva odreda,
Devojčice i dečaci,
Sada Krofnom zovu.

Šta sa prezimenom takvim,
Kako ga trpeti?
Bilo bi najlepše: lično,
Sasvim, baš sasvim obično,
Ozbiljno, pa još prilično
Prezime imati!
Neka su umna i zvonka,
Neka – jutarnji zov petlov,
Kao, na primer, Sidorov!
I još bolje – Svetlov!

Ali dok muškarac živi –
Oduvek je to red,
(Zato nikog ne krivi)

Sergej MIHALKOV (1913)

Više od pedeset godina on je vodeći pesnik u poeziji za decu – to priznanje je došlo prirodno, odmah posle pojave njegove prve poeme *Ujak Stepa*, koja je potom obišla praktično čitav svet. Svi su shvatili: pojavio se pisac samosvojnog glasa, vlastitog pogleda na svet detinjstva i ulogu književnosti u tom svetu. U toj najznačajnijoj poemi Mihalkova, pozitivni junak je sazdan bez patetike, štaviše, sredstvima komičnog sa isticanjem spoljašnih osobina. On je izrastao na preuveličavanju, na hiperboli. Ujak Stepa je ogroman, ali prijemčiv za prijateljsko opštenje sa decom. On je pomoćnik, zaštitnik, drug – taj dugajlija, dobri čudak koji izaziva ljubav i smeh. Ovde je Mihalkov predstavljen pesmama koje je sam odabrao iz ogromnog mora svoje pesničke reči.

Po očevom prezimenu
prati se porodice sled.

I dragom Feđi Krofniću
Reč skromnosti moje:
Sa dostojanstvom, maleni,
prezime nosi svoje!
Ako li samo naučiš
Rad i maštu sliti,
I ti baš veliki Krofnić
Možeš lako biti!

TRIDESET ŠEST SA PET

Sad imam opet
Trideset šest sa pet.

Misli mi sa zebnjom brode,
Toplomeru okom zborim
Temperatura kud ode?
Vatrom zašto ne gorim?
Zašto se bolest skriva?
Zdrav sam! Šta se to zbiva?

Sad imam opet
trideset šest sa pet.

Trbuh opipam – ne boli!
Kijam – slabo mi uzdanje:
Ne kašljem! – i pogled goli
Odaje normalno stanje!

A sutra, bez pogovora,
U školu se opet mora
I do dvanaest biti đak:
Učiti sve – pevati čak!

Pred tablom stajati mračan:
Ne reći odgovor tačan.

Sad imam opet
trideset šest sa pet.

Toplomer sad grabim snažno –
Da bude mlak, vrlo je važno.
Trljam ga i dahom grejem
Dok u sebi molbu vejem:
„Rođena i mila živo,
Još malko podigni nivo;
Požuri, de – tvoj hod gledam –
Stani na trideset sedam!"

Trideset sedam sa dva, gle!
U glavi mi se vrti sve.
Plamte obrazi (od stida!)...
– Bolestan si, sine moj?
– Da...

U postelji mi duh blista:
Ne muči me škole svet.
A ja sada imam odista
Trideset šest sa pet.

Viktor DRAGUNSKI

„ON JE ŽIV I SVETLI..."

Jedne večeri sam sedeo u dvorištu, pored peska, i čekao mamu. Ona se, verovatno, zadržala na institutu, ili u prodavnici, ili je, možda, dugo čekala na autobuskoj stanici. Ne znam. Međutim, svi roditelji iz našeg dvorišta već su se vratili i sva su deca otišla sa njima kući i već, verovatno, pila čaj sa perecom i belim sirom, a moja mama se još nije pojavila...

I već su plamenovi počeli da se pale u prozorima, i radio je zasvirao muziku i na nebu su se pokrenuli tamni oblaci – bili su nalik na bradate starce...

I glad sam osećao, a mame još nije bilo. I pomislio sam da bih ja, ako bih znao da je moja mama gladna i da me čeka negde na kraju sveta, momentalno pohitao k njoj, a ne bih kasnio i ne bih je primoravao da sedi na pesku i da čezne.

U tom trenutku je u dvorište izišao Miško. Rekao je:

– Zdravo!

I ja sam rekao:

– Zdravo!

Miško je seo pored mene i uzeo kamion–kiper.

Viktor DRAGUNSKI
(1913–1972)

Čini se da su deca u njegovim pripovetkama dotrčala piscu „pravo iz života", i njemu je ostalo samo da što više rašriri ruke. Međutim, nije sve tako jednostavno: čarobnost i majstorstvo umetnosti Dragunskog i sastoji se u tome što psihologija i govor deteta u njoj kao da se ponovo stvaraju. Iza sve te prirodnosti i estetičnosti krije se složena stvaralačka sinteza. Pisac uči dete vlastitom izražavanju, uči ga rečima, što upravo nedostaje mnogim stvaraocima za decu. On ide i dalje. Ne samo da savršenom tačnošću otkriva detetu ono što je samo doista moglo da preživi; već, neprimetno, sa osećanjem istinske umetničke mere, produbljuje, dopunjuje njegova preživljavanja.

– Oho! – reče Miško. – Gde si ga nabavio? Sam utovaruje pesak? Ne sam? A sam istovaruje? Da? A ručica? Čemu ona služi? Može li se okretati? Da? A? Oho? Da ga ponesem kući?

Ja sam rekao:

– Ne, ne dam. To je poklon. Tata mi ga je poklonio pred odlazak.

Miško se naburio i odmakao od mene. U dvorištu je postalo još tamnije.

Gledao sam na kapiju da bih video mamu kada dođe. Ali ona nije dolazila. Biće da je srela tetka Rozu, da stoje i razgovaraju i da čak ne misle na mene. Legao sam na pesak.

Opet će Miško:

– Ne daš kamion?

– Otkači se, Miško.

Tada Miško reče:

– Mogu ti za njega dati jednu Gvatemalu i dva Barbadosa!

Ja kažem:

– Uporedio Barbadosa sa kamionom...

A Miško:

– Pa, ako hoćeš, daću ti gumu za plivanje?

Ja kažem:

– Probušena je.

A Miško:

– Zalepićeš je.

Naljutio sam se:

– A gde da plivam? U kadi? Utorkom?

I Miško se opet naburi. A zatim reče:

– Pa, da reskiramo! Šta me briga! Na!

I on mi pruži kutiju od šibica. Prihvatio sam je.

– Otvori je – reče Miško – pa da vidiš!

Otvorio sam kutiju i u prvi mah ništa nisam video, a zatim sam ugledao mali svetlozeleni plamičak, kao da je negde daleko, daleko od mene plamtela majušna zvezda, a u isto vreme sam sam je ovoga časa držao u rukama.

– Šta je to, Miško? – prošaputao sam – Šta je to?

– To je svitac – reče Miško – šta, lep je? On je živ, ne brini.

– Miško – rekao sam – uzmi moj kamion, hoćeš? Uzmi ga zauvek, sasvim! A meni daj ovu zvezdicu, odneću je kući...

I Miško je zgrabio moj kamion i otrčao kući. A ja sam ostao sa svojim svicem, gledao sam ga, gledao, i nikako nisam mogao da ga se nagledam: kako je bio zelen, kao u bajci i kako, mada je blizu, na dlanu, svetli kao da je daleko... I nisam mogao ravnomerno da dišem, i slušao sam kako mi srce bije, i gotovo neosetno me bockalo u nosu kao da će mi suze poteći...

I dugo sam tako sedeo, veoma dugo. I nikog nije bilo u blizini. I zaboravio sam sve poznate na svetu.

Ali, stigla je mama, ja sam se vrlo obradovao, i otišli smo kući. A kada smo počeli da pijemo čaj s perecom i belim sirom, mama je upitala:

– Pa, kako je tvoj kamion?

A ja sam rekao:

– Mama, promenio sam ga.

Mama je rekla:

– Zanimljivo! A za šta?

Odgovorio sam:

– Za svica! Evo ga u kutiji. Isključi svetlo!

I mama je isključila svetlo. U sobi je postalo mračno, a nas dvoje smo počeli da posmatramo bledozelenu zvezdicu.

Zatim je mama uključila svetlo.

– Da, – rekla je – to je čarobništvo! Ipak, kako si mogao da tako vrednu stvar kao što je kamion daš za tog crvića?

– Tako, dugo sam te čekao – rekao sam – i bilo mi je teško, a taj svitac se pokazao bolji od bilo kakvog kamiona na svetu.

Mama me je netremice gledala i upitala:

– A zbog čega, zbog čega je to on pa bolji?

A ja sam rekao:

– Kako ne razumeš?! Ta, on je živ! I svetli!

Valentin BERESTOV

LETI!

Mama jutros muku muči:
Da poleti – ptiče uči.
Ubeđuje mučno,
Prekoreva žučno.

„Gle raketu. Od čelika;
Putanja joj divna slika;
Ne boji se neprilika!

I avion pretelesni
Lako para krug nebesni
I ne zna za strah!

Oblak – meka silueta,
Ali leti preko sveta.
Tebi stao dah!

Valentin BERESTOV (1927)

Njegova se muza obraća i detetu i dečaku. U njegovim pesmama ima mnogo dubokih ličnih uspomena – kao da pesnik piše lirski dnevnik. Fiksira trenutke života koji su ostali u sećanju kao događaji osvetljeni bleskom radosti ili tuge. On čitaocu nudi svoje, različito od drugih, poetsko pripovedanje o detinjstvu, dečaštvu i mladosti, o putevima osećanja, misli, ubeđenja. Berestov ne sledi tradiciju igre preobraćajući se u dete, ne udvara mu se. U njegovu liriku ulaze elementi koji su zajednički detetu i odraslom u prihvatanju sveta.

Ne, ti nisi ptičjeg roda
Kad se bojiš nebnog svoda.
Daj krilima mah!"

PRIJATNA VEST

– Bez četvrt je šest!
Bez petnaest je šest!
Da li biste čuli
Tu prijatnu vest?

„Šta se to desilo
U bez četvrt šest?
Kakva je to tako
Sveprijatna vest?"

„Eto, sad i sam,
Razumete li – sam,
Da čitave sate
Na časovniku znam."

„Pa, tako i jest
Bez petnaest je šest!
I hvala tebi
Za tu prijatnu vest!"

Jakov AKIM (1929)

Kakvi ideali i koje životne vrednosti čine osnovu njegove poezije? Pre svega, to su ideali i spoznaja vlastitog vremena. I osećanje sveta, u kome su ispovednost, pojedinačni nemiri sliveni sa životom naroda i čovečanstva. U njegovoj lirici za decu čovek spoznaje sebe preko prirode. Princip metaforizacije, karakterističan za Akima i uopšte za savremenu liriku, ovaploćenje, poistovećivanje, poličavanje, koje pesnik upotrebljava, odražavaju želju da se složeno približi jednostavnom a pojedinačno da se dovede do opšteg. Zbog toga je kod njega pejzaž uvek psihologičan, slike prirode postaju odraz života, čovekovog osećanja i raspoloženja.

Jakov AKIM

OBLAK

Sinoć
Naš prozor
Otvoren ostao –
Beli oblak
U goste nam
Došao.

Noću
On
Nikom nije smetao,
Meko je šetao
I disanjem šušketao.

U vitrinu za knjige
Tiho se uvukao,
Crvenu jabuku
U pramen obukao.

Zatim,
Obraza moga
Dotakao se lako;
Osmehnuo sam se –
I probudio se tako.

Otvoren prozor –
Sunčev svetlopad.
A oblak beli?
Gde li je sad?

RIBAR

Pastirski rog još gudi.
Na reci zora rudi.
Hvataj se ribice!

Sve mirno, nepomično.
Udicu hitam vično.
Hvataj se ribice!

Sedim sat, i sedim dva.
Gde je šaran? Kečiga?
Hvataj se ribice!

Najzad zagrizla! Glupa!
Iz ruku štap mi čupa.
Hvataj se ribice!

Šaran u vazduh jurnu!
Šljap!... I opet se gnjurnu.
Zbogom ribice!

Irina TOKMAKOVA (1929)

Najizrazitija crta njenog dela je osobena, samo njoj svojstvena intonacija: pažljiva, nežna, koja štiti i usmerava dete. Intonacija odraslih skrivena je u intonaciji dece; neposrednoj i naivnoj, koja sadrži sva moguća osećanja u oštrini i reljefnosti prvog saznanja deteta. Intonacija Tokmakove podvučena je i logičkim akcentom. Veći deo intonacionih elemenata u njenim pesmama se poklapa sa ritmom, i to prirodno poklapanje daje stihu čarobnu lakoću. Upravo u intonaciji se ogleda i ono iz čega je sastavljeno lirsko ja poetese: ljubav prema svetu i zahvalnost njemu, zdrav um i određenost osećanja, materinska odgovornost za budućnost deteta.

Irina TOKMAKOVA

PATULJAK

Jutrom nam patuljak dođe,
Od stana do stana pođe
I kaže isto, al' žešće:
„Uši perite što češće!"

A mi odgrmimo svoje:
„Patuljci baš ne postoje!"
„Pa šta?" – silan ga smeh guši:
„Samo vi perite uši!"

U ČUDNOJ ZEMLJI

U jednoj zemlji,
U čudnoj zemlji,
Neznanoj tebi i meni,
Crna cipela sladi nepce –
Od jutros loče jezikom mlekce;
I ceo dan u prozor jedan
Okcem krompirić gleda jedan;
Grlić boce za pesmu haje
I koncerte uveče daje;
A sto s nogama kao kuke
Pleše uz harmonike zvuke.
U jednoj zemlji,
U čudnoj zemlji...
Zašto ne veruješ meni?

GDE RIBICA SPAVA

Mrak, tišina noću vlada;
Gde, ribice, spavaš tada?

Lisičji ka jazbini trag,
Pseći vodi na štenare prag;

Veveričji stablu seže,
Mišju – rupu s rupom veže.

A na vodi, ribo draga,
Nigde nema tvoga traga.

Samo mrak, i tišina bdi,
Ribice, gde to spavaš ti?

ZRNAŠCE

Pokaži lice, sunašce,
Posejaćemo zrnašce.
U klicu će da se spuži,
S istokom će da se druži,
Pa u most će da se pruži,
Mostom ćemo brzi ići
I u goste suncu stići.

Roman SEF

LJUBIČASTA PESMA

Ljubičasta sasvim
Kuća nova,
Ljubičasta mačka
Na vrh krova.

Svetle, tmaste
Stvari u njoj
Sve su ljubičaste;
I voz,
Od šina do dima,
Ljubičast je skroz.

Buket jorgovana
Ljubičasta vaza grli.
I šta koga briga –
Duh mi boji
Ljubičastoj hrli.

Uzalud mašta:
Ostala mi samo
Olovka ljubičasta.

Roman SEF (1927)

Od prvih koraka u književnosti najznačajnije su mu teme: očuvanje visokih ideala, osnovnih čovekovih vrednosti u svakom novom pokolenju, kao i očuvanje prirode. U njegovim pesmama visoka mašta je približena dečijem mišljenju, romantična tema prijateljske bliskosti sa ogromnim svetom ne strahuje da će biti omalovažena pominjanjem običnog i svakodnevnog. U Sefovim pesmama se autorova svest manifestuje u raznim oblicima: ponekad se pesnik krije u intonaciji malog junaka – tada ga treba tražiti u ideji, u lirskom sižeu, u građenju stiha; katkad njegova intonacija i raspoloženje izranjaju na površinu; a ponekad, opet, on neposredno dolazi na stranice i drži lekcije života ne krijući od deteta rastojanje koje je između njih – godine, iskustvo. I prva je lekcija: da se ne svađaju ni ljudi ni narodi.

ALO, JE L' TO MORE?

Alo,
Je l' to more?
Alo,
Je l' to more?
Da li me
Čujete,
Crno more?
Uzbuđen mi trepti glas:
Skoro od zore
Školjka na uhu –
Tražim, obalo vas.

Prepožnaću vam zov
U ovoj školjci
Što brujem puni uši;
Čujem
Talas: kao krov
Na pesak se ruši.
Alo!
To vetar snagom vala
Njiše vrhove
Sedih palmi
Iznad žala.

Alo!
To jedro pučinu ore.
Alo!
To riba dubinu meri strasno.
Alo!
Odgovorite mi,
Crno more!
Alo!
Odgovorite,
molim,
jasno!

Viktor GOLJAVKIN

KAKO SAM SEDEO POD KLUPOM

Tek što se učitelj okrenuo ka tabli, a ja – već pod klupom. Kad primeti da me nema, učitelj će se, verovatno, užasno začuditi.

Zanimljivo je šta će da pomisli. Počeće sve da ispituje kuda sam se deo – ih, što će biti smeha!

Već je prošlo pola časa a ja još sedim pod klupom. „Pa kada će on", mislim, „primetiti da me nema u razredu?" A pod klupom je teško sedeti. Leđa su me čak zabolela. Samo probaj da malo tako posediš! Kašljucnuo sam – niko ne obraća pažnju. Više ne mogu da sedim. Uz to me i Serjoža sve vreme gurka nogom u leđa. Nisam izdržao. Nisam sedeo do kraja časa. Izvlačim se ispod klupe i kažem:

– Oprostite, Petre Petroviću.

Učitelj me pita:

– Šta želiš? Možda hoćeš pred tablu?

– Ne, oprostite mi; sedeo sam pod klupom...

– Pa kako je: je li udobno sedeti tamo, pod klupom? Danas si bio veoma miran. Uvek bi trebalo da na časovima budeš takav.

PA ŠTA?

– Opet bez kape izlaziš na mraz?

– Pa šta? – kaže Peća.

– Opet si brbljao na časovima?

– Pa šta? – kaže Peća.

– Opet teraš svoje: „Pa šta?"

– Pa šta? – kaže Peća.

Ne može se sa njim razgovarati!

Jednom je Peća legao da spava i usnio san: ide on putem. U susret mu trči magarence.

– Ga–ga – reče magarence.

– Ne ga–ga, već i–ha – reče Peća.

– Pa šta? – reče magarence.

Začudi se Peća i produži. U susret mu žuri kokoška.

– Av! – reče kokoška.

– Ne av, već ko–ko–da – reče Peća.

– Pa šta? – reče kokoška.

Začudi se Peća i produži. U susret mu trči kamila.

– Mi–jau – reče kamila.

– Ne mi–jau, nego drukčije – reče Peća.

– Pa šta? – reče kamila.

– Opet: „Pa šta?!" – viknuo je Peća.

I probudio se. Sedi u postelji i misli: „Kako je dobro što je to samo san."

Od toga vremena on ne govori „pa šta?".

Viktor GOLJAVKIN (1929)

Njegovi junaci – u osnovi deca, ali i odrasli – budući da su veoma različiti po osobinama, imaju očigledno sličnost u jednom: oni se raduju životu i jedan drugom, vole šalu i često dospevaju u komične situacije. Život u svom svakodnevnom, čak u svakominutnom manifestovanju, u njegovim delima liči na blistave, raznobojne staklene klikere, koje deca tako vole. Čitaocima se odmah dopao jezik Goljavkina: u rečima, govornom ritmu i dijalogu obilno i kitnjasto je izražen savremeni govor tekućeg življenja. Ovaj pisac se dosledno i jednostavno obraća izvorima životne mudrosti – onom što je najznačajnije u čoveku i čovekovom bivstvovanju. Ako dete želi da shvati šta se sa njim događa u ovome momentu, da li su mu ukućani i susedi dobri, mora, pre svega, da sazna kako treba živeti, šta je život uopšte, šta je u njemu istinito a šta lažno, šta je stvarno a šta misleno.

Oljeg GRIGORJEV (1940)

Njegova poezija, u najvećoj meri, ovaploćuje ono što se poslednjih godina u sovjetskom pesništvu za decu određuje rečju avagardizam, a što se pojavilo kao prirodna reakcija na uvrežene stereotipe, na izlizane i okopnele parore, na grubo imenovane pseudo-novatordke građanske invektive. Grigorjev je čudnovato savremen: u neordiniranom, potupuno svome percipiranju sveta, u nepogrešivom utvrđivanju bolnih tačaka života. Čitanje njegovih tekstova – za dete je težak duševni rad. Do sada je izdat tek neznatni deo iz njegovog opusa – samo dve knjižice. Ipak, on je zauzeo sigurno mesto u ruskoj sovjetskoj književnosti za decu.

Oljeg GRIGORJEV

JOGA

Strogi mi ukor škola dala
Otac oduševljen,
Mama u očaj pala.

„Ponašanje vašeg sina
Svuda nemir seje:
On strasno vežba jogu
I umesto ruke – pruža nogu.

Deci je, zna se, koristan
Sport, pa ponekad i nestašluk,
A juriti po stropu –
E, to vam je već bezobrazluk.

Zakoni fizike za njega su tek sen.
Na lusteru se ljulja – zari ga sjaj;
Klupa ga zna po pozi Zen.
Mome je strpljenju kraj.

Iako je učenik odličan,
U ponašanju nije etičan,
Čak, moglo bi se reći, zarazom preti.
Nastavnik fizičkog zbog njega
Manje hoda – više leti;
A „botaničar" sve je više cvetna njiva,
„Hemičar" na času
Postaje čas galica, a čas živa;
A nastavnik istorije –
Cezar, lav, gladijator –
Menja se svakog trena.
Ali mi smo škola,
A ne pozorišna scena.

I sam sa jogom već pomalo dišem:
Iz učionice ja kroz prozor brišem
Mada u školu ulazim kroz vrata, pun vere...
Molim da se protiv joge
Preduzmu najstrože mere".

GOSTOPRIMSTVO

Ustanite s tog divana –
Ostaće za vama jama.
Vašu nogu ćilim dvori –
Rupčagu će da mu stvori.
Krevet mekan kao spužva –
Čaršav može da se zgužva.
Od ormana samo dalje –
Vaši nokti nisu malje.
Sa knjigama isto tako –
Izderati njih je lako.
Ah, svugde zapinjem za vas...
Možda da odete od nas?

Natalija ABRAMCEVA

KO BOLJE SKAČE?

Na obali šumskog potoka, ispod stare jele, sedeli su žapče Žapko, veverče Skočica i ježić Ješko. Žapko i Skočica su upitnim pogledom gledali u Ješka, a Ješko je neodlučno mrdao bodljama i o nečemu razmišljao. Najzad je rekao:

– Ipak, ne znam... nikako da shvatim!

– Pa, šta ti je?!

– Pa, kako to?!

– Trebalo je pažljivije da gledaš!

– I to mi je sudija!

– Pet puta pokazujem! – prekidajući jedno drugo zagalamili su žapče i veverče.

U pitanju je njihova opklada: ko od njih dvoje bolje skače, a Ješka su izabrali za sudiju. On, pak, nije mogao da odluči. Pet puta su životinjice demonstrirale svoje umeće. Skočica je skakala po staroj kosmatoj jeli koja je baš tu rasla. Skakala je kao riđa dlakava loptica, sa grane na granu. Prosto je preletala. A Žapko je doskakivao do sredine potoka, na list lokvanja, i pri tome u vazduhu izvodio nezamislive piruete.

I Žapko i Skočica su skakali tako dobro da Ješko, jednostavno nije mogao da prosudi ko je bolji skakač.

Neočekivano, mladunčad se stresoše od oštrog, odvratnog glasa.

– I nepravilno! I netačno! I sve obrnuto!

Pogledali su unaokolo. Na susednoj grani stoji vrana blistavih crnih očiju. Nepoznata.

– Dobar dan! – rekla je, podsmešljivo se klanjajući. – Zdravo!

– Dobar dan! – odgovorili su drugari. – A, vi ste...?

Natalija ABRAMCEVA (1954)

„U detinjstvu za mene bajka nije bila književnost nego, jednostavno, deo moga života", rekla je jednom prilikom Natalija Abramceva. Sada je ona autor već četiri knjige bajki, i nekolikih pozorišnih igara za decu. Njena glavna misao jeste: ustanoviti pravilan odnos između dobra i zla u svesti deteta. Abramceva slobodno vlada samosvojnim bajkovitim realizmom i strogim pravilima igre svojstvenih bajci. Postupci njenih junaka su slikoviti, a dijalozi delotvorni. Sve njene bajke su mudre, plemenite i lepe, tj. upravo onakve kakve i treba da budu.

– Ja sam iz daleka, Ali, ja sve o svemu znam. Eto!

– A šta je nepravilno? – upitala je riđa, paperjasta Skočica.

– A šta je netačno? – dodao je buljooki, zeleni Žapko.

– A šta je obrnuto? – zainteresovao se bodljikavi, uvek snalažljivi, a sada zbunjeni, Ješko.

Vrana je sletela s grane na panjić. Uobraženo je pogledala žapče, veverče i ježića i važno kazala:

– Obrnuto je to što je sve obrnuto!

– Šta? – nisu mogla da shvate mladunčad.

– To! – gvorila je vrana, hodajući po panjiću duboko zamišljena. – To što ta riđa treba da radi to što radi zeleni, a zeleni to što radi riđa!

– Ispravno! – obradovao se i zavrteo ježić. – Brže promenite mesta. I hajdete: Žapko na jelu, a Skočica – na lokvanj, pa u vodu! Brzo!

– Pokušaću...

– Potrudiću se... rekoše veverče i žapče. Sasvim neodlučno su to rekli, razume se. Žapče na jelu?! Veverica – na lokvanj u potoku?! Čudno! Ali, kada takva značajna svaznajuća vrana savetuje, mladunčad su odlučila da pokušaju.

I, eno, po zelenoj jeli pentra se zeleni Žapko, tačnije: trudi se da se održi na igličastoj grani (skočiti je još i bilo lako). Pokušaj da se održiš na jelovoj savitljivoj grani ako na šapama umesto veveričjih kandžica imaš žablje opne! Eto, šljapnuo je zeleni Žapko sa tamnozelene stare jele u svetlozelenu travu i zastideo se.

A za to vreme iz potoka je izlazila mokra – mogao bi je cediti – Skočica. List lokvanja nije održao vevericu i ... Evo rezultata: nepaperjasta veverica nego mokro, premokro klupče krzna našlo se pod jelom. Do suza se zbunila Skočica.

– Odvraaatno!!! Rrružno!!! Ne umete da skačete! Oboje! Oboje! I rrriđa! I opanš! – razlegalo se sa vraninog panjića.

Najpre su joj poverovali i strašno se razočarali. Međutim, Ješko je neočekivano zviznuo od zadovoljstva i zavrečao da ga je sva šuma čula:

– Shvatio sam! Sve je to koješta! Glupava i zla vrana sve brka! Drugari! Vi odlično skačete! Oboje! Oboje! Samo na razne načine – svako kako mora. De, Žapko, brzo u – vodu! Skočica – na jelu!

– Rrrazumno – tiho, da je ne bi ko čuo, reče vrana. A iz sveg grla zagrakta:

– Prrrotestvujem!

Samo, nju više niko nije slušao. Životinjice su sa zadovoljstvom skakale kako je koja znala, ali obe – izvanredno.

Sergej SJEDOV

BIO JEDNOM JEDAN LJOŠA

Bio jednom jedan Ljoša. Umeo je da se pretvara u sve i svašta! Tako se jednom pretvorio u goluba, sleteo na potprozornik i pokucao kljunom u okno. A mama poviče: „Iš! Šta ćeš tu?" Ona ga, naravno, nije prepoznala. A Ljoša joj kaže: „Ta, ja sam, tvoj sin Ljoša, a ti si moja mama Lida!" Tada je mama sve shvatila i dala Ljoši zašećerenih lešnika i limunade. A Ljoša je počeo da u vazduhu izvodi razne figure – susedi gledaju, čude se. A mama im kaže: „To je moj sin, Ljoša! On ima nesvakidašnje sposobnosti. Upisaću ga na engleski, i u muzičku školu i na umetničko klizanje!"

Jednom je dečak Ljoša radio domaći zadatak. A jedan problem nikako da reši! Onda je pozvao mamu, a sam se pretvorio u mrava i ušao u mastionicu. I dok je mama mislila kako da mu reši problem, on se neprimetno izvukao iz mastionice i domileo na svesku. A zatim, kada se ponovo pretvorio u samog sebe, poviče: „Aha, mamice! Napravila si krmaču!" I sam pokazuje mesto na kome je malo pre bio. Mama se začudila: „Nemoguće – pa ja pišem hemijskom olovkom! Opet su to nekakve tvoje majstorije! Neću ti više pomagati!" – i otišla u kuhinju. A Ljoša se brzo pretvorio u akademika Aleksandrova, rešio problem i odjurio da igra fudbal.

Dobio Ljoša dvojku. „Šta je to Ljoša", reče učiteljica, „na tebe to ne liči!" „Liči", odgovori Ljoša i pretvori se u veliku masnu dvojku. A Učiteljica ode direktoru i reče: „Ja ne mogu da držim čas: u razredu mi sedi velika slaba ocena – neko ju je doneo." Direktor se veoma naljuti i sam ode u razred da vidi šta se dogodilo. Ulazi i vidi: sedi pedantna petica i objašnjava novo gradivo. Da ne bi smetao, on tiho izađe i reče: „Zar vi ne razlikujete dvojku od petice? To šteti uspehu."

Pretvorio se Ljoša u usisivač za prašinu. Nagutao se prašine i prošla ga želja da bude usisivač. Postao je čajnik. A mama ga stavila na ringlu – poželela je čaj sa džemom. Pozavideo je Ljoša mami i postao mama. I gle, dve mame sede za stolom, piju čaj i razgovoaraju o svojoj deci. Ljošina mama ne može da se nahvali Ljoše: i dobar je, i sposoban je, i od svih najbolji! A druga mama, ne prava, klima glavom: „Da, da, neobičan dečak. Treba mu kupiti psa, pedesetak kolača i voditi ga u bioskop na 'zabranjeno deci ispod šesnaest godina' i dozvoliti mu da plovi oko sveta!" Tada je prava mama shvatila ko sedi pred njom i govori gluposti. I prestala je da ga hvali.

Otišao Ljoša sa mamom u prodavnicu. Nakupovali su svega i svačega: i kupusa, i krompira, ananasa, hleba, mleka, pet torti, sedam lubenica i mnogo dinja. Nakupovali, bogami, ali ko će nositi? Mamine ruke su nedovoljne. A Ljoša je još mali. I odjednom vidi mama: pored nje stoji kamionet, veoma sličan Ljoši i njiše se, kao da kaže: „Hajdemo, mamice, što stojiš?" Sela mama u kamionet, krenula. Prođe kroz crveno. Ciknu milicionerova pištaljka – mama plati kaznu zato što njen sin ne zna saobraćajne propise i vozi kroz crveno.

Kod kuće je mama Ljošu stavila u ugao i zapretila: „Zabranjuejm ti da se pretvaraš u kamione i druge prave automobile dok ne naučiš saobraćajne propise!"

Krenuo Ljoša u školu. A bila je zima i vrlo hladno. Ljoša se pretvorio u belog medveda, uzeo torbu u čeljust i pošao, nimalo ne osećajući mraz. Ali, zaboravio je

Sergej SJEDOV (1954)

Počeo je da objavljuje sasvim nedavno. Za sada se zadovoljava nevelikim proznim formama, uglavnom kratkim bajkama. Postupak kojim su sazdane njegove bajke otvoren je i očigledan: u njemu je prisutna jedna fantastička uslovnost koja običnu situaciju prevodi u bajkovitu. Ali, prelazeći u bajku ta situacija ne prestaje biti realnom. Bajke Sergeja Sjedova – to je nešto kao realizovana fantazija deteta. Fasntastička uslovnost, preokrenuta realnost u njegovim se bajkama pretvara u realizovanu metaforu.

da se u obratno pretvori. Ušao je u razred i seo u klupu... A Učiteljica je rekla: „Vidite deco, čak i beli medvedi hoće da uče i da stiču znanje! Neka sram bude dvojkaše!" Tada je Ljoša pogledao dvojkaše i zamumlao. Odmah su ustale sve lenčuge i obećale da će se popraviti. Prvi put u životu održale su reč!

Jednom je Ljoša otišao u bioskop da pogleda „deci ispod šesnaest zabranjeno..." Pustili su ga unutra jer se, dabome, pretvorio u velikog ćelavog čiku. Ali, film nije bio zanimljiv i Ljoša se, da bi odagnao dosadu, pretvorio u krokodila. A zatim u kita. Pri tom se pod njim polomila stolica i izveli su ga iz sale jer je svima zaklanjao ekran. Zato Ljoša nije ni video film koji deci ispod šesnaest godina nije bio dozvoljen za gledanje.

Mama nikako nije htela da Ljoši kupi psa. I zato je Ljoša morao da postane pas. Najpre je postao pudlica – ne može lepša biti – i počeo da trčkara oko mame. A svi su se oduševljavali pudlicom i zaideli mami – pitali su je gde ju je kupila, i pošto i da li hoće da je proda. Ali se baš tada na ulici pojavio ogromni bernardinac, i svi su odjurili k njemu – i počeli su da „ohaju" i „ahaju". Tada se Ljoša pretvorio u bernardinca, samo u dva puta većeg, i svi su opet pozavideli mami. I svi su rekli da takvog psa treba odvesti na Izložbu privrednih dostignuća u paviljon za pse – dobiće medalju. Ali mama je znala da privreda nema veze sa njenim psom, da je to njen dragi i rođeni Ljoša i, razume se, nije ga odvela na Izložbu privrednih dostignuća već je otišla u kuhinju, izvadila iz borščа poveću kost i nagradila svoga divnog psa!

Jednom se razbolela Ljošina mama. Htela je da pozove lekara, ali se i lekar razboleo. Tada se Ljoša pretvorio u lekara i došao da pregleda mamu. „Dobar dan", kaže. „Ja sam lekar. Šta vas boli?" „Glava i grlo", tužno je kazala mama. „A imam i visoku temperaturu".

„Tako", reče Ljoša, „hm, jasno – to je kod vas na nervnoj bazi. Osim toga, sada i grip vlada. Recite: a–a–a". Ljoša je kao iskusni lekar odmah video da mama treba izvesno vreme da ostane u postelji, da pije sirup i tablete kako bi skinula temperaturu. Međutim, on je znao da mama to ne voli, pa je rekao: „Ja ću, Lidija Viktorovna, kazati vašem sinu Ljoši da pažljivo kontroliše uzimanje lekova i da se postara da režim lečenja strogo poštujete! Ako tako ne bude, on će mi sve ispričati i ja ću vas kazniti: propisaću vam najodvratniji sirup". Mama se uplašila; radila je sve kako je zahtevao lekar i brzo ozdravila.

Dečak Ljoša se pretvorio u zečića–senku. I baš tada ga je mama pozvala na ručak: „Ljoša, hajde da jedeš! Ohladiće se supa". A Ljoša je potrčao po zidu, po tavanici, a zatim otuda skok – pravo u tanjir sa supom. I svu supu je progutao, pa opet na zid – sedi, gleda. Kad je mama pogledala u tanjir, umalo se nije srušila od čuda. „A–a–a", pomislila je pametna mama, „verovatno se Ljoša pretvorio u nevidljivog čoveka", i opipala rukom Ljošinu stolicu, ali nije ništa našla. A za to vreme Ljoša je pojeo i glavno jelo i desert, i opet se popeo na zid kao da se ništa nije dogodilo. Sa zida je skočio u dvorište i tamo se pretvorio opet u dečaka. Otuda je povikao: „Mama, ja sam strašno izgladneo, strašno, strašno – umirem od gladi. I, evo, trčim na ručak..." I dotrčao je. I video je da mama gorko plače i čuo je kako kaže:

„Ljošenka oprosti, rođeni moj, nemam čime da te nahranim – neko je sve pojeo". A Ljoša je rekao: „Znam ko je: to sam sve ja pojeo!" Mama se slatko smejala.

Jednom se Ljoša pretvorio u voz i krenuo na put. „A kuda vi idete?" – upitala ga je jedna starica. „Ja idem tamo", prošihtao je voz. „I ja tamo!" – viknula je bakica i sela u vagon. I svi koji su putovali tamo ušli su u voz: dva čike s brkovima i tri devojčice–pevačice sa belim radama. I putuju oni, putuju, i pesmice pevaju, brkovima mrdaju, belim radama mašu. Odjednom vide: ispred njih srušen most i svi vozovi stoje, uzalud se dure i šikću. Bakica je zaplakala: „Kako ću sad tamo stići – stara sam, oh, oh, oh!" I devojčice zaplakaše: „Naše bele rade će uvenuti!" A čike samo sede, brkove usukuju, ljute se. Tada se Ljoša pretvorio u podmornicu i preplovio tu burnu rečicu. A zatim je dalje produžio i sve ih odvezao tamo. Čike su mu snažno stegle ruku, bakica mu dala jabuka, a devojčice su mu rekle da je on najbolji voz–parnjak na svetu.

Svidela se Ljoši jedna devojčica, veoma lepa. Veoma, veoma. Prišao joj je i tiho rekao: „Hajde da budemo drugovi". I pošli su u šetnju. Šetali su, šetali – a bila je vrućina – i devojčica jednog momenta reče: „Eh, da nam je sada sladoleda, ali ni novaca nemamo. Ah, kako mi je žao!" Ljoša je uzdahnuo i pretvorio se u eskimo–sladoled od dvadeset kopejki. I devojčica ga je pojela – čak nije ni primetila da je Ljoša nestao. Bacila je drvce na kome je bio sladoled i krenula na ples. A drvce se nečujno pretvorilo u tužnoga Ljošu, uzdahnulo i uputilo se mami. Više se Ljoši nije dopadala ta devojčica. Dopadala mu se druga...

Ljoša je imao mamu Lidu, a oca nije imao. To se događa. A Ljošina mama je bila vrlo mlada i lepa. I, prirodno, mnogi su na nju „bacali oko" i hteli da se ožene njome, ali mama nije htela: mislila je da bi Ljoši bilo teže. Odlučila je da sav svoj život posveti Ljoši, kako bi mu bilo lepo. I njemu je bilo lepo, čak prelepo. A mami ne baš sasvim. I Ljoša je odlučio da ispravi tu nepravdu, da i mami bude vrlo lepo.

A baš u to vreme k njima je došao prosac i zaprosio maminu ruku (što znači da je hteo da se oženi njome), a mama nije bila kod kuće. I, gle, Ljoša se opet pretvorio u mamu – u svoju rođenu... Pretvorio se i počeo da proverava prosca: „Ja sam često bolesna i dece imam mnogo – petoro... Krov mi prokišnjava, i sanitarni čvor nam je zajednički, i na poslu me ne cene, a osim toga..."

Ali, prosac se već uplašio i pobegao. Mnoge je prosce Ljoša prevario i sve ih je odvratio od ženidbe, osim jednog – pravog. Kako ga je Ljoša samo ismevao, kako je bio grub prema njemu, čak ga je i tukao (sve, razume se, kao da to čini mama), a taj, uprkos svemu: volim te, udaj se za mene! „E, to je mladoženja!" – pomislio je Ljoša i pristao.

Jelena GRIGORJEVA (1952)

Njena prva knjiga pesama *Zato što je radosno* izašla je 1979. godine. U njenoj poeziji očituje se umenje da se svet koji nas okružuje, njegovi predmeti i pojave, vidi na sopstveni način, kao i želja da se o tim predmetima i pojavama piše izvan bilo kakvih književnih uticaja i reminiscencija. Kod nje je prisutna težnja da bude bogata dosetkom i škrta na rečima (što joj, na žalost, ne polazi uvek za rukom). Svojstveno joj je osećanje humora, koje ne rasipa na igrariju i zabavu. Najzad, versifikacione i ritamske inovacije u njenoj poeziji uvek služe isticanju smisla.

Jelena GRIGORJEVA

MAŠTA

Za „maštu" i „jarbol"
Zvezde se kače.
Možda te reči
isto znače?

DIVNI BIOSKOP

U tišini noći svake
Pingvin gleda
Isti komad filmske trake:
Modro nebo,
Zvezde,
Mesec...

I ne smeta
Što je slika ista!
Zato tajanstvima blista.

DVA GLASA

U meni i ovog časa
Prepiru se dva glasa.
Jedan gromko kaže:
"Sila sam prava!
S brda sam sleteo k'o lava!"
Drugi tiho reče:
"Kakva sila!
To brdo, humčica je bila!"

Jedan gromko kaže:
„Genije sam sjajan!
U dahu sam dugu pročitao priču!"
Drugi tiho reče:
„Ti si u lenjosti trajan,
Prazni dani tvoju genijalnost sriču".

Prekidaju jedana drugog
Dva trkača s piste
Jedan – hvalisavac,
Drugi, verovatno,
Glas savesti čiste.

Vladimir DRUK

NAUKA I ŽIVOT

U vrtu je čika Boren
Izvlačio kvadrat–koren.
"Vuc–vuc", bodre ga laste.
Ne vredi – neka raste.

*
* *

Most sagradi čovek vrli,
Most korakom reku grli.

Reka duža nego dan,
Al' i most je velikan.

Obale daleko –
U dva skoka most je preko.

OPTIČKA VARKA

Čas zatvorim oko jedno,
Pa zažmurim čas na drugo,
Do noći vas gledam dugo.

Šta vide oba oka tako
Kad gledaju združeno,
I posebno svako?

Desno i levo zajedno –
Vide, kakva beda,
Samo jedno.

Glupo je i vrlo stidno
Videti samo to
Što je vidno.

Vladimir DRUK (1957)

Njegove se pesme odlikuju razbijanjem poetskih stereotipa, koje se, ipak, ostvaruje upotrebom pesničkih sredstava. Paradoks i neočekivanost – njegova su sredstva; podstaći čitaoca na razmišljanje, na delanje duše – njegov je moralni zadatak. „Jedan od fenomena našeg vremena", kaže Vladimir Druk, „jeste činjenica da se zalihe znanja i umenja, neophodne osobi koja ulazi u život, u potpunosti menjaju svakih deset–petnaest godina... Čemu učiti decu? Kako ih vaspitavati? Odgovor je poznat: jedino umenje koje će uvek biti potrebno – to je umenje učiti, umenje orijentisati se u novoj situaciji, umenje osvajati novu nesvakidašnju informaciju, sposobnost donositi odluke u sasvim nepredvidljivim, spoljnim, kako bi rekli kosmonauti, situacijama".

Andrej FILJINOV (1957)

Počeo je kao „odrasli" pesnik. On smatra da poezija uopšte, a poezija za decu posebno, treba da prihvata narodnu tradiciju, s tim, što je neophodno na svaki način izbegavati primitivnu stilizaciju. Pesme za decu temelji na tri obavezne komponente: na igri, na spoznaji, na pouci. Mnogo pažnje poklanja zvučnoj formi želeći da „nepismeni" mališani lako pamte njegove stihove.

Andrej FILJINOV

ZAGONETKE

Ogledalo vodeno
U komade zdrobljeno.
(Tuča nad jezerom)

Kao vetrić teret lista,
Dva me nose ata čista,
A naviku lako steknu
Jedan drugog da preteknu.
(Cipele)

Iznad borova i jela
Visi pomorandža vrela,
A u jasne zore cik
Svetli samo hladni lik.
(Sunce i mesec)

Razmotali lentu dugu
Od asfalta crnu prugu;
Mi po lenti, gali–vali,
Slatko smo se provozali.
(Put)

Čovečuljak drveni
U šaku mi dospeo –
Pameću i jezikom
Na papir se popeo.
(Olovka)

Na glavi velike bube
Dve električne trube –
Makar i na stepeništu,
Odvezi me mom ognjištu.
(Trolejbus)

Kad je sunce, kad je vetar
Svoj posao radi Petar:
Prema vratu, prema pasu
Juri on u punom kasu.
Odozgo naniže – rasporeno,
Odozdo naviše – zatvoreno.
(Cibzar)

NA PERONU

Na peronu, na peronu
Narod čeka elektrovoz,
Tamo u petnaestom vagonu
Nilski Buca zauzeo mesta skroz.
U trećem, izgleda, vagonu
Putuju cirkuski konji,
Putuju maleni poni.
U dvadesetom vagonu
Vidiš Sašu, Mašu, Tonu.
Od kraja u petom vagonu.
Princeza šapće baronu.
U sto devetom vagonu
Car s caricom na tronu.
I vojnik u sedmom vagonu
S dva dugmeta na dragonu.
U jednom još vagonu
Kraj prozora mesta ima.
Ne prespavaj satnu zonu –
Polazimo u šest, Dima.

SAM

Sam u krevet Tona hodi,
U san sebe smelo vodi.
I ne legne bilo kako –
Pod ćebe se smesti lako
I meko jastuče
Pod uvce podvuče.
Sam sebi bajku sroči,
Sam se na bok svije,
Sam zatvori snene oči,
A tišina već san lije.
Ako sam sve ne uzmogne,
Ništa – baka mu pomogne.

V

Osvetljenja

Voja MARJANOVIĆ

UVOD U KNJIŽEVNOST ZA DECU

(Novo Vuković: *Uvod u književnost za djecu i omladinu*, „Univerzitetska riječ", Nikšić, 1989)

Danas se mnogo više poklanja pažnja nekim disciplinama književnosti, kakva je, na primer, književnost za decu i mlade. Pa ipak, nema mnogo ljudi, stručnjaka i entuzijasta koji se predaju istraživačkom poslu u okviru ovoga žanra: jedan od retkih u nas je dr Novo Vuković, koji je do danas objavio dve knjige eseja, kritika i studija iz ove oblasti. Sada je pred nama njegova studija, neka vrsta praktičnog priručnika za univerzitetske potrebe pod naslovom „Uvod u književnost za djecu i omladinu".

Sam naslov Vukovićeve najnovije knjige može da zavede ili zavara čitaoca, jer se na mah učini da je reč o istraživačkom tekstu koji nema mnogo praktične primene. Međutim, ulaženjem u segmente teksta, u njegovu kompozicionu shemu i probleme kojim se on bavi, otkrivamo da je reč o knjizi koja donosi dalekosežne rezultate u pronicanju poetike ove književne oblasti, danas veoma prisutne u višim školama, pedagoškim akademijama i, dakako, na fakultetima.

Vukovićeva knjiga je nastala kao plod višegodišnjeg izučavanja književnosti za decu i omladinu, pa se u njoj kombinuju književno–istraživačka i praktična komponenta. Stoga je i kompozicija knjige skladna i pregledna, sa naglaskom na tri koherentne celine. Prvi deo knjige autor posvećuje „opštim problemima" (postanak, razvoj, ime, odnos pedagoškog i estetskog, i fenomenu književne kritike dečje literature); drugi deo se odnosi na „poeziju" (specifikum dečje pesme, tradicionalna i moderna lirika ovoga žanra, počeci i predstavnici: J. J. Zmaj, D. Maksimović, B. Ćopić, A. Vučo, pa sve do P. Kanjižaja i osvrta na slovenačku, hrvatsku i makedonsku poeziju ovoga tipa); dok je treći deo posvećen „prozi" (bajka, fantastična priča, odnos prema pripoveci i romanu – do slikovnice i savremenog stripa). Pri takvom rasporedu građe, Vukovićeva knjiga uporno teži ka globalu, tj. želi da ovu književnu oblast osvetli kako u sinhronoj, tako i u dijahronoj perspektivi.

Kao dobar poznavalac književne oblasti, koja je u proteklim vremenima bila „u drugom planu", čak shvatana kao „neozbiljna" (B. Popović), Vuković je u svim segmentima i pojavama tragao za korenima i povodima postojanja ovog književnog žanra. Ne samo pesma, nego i roman a, zatim pripovetka, slikovnica, strip i, naročito, dramski tekst, imaju, tvrdi autor, autonomnu boju, mada se ne mogu ni izdvojiti ni izučavati van književnosti uopšte, bez obzira na starosni uzrast i inteligenciju čitalaca. Istina, književnost za mlade čini veliko „prostranstvo tema i motiva", koje se naseljavaju „uz ogradu književnog vrta", takozvane „velike pisane reči", pa se ona nameće kao „čvorno pitanje literature našeg vremena".

Najzanimljiviji delovi knjige Nova Vukovića su tekstovi napisani povodom „estetskog i pedagoškog u delima za decu", zatim, raspravljanje o „specifikumu pesme za decu", kao jedinstvene i autonomne tvorevine, često u tradicionalnom ili modernom senzibilitetu. Na sličan način Vuković skreće našu pažnju, kada se bavi proučavanjem i sintezom fantastike, fenomenom čudesnog i vidovima njihovog ispoljavanja u romanima gde se fantastika može označiti kao „žilvernovska", „kerolovska" ili „kolodijevska".

Odnos između realnog i fantastičnog u prozi za mlade, Vuković razume kao igru sna i jave, pa taj odnos dovodi u vezu sa tipovima proznih dela kakvi su priče ili romani i to, avanturističnog ili pustolovnog tipa, bez obzira govorili oni o svetu dece, odraslih ili svetu životinja. Naročito su zanimljive stranice knjige u kojima se autor bavi graničnim literarnim formama, koje se ispoljavaju u višeslojnim relacijama (slikovnica, strip; strip–književnost), ali i pri pokušaju da uoči „transformaciju bajke u fantastičnu priču", na primer, u delima: Vajlda, Kerola, Meterlinka, Kolodija, Čapeka, Čukovskog i nekih naših pisaca (I. B. Mažuranić, V. Nazor, B. V. Radičević, A. Popović, G. Olujić, S. Raičković itd.).

Za razliku od nekoliko sličnih knjiga posvećenih izučavanju literature za decu i mlade (M. Crnković, I. Zalar, J. Skok, S.Ž. Marković), Vukovićeva knjiga je rađena na osnovu studioznih analiza i bogato potkrepljivanih činjenica: autor je poštujući teoriju „red po red", upoređivao pisce i dela, nalazio u njima sličnosti i razlike, a zatim često revidirao mišljenja koja su do danas bila u opticaju, ili izricao nova, sasvim suprotna, bliža savremenim gledanjima na ovaj književni žanr. Otuda su objašnjiva Vukovićeva česta pozivanja na literaturu nekih naših i stranih autora. U korišćenju naučne aparature, zapaža se autorova serioznost, danas veoma potrebna kada je reč o nekada zapostavljenoj književnoj oblasti, u čije se estetske i etičke vrednosti sumnjalo.

Zastupajući savremena gledišta o književnosti namenjenoj mladim čitaocima, Vuković se u ovoj knjizi ponajviše bavio, najpre estetičkim, pa onda etičkim i pedagoškim opservacijama, a manje didaktičkim. To je sasvim opravdano, s obzirom na generacijsku pripadnost, a razumljivo je prisustvo različitih književnih metoda, interpretacija dela i pojava: od bio–bibliografskih i impresionističkih – do interpretativnih i komparativnih. Takva raznovrsnost pristupa daje Vukovićevoj knjizi dubinu i težinu naučnog, a sa njima i akribičnost, kao odliku valjanog pristupa materijalnoj građi.

O potrebi i koristi najnovije knjige Nova Vukovića *Uvod u književnost za decu i omladinu* suvišno je govoriti. Namenjena sadašnjim i budućim proučavaocima još uvek, rekli bismo, mlade književne oblasti, ona će biti bogato izvorište za mnoga pitanja koja načinje dečja pesma i priča, fenomen igre i nonsansa, kao i teme koje se dotiču teorijskih i naučnih pretpostavki u okviru jedne književne discipline. Vuković je u svoje najnovije dela sažeo vredne darove svoga istraživačkog duha. Uz to, smirenim izlaganjem i logičnom kompozicijom knjige, pružio je pregled književne materije koju odlikuje tačnost i minucioznost kriterijuma, odmerenost i preglednost građe. Reč je o knjizi–priručniku, ali i studijskoj literaturi u kojoj se prepoznaje ozbiljnost pristupa nauci i doprinos njenoj afirmaciji. U ovom slučaju, to je književnost za decu i mlade, oblast koju danas afirmiše mali broj naučnika, među kojima se na čelu nalazi upravo autor ove knjige.

Voja MARJANOVIĆ

U BITI SAVREMENOG DETINJSTVA

(Rade Obrenović: *Ne blenite u mene*, „Glas", Banja Luka, 1990)

Naše savremeno pesništvo za mlade dvoji se u dva pravca: jedan je tradicionalni, sa naglašenom notom romantike i idile, i drugi, u kome je prisutna poetika modernog senzibiliteta, temeljena na poimanju savremenog života, čoveka i detinjstva.

Rade Obrenović, pesnik srednje generacije, poznat po nekolikim knjigama osobene poezije i proze (*Tata zvoni telefon*, *Mi smo smešna porodica*, *Tata Vikend i mama Vikendica*, *Roditelji na navijanje*), pripada ovoj drugoj, fleksibilnijoj i nama bližoj generaciji pesnika. Njegova poezija se može karakterisati kao zaista savremena, mada ne i tipična za pesnike koji poštuju „poetiku moderne lirike", u kojoj su utemeljeni nonsens i paradoks kao čelne komponente u građenju pesme i g r e.

Zbirka pesama *Ne blenite u mene* tipična je za Obrenovićev odnos prema životu i detinjstvu. Ona je izuzetna i po stanovištu opsesije porodicom, zatim detetom – kao glavnim subjektom o kome se peva, pa i načinom kako se pesma upućuje čitaocu. Obrenović je pesnik znatiželjnih posmatranja dečje ličnosti; njegov odnos prema svetu stvari i pojava, tema i motiva, može se porediti sa slikarskim fiksacijama objekta. Pre svega, pesnika interesuje savremeni život i pojave u njemu. Polazeći od toga, on se uživljava u reakcije ličnosti; unutrašnje monologe; traga za uzrocima i posledicama dečjeg odnosa prema odraslima i, dakako, uklapanje u postojeći poredak stvari koje se u današnjem životnom toku mogu posmatrati relevantno: zavisno od čoveka, njegovih etičkih određenosti i modela vaspitanja. Takav pesnikov odnos i svojevrsna poetika dali su i osobenu pesmu, ni sličnu pevuckavim stihovima lirskih nežnosti ili ispraznih igrarija, koje služe same sebi, kao vlastiti zvuk šablonizovanog podražavanja i nonsensa.

Tematski milje Obrenovićeve lirike je dosta skučen. Pesnika interesuje dete i porodica, a zatim spoljni svet i reagovanja na njega. U ovim stihovima se mnogo čuje glas glavnog aktera – dečaka ili devojčice, koji razmišljaju o sebi i svojima. Pre svega, ocu i majci, zatim, učitelju i profesoru, drugu, prolazniku i svakom drugom ko „može i ume" da skrene njihovu pažnju. Obrenović se, kao i u dosadašnjim pesmama i romanima, kreće u prostoru toplog porodičnog gnezda, ali on od njega ne stvara idiličnu sredinu. To je savremena porodica u kojoj se živi dinamično i dramatično,

uz sendviče, „ćaletove i kevine došalice", uz uobičajene nervozne scene za vreme ručka i večere, uz lekcije odraslih koje „nerviraju" tinajdžersku psihu, i uz „svakodnevnu čamotinju", koju osećaju i ti mladi, razuzdani kokakolaši i farmerkaši, čija briga nije ni da „zarade za jelo i piće", već da „uče školu i dosađuju se sa „matorcima i otkačenima", koji svakog časa mogu „da riknu", dobivši „uzbuđujući infarkt".

Pevajući o svakodnevici i generaciji koju „prati i otkriva", Obrenović nudi pesmu nešto drukčijeg sklopa i poetike od mnogih pesnika koji se danas oglašavaju da su „dečji". Ta osobenost ove lirike je u načinu posmatranja života i dečje ličnosti, a i reagovanja na etiku našeg savremenog života u kućnom krugu. Nisam bio u prilici da osetim pesnika koji polaže toliku pažnju na „vezanost" roditelja i dece, bez obzira što je to u naše vreme nemoguće. Obrenović hoće da roditelji i deca budu tu, sa nama, da se gledamo i razgovaramo, makar i uz „povišen ton" i razilaženja oko „ukusa, ponašanja i rada". I kada se u kući dešavaju „frke", i kada se roditelji razilaze na štetu dece i njih samih, pesnik ne skriva da treba da smo zajedno i da sve što se oko nas dešava bude „naše", jer je to u interesu kuće, prijateljstva i ljubavi. U pesmi *Na čijoj ste strani* ima nečega od takve pesnikove filozofije života:

„Jeste li nekada
prisustvovali
svađi tate i mame?

Da li ste nekada
mirili roditelje?

Neću da znam
na čijoj ste
strani bili...

Na pogrešnoj,
verujte".

Polazeći od strogo intimističke opservacije života i detinjstva (u ciklusima: *Uh, što mrzim sendviče, Beton, kradljivac klikera*), preko ispovednosti „životne dosade i čamotinje" (u ciklusu *Ubi me čamotinja*), Obrenović je svoju knjigu završio baladičnim tonom, i to pesmom kojoj je dao i ime balade (*Balada o kćeri i roditeljima*). Ne mnogo uspela, ova epska kompozicija nosi pečat svih balada u tonu i poruci, a sva je ispevana ritmom Obrenovićeve poetike savremenog i ovovremenog bitisanja.

Kao i u dosadašnjim stihovima Rada Obrenovića i ova zbirka potvrđuje da je pred nama pesnik osobene koncepcije lirskog obraćanja mladima. U stvari, rekli bismo, da pesma Rada Obrenovića ne odiše prenaglašenom ličnošću: Obrenović nije prevashodni lirik. Njegova pesma je više epski rečitativ, u kome se kazuje siže događaja. On priča o dešavanjima iz sveta realnog života, o dečjim ispovestima i etici porodičnog kruga. Otuda se neke njegove pesme mogu shvatiti kao poezija u prozi, a samo retke teže klasičnoj rimi i pevaju u distihu (kakav je slučaj sa pesmama *Ako si besan* i *Razgovor iz dosade*).

No, takva određenost naivnoj pesmi čini specifičnu originalnost, koja je obogaćena stalnom težnjom da jezik u poeziji bude aktuelan. Naime, Obrenović

kazuje stih arsenalom reči svojih tinajdžera: njegove pesme vrve od izraza kakvi su „kintać", „drpiti", „diskać", „ćalac", „žvakoš", itd. U sprezi takvog rečnika krije se i aroma velegrada koju, u ovoj poeziji, čine soliteri, gradska atmosfera, bučni život ulice i sve drugo što prati savremeni ritam današnjeg vremena.

Ne odstupajući od poezije, iako se poslednjih godina više bavi romanom, Rade Obrenović gradi svoj književni opus podjednako sa merom odgovornosti i snagom prisutnog talenta. To je dokazala i zbirka *Ne blenite u mene*, još jedna potvrda pesnikove odanosti svetu mladih, kao poverenju budućnosti.

Slobodan Ž. MARKOVIĆ

SAGOVORNICI I PRIJATELJI BEZ REČI

(Branko V. Radičević: Priče o životinjama, „Veselin Masleša", Sarajevo, 1990)

U bogatom i umetnički vrednom stvaralaštvu za decu i omladinu u 1990. godini izdvaja se zbirka pripovedaka Branka V. Radičevića – *Priče o životinjama.* To su priče o životinjama i ljudima, o čovekovom odnosu prema svetu oko sebe i animalnog sveta prema čoveku. Zbirka od dvadeset dve pripovetke je tematski jedinstveno komponovana. Akteri i stožerni činioci ove proze su čovek i životinje, ribe, gmizavci i ptice. Pisac je svome pripovedanju dao autobiografski ton i preuzeo ulogu pričaoca i glavnog junaka. U narativnom postupku našao je sagovornike u psima, zmijama, mačkama, pticama, ribama, magarcu i drugim stvorovima. On ih nije personifikovao i očovečenjem pretvarao u simbole, već ih je dočarao u njihovoj stvarnosnoj pojavi. Oni se javljaju u svom prirodnom vidu, ali su kao junaci priča postali izuzetni, jer su privukli čovekovu pažnju. Slučajnošću, ili nekim drugim uzrokom, oni su postali predmet posmatranja, podstičući čovekova zapažanja, razmišljanja, osećanja i postupke. Tako pisac spontano ispoljava čovekov odnos prema animalnom svetu oko sebe, ali i otkriva odnos tog raznorodnog sveta prema čoveku. Ovi susreti i životna uzajamnost su prirodni, bez idealizovanja i sentimentalnosti.

Vizuelni–stvarnosni elementi su u prvom planu Radičevićeve pripovetke i pripovedač od njih gradi autonomnu predstavu o događaju, stvara igru u kojoj se postupcima, domišljanjem i duhovnim vezivnim fluidom, između aktera – ljudi i životinja, otkriva čovekovo biće, njegova ljudskost i njegova dobrota. U svoj nespojivosti i posebnosti polazišnih osnova aktera, naziru se neke zajedničke crte u njihovim reagovanjima, kojima se uspostavljaju odnosi između ljudi i životinja: na dobro se ne odgovara zlom, na ljubav se odgovara privrženošću, a na toplinu se odvraća umirujućom pažnjom. Ipak, uzajamnost i potreba za njom najpotpunije se očituje, kada se ispolje suštinske odlike junaka, kada se interesovanje, viđenja i postupci čine i otkrivaju zato što je čovek u svojoj duši iskren i određen, što je to izraz i osobina njegovog unutrašnjeg sveta, njegova priroda i svojstvo njegovog bića. Najzad, njegovo takvo ispoljavanje nije zato što on smatra da tako treba i što tako hoće, već je to nastojalo i dešava se spontano, mimo voljnih podsticaja.

Prostori na kojima u ovoj prozi čovek Branka Radičevića druguje s psima, gakovima, galebovima, vrapcima, krejama, zmijama, mačkama i ribama iskrsavaju iz

dnevnog čovekovog kretanja i njime su omeđeni. To su kuća, pijaca, livada, koliba za odmor, potok, reka, put i uz njih granično drvo, šumarci ili neka druga mesta, koji su obični i bez atributa čarobne zemlje. Tu se živi i susreće sa ljudima, sa prirodom i sa životinjama, kao nečim običnim. Čak su i iznenađenja, strahovi i odbojnosti deo te običnosti. Obične neobičnosti, iznenađenja i nelagodnosti u pripovetkama bivaju nadvladani i preobraženi u druženja i prijateljstva. Pisac animalne saigrače ne očovečuje i ne uvodi u svet fantastike, već se njihova pojava i reagovanja manifestuju kao normalni odgovor na dobrotu i toplinu koje čovek ispoljava. Pisac je pripovedački oživotvorio jedno ljudsko iskustvo da životinje i ptice „osećaju i znaju dobroga čoveka". Tim načinom je on otkrivao humanost i ljudskost.

U prijateljevanju i igri gaka–svrake i njegovog spasioca, gladnog galeba i hranioca, ružnog psa i lepe devojke, u razgovoru zarobljene kreje i usamljenog pastira, u nastojanjima ljudi da spasu otrovanu ribu iz zagađene reke, stvaraju se slike i scene u kojima dolazi do izraza sve ono što je nevidljivo kod životinja i zapretano u čoveku, stiču se nova saznanja i nagoveštava mogućnost promena.

U pričama o životinjama Branka Radičevića, čovek je često sam sa sobom. Tada on, ili traži, ili stvara svet za razgovor, kao u pripoveci *Pas laje*. Pričinjava mu se lavež psa iz detinjstva, lavež koji čeka, koji je doziv lepote, koji je želja, san i povezivanje sa nezaboravom mladosti. Kada je čovek sam u planini, kao đed Vidosav, i kada „utišaju se planinski tišaci" i „ogluve planinske noći", on oseti zebnju od samoće. „Strah ga: zaboraviće ljudski da razgovara". Zato hvata pticu kreju i njoj poverava svoju nevolju. Vidi da ptica tuži u kavezu i da razgovora nema. Tak kada se kreja oslobodi a njmu se prispi, ptica se javlja i kaže „Dobro veče!" a starac odvraća „Dobro jutro!" Pozdravljaju se kao stari znanci.

Čudna je ptica vrabac u priči *Neki neobični vrapci*. Brabac je nepoverljiv, ali kad se nađe u čovekovoj blizini, u Luksemburškom parku sred Pariza i u motelu „Kablar" na ibarskoj magistrali, uvek nađe načina da priđe i da se posluži hranom. Vrabac je znak da je čovek blizu. „Dogodi se, kaže pisac: ideš ideš, s brda na brdo, iz doline u dolinu. Nigde nikog, ni čoveka ni ptice. Ali, čim ugledaš vrapca, znaj – tu je negde i čovek. Tu je negde kuća. Selo. Naselje. Grad. Ne može vrabac bez čoveka. Bez čovekove blizine." Prirodno je što je i čoveku svet lepši i puniji sa vrapcima.

Zbirka neobičnih *Priča o životinjama* Branka V. Radičevića donosi jedno nepretenciozno pripovedačko štivo, u kome se dva autonomna sveta sjedinjuju u jedan poetski, u kome je život lep a da nije ulepšavan. U njemu čovek u drugovanju sa životinjama, pticama, gmizavcima i ribama otkriva lepšu stranu svoga bića. Njegov odnos prema njima ne stvara se iz interesa, već nastaje iz one dobrote koju nosi u sebi, iz radoznalosti i potrebe da se druži. Oni ga spajaju sa animalnim akterima, ali ga i brane od samoće i zla. Zanimljivi i originalni motivi pripovedaka oživotvoreni su lepim i bogatim jezikom. Stvarnosnim i svežim poetskim svetom Branko V. Radičević je otkrio nove vidove postojanja i trajanja čoveka i njegove sredine, a svojim pričama obogatio prozu za mlade i stare.

Živan ŽIVKOVIĆ

UZ PESNIKOV JUBILEJ

(Ismet Bekrić: *Očevo breme*, „Glas", Banja Luka, 1988)

Dvadesetogodišnjicu književnog rada jednog od najpopularnijih jugoslovenskih pesnika za decu – Ismeta Bekrića, banjalučki izdavač „Glas" obeležio je objavljivanjem nove pesničke knjige ovoga autora, u poznatoj biblioteci „Stazama detinjstva", knjige *Očevo breme*. Knjiga nije obimna – sadrži dvadesetak pesama koje su razvrstane u četiri ciklusa: *Ljube se tata i mama*, *U vrevi dana*, *Lijepa riječ*, *Zašto nema mira*. Razvrstavanje je obavljeno prema tematskom principu; pesme su uglavnom strofički uređene, njihovoj ritamskoj i zvučnoj celovitosti u znatnoj meri doprinose rime i drugi versifikacijski zahvati, kojima Bekrić nesumnjivo dobro vlada. U većem broju pesama Bekrić se poslužio formom lirskog govora junaka o kojem pesma kazuje, tj. formom koja briše granicu između pesnika i onoga u čije se ime pesma kazuje. Otuda, u Bekrićevim stihovima iz ove zbirke utisak da su iskustva koja se saopštavaju kazana neposredno i iskreno, da su upravo pesnikova, lična i doživljena, a ne „glumljena" ili na koji drugi način „konstruisana", ili kombinovana u pesničkoj radionici.

U prvom ciklusu zbirke sve pesme su saopštene u prvom licu (*Oči moje mame*, *Očevo breme*, *Očeva uspavanka*, *Tri sunca*, *Ljube se tata i mama*), i sve se, kako se vidi iz naslova, tiču sveta porodice, odnosno, roditelja kao najdražih i deci najprivrženijih bića. Neposrednost kazivanja, glatkoća stihova i dubina pojedinih opservacija, čine da ove pesme ne budu namenjene isključivo deci najmlađeg uzrasta, naročito ako se ima u vidu da Bekrić ne teži izgradnji idilične slike sveta u kojem se živelo odvajkada i živi i danas, već slike koja korespondira sa svakodnevicom i svim onim što u njoj nije samo lepo i vedro. Pesma *Očevo breme*, na primer, ruši iluziju o lakoći postojanja i bezbrižnosti detinjstva, ali promoviše ljudsku čvrstinu i uspravnost da se „breme života" nosi bez ičije pomoći:

I tako troši svoj život cijeli,
a breme neće ni s kim da dijeli.

Moj otac čudan običaj ima,
zaćuti, i tako – danima, danima.

A čemu riječi, te prazne lutke,
kad otac najviše kazuje ćutke.

Moralna čvrstina, kao vrlina koja krasi oca, dorečena je u poenti pesme *Očeva uspavanka*. Otac ne kazuje detetu bajke nego iskustva koja je u životu stekao; zato su njegove reči i „nježne" i „jake" – upravo onakve kakve će i dačak poželeti da kazuje jednoga dana:

Otac priča, a riječ svaka
i nježna i tako jaka,
i dok snovi krče mrak,
znam, i ja ću biti jak.

U pesmi *Tri sunca*, kao i u pesmi *Ljube se tata i mama*, Bekrić je produbio dečje zapažanje da svet nije nimalo rajski, beskonfliktni ambijent, da u njemu ima onih koji „nemaju sreće", pa otuda njegov mali junak ima potrebu da jedno od triju nacrtanih sunaca pokloni „nekom neznanom ko nema sreće". U tome svetu mogući su nesporazumi i unutar porodice, no pesnik ne sprečava svoga junaka da prema svome uzrastu i veltanšauungu izrazi žclju da se hrapavosti i nevolje življenja otklone, i da svet dobije i sačuva ljudsko lice. Traganje za takvim likom sveta nastavlja se i u preostala tri ciklusa zbirke. *Život je postao preteško breme*, kaže pesnik u prvom stihu pesme *U vrevi dana*, dopuštajući svom junaku da u „vrevi dana" prepozna znakove krize koja obeležava, pre svega, svet odraslih, i da mu suprotstavi relativno nepromenjeni svet prirode (svet bilja i životinja), koji se iznova budi u proleće. U pesmi *Klovnove suze* predočiće nam dečje pronicanje u skrivenu stranu klovnove duše, duše zabavljača, na čijem licu je neprekidno nasmejana maska, a ispod nje ljudske suze, koje više kazuju nego večiti osmeh maske. Po atmosferi, ovoj pesmi bliska je pesma *Dječak iz kutije*, pesma–ispovest dečaka nahočeta, kakve su bile brojne pesme naših prošlovekovnih pesnika za najmlađe, mada na njenom kraju prevladavaju optimističke intonacije i uverenost malog junaka da će jednoga dana biti čovek, kovač sopstvene sreće i budućnosti.

„Starinski" motivi i zvuci protkivaju Bekrićevu pesmu *Učitelj*, kojom se drugi ciklus zbirke okončava, a treći ciklus – *Lijepa riječ* – oslobođen motivike koja je bila dominantna u prva dva, predstavlja Bekrića kao pesnika našeg vremena, otvorenog i prema igri, kao neizostavnom činiocu detinjstva (pesma *Zamislite*) i sklonog preimenovanju sveta, odnosa i zakona na kojima on počiva (*Lijepa riječ, Riječ zemlje*). U ovom ciklusu ponovo je objavljena i pesma *Da nema drvoreda i parkova*, iz zbirke *Jutro tate Mrguda*, kojom se bekrić kao pesnik za decu oglasio 1968. godine. Pesma *Kamen na obali* izdvaja se spontanom „mudrošću" i nenametljivom poetizacijom svakodnevnog:

Kamen na obali.
Ko li ga glača?
Radosni vali.
Ili zrnca plača.

Čudesni kamen
pokraj vode
tek malo djelo
njene slobode.
Na njemu spoznaš
ljepotu toka,
ali i suze
iz ribljeg oka.

Kamen na obali
sličan snu,
stvoriše ostali
što su na dnu.

Vedrina i optimizam, s kojima se prihvataju datosti života, najviše su prisutni u pesmama završnog ciklusa *Zašto nemam mira*. „Sunčana" strana sveta u ovim pesmama ista je ona strana na kojoj ima i senki, i tuge, i nepravdi – o čemu je Bekrić pisao – ali svoju ozarenost stiče zahvaljujući ljubavi među ljudima, ljubavi kao emocije čije intenzitete i deca osećaju i razumevaju. Ne radi se više samo o ljubavi dece prema roditeljima i obrnuto, nago i o ljubavi dečaka prema devojčicama: oni koji su zaljubljeni veruju da se preobražavalačka moć ljubavi manifestuje i u tzv. spoljašnjem svetu, ne samo u ljudskom srcu ili duši:

Banula je, kao zraka,
kao svitac usred mraka,
kao prva kaplja kiše,
kao nešto – od sveg više.

U tom trenu –
zasta dan,
ja pomislih –
sve je san.

(Sreo sam je iza ugla)

Ne želeći da u pesmama ove vrste gradi lirske pričice o tome kako ljubav sve započinje, kako se „događa" ili protiče, Bekrić je odlučio da na duhovit i deci blizak način napiše pesmu o tome kako se ljubav meri: odmeriti i omeđiti nemerivo i beskrajno – a ljubav je upravo takva – za mlade nije uzaludan trud, jer prema tome kako se „meri" i „omeđava" sve i svet, mladi se razlikuju među sobom, a naročito od odraslih. Zbog toga će Bekrićeva pesma *Kako se mjeri ljubav* imati dosta privrženih čitalaca među onima kod kojih se Eros diskretno najavio:

Ljubav se ne mjeri metrima,
ni kilometrima,
ni tonama...

Ljubav se mjeri pogledima,
i mislima,

i nekim snom koji još
ne možeš da shvatiš,
i nekim novim suncem
koje još ne možeš da dohvatiš,
a tu je, kraj tebe, na tvome jastuku,
u tvome oku, slijeće ti u ruku,
zavlači ti se u džepove, u rečenice,
u rumen što začas
zapljusne ti lice.

Ljubav se mjeri ulicama
kuda se one kreću,
ljubav se mjeri pticama
na njihove prozore što slijeću.

Na kraju valja reći: tokom dvadesetogodišnjeg književnog rada za decu Ismet Bekrić stvaralački je sazrevao, ne udaljavajući se bitnije od glavnih tokova pa i tradicije književnosti za decu na prostorima srpskohrvatskog jezika, ne izlažući se previše rizicima eksperimentisanja, ali ne izbegavajući da u ime deteta i po meri deteta našeg vremena još jednom imenuje svet, da ga osvetli sa manje znanih strana – upravo sa onih odakle se vidi da on nije nikakva Arkadija, već onakav kakvog smo ga stvorili ili kakvoga stvaramo. Pesnici svojim delima ne menjaju svet, iznova ga tvore, a čitaocima ostaje da utvrde kakve su veze između toga sveta i onoga–koji se zove stvarnost.

Živan ŽIVKOVIĆ

PRIČE ZA DRUGO UVO

(Stojanka Grozdanov Davidović: *Sanjive priče,* „Književne novine", Beograd, 1988)

Za nepune dve decenije književnog rada za decu Stojanka Grozdanov Davidović objavila je desetak pesničkih i proznih knjiga i svrstala se među one pisce za najmlađe i mlade čitaoce na koje tumači ove književnosti moraju računati, bilo da ih zanima rekonstrukcija književnog života u ovom periodu, bilo žanrovski problemi u ovoj književnoj produkciji, bilo pitanja koja se tiču književno–istorijskih sinteza, itd.

Iako to ni po čemu ne zaslužuje, književno delo Stojanke Grozdanov Davidović namenjeno deci, nije dovoljno ni sistematski proučeno, može se, štaviše, reći da mu je i tzv. tekuća književna kritika ostala veliki dužnik. Sličnu „sudbinu" dele još poneka dela pisaca za decu, pa i pisaca uopšte, mada treba reći da broj napisa ili publicitet kojim je propraćeno neko književno ostvarenje, ne mora biti pouzdan znak o vrednosti i značaju dela na koje se odnose. Takođe, nisu usamljeni primeri pisaca uopšte i onih koji pišu za decu i o deci, da im dela otkrivaju (čitaju i tumače) ne neposredni savremenici nego naraštaji potomaka.

Stojanka Grozdanov Davidović ima svoje čitaoce, kako među onima kojima se ona kao stvaralac obraća (deca) tako i među onima koji posreduju između knjige i deteta (roditelji, vaspitači, učitelji), kao i među onima koji su profesionalni tumači književnosti. To joj je obezbedilo status ozbiljnog pisca za decu, koji zna u svakom času i šta hoće i koliko može, status pisca s neospornim ukusom i osećanjem mere, pisca koji zna da se čitaocima ne mogu i ne smeju podmetati literarni surogati (kakvih u književnosti za decu ima mnogo i koji, uprkos što su kvazi–umetnost, drže budnom pažnju čitalaca bar neko vreme, pa znatno utiču i na vrednosnu skalu književne kritike o književnosti ovoga tipa). Iz svake priče iz najnovije knjige ove spisateljice zrači izvesna *moralnost* i *ozbiljnost* o preduzetom poslu, čak i kada se u pojedinim pričama jasno vidi da su pisane „neozbiljno", u šaljivom „ključu", kako se to kaže. Po tome se Stojanka Grozdanov Davidović izdvaja od svojih savremenika i, čini se, da je kao pisac bliža nešto starijoj generaciji pisaca za decu, od čijeg *moralizma* i *poučitelnosti*, međutim, u njenoj prozi i poeziji nema ni traga. U ponekim nazorima bliska je i Dušanu Radoviću (s kojim deli tek pokoji poetički stav), a najpre u onom suštinskom: svojim čitaocima i junacima svoje poezije i proze pristupa s uvažavanjem

i poštovanjem, nastojeći (čitalaca što se tiče) da ih učini ravnopravnim stvaraocima poetskog dela i sveta koji se u njemu gradi, i estetskog učinka koji delo treba da „proizvede". I to joj, bez sumnje, polazi za rukom, a ima značaja za njen stvaralački rad, utoliko pre i utoliko više, što su njeni čitaoci ili junaci o kojima piše, uglavnom deca predškolskog uzrasta.

Takvim čitaocima posvećene su *Sanjive priče*, priče *za drugo uvo* (ono koje je budno, a prvo je – kako spisateljica kaže u prologu ove pripovedne zbirke – već na jastuku i spava). U prologu *Sanjivih priča* saopšteno je još nekoliko podataka koji mogu biti od koristi licima koja će deci čitati priče (vaspitači, roditelji), pa i čitaocima uopšte, mada poneki od tih podataka imaju i opštiji poetički smisao. Namenski karakter priča (priče pred spavanje) nije iscrpljen u potpunosti, jer priče *pred* spavanje nisu priče *za* spavanje (priče *od* kojih se spava!), pa spisateljičino poigravanje rečima u prologu ne treba razumevati doslovno, kao što to ni deca neće učiniti; naprotiv, mnoge priče će rasaniti svoj „publikum", podsticaće dečju radoznalost, maštu, potrebu za duhovnom igrom, za dogradnjom priče, itd. Prema tome, *Sanjive priče* (ukoliko se prihvati konvencija između onoga koji priču čita i onih koji je slušaju – da se nakon pročitane i odslušane priče mora ćutati i spavati, naročito ako je reč o konvenciji između vaspitača i grupe dece u vrtiću) – računajući na to da budu dorečene, produžene, dosanjane i nema sumnje da će brojni mališani, pre no što utonu u san i u snu, produžiti dogodovštine junaka o kojima su slušali, da će pronaći *pekmez koji se sakrio*, da će na vlastitim *čarapama napraviti suncokret*, da će *postati princeze* ili *prinčevi*, da će sresti *pametnu* i *pravednu rodu*, ili u dubinama reke ugledati *debelog i brkatog soma* i njegovu suprugu i *pedeset i šest ili sedam zlatnih ribica*, koje su bezdetni som i somica usvojili. Mogućnost da se priča nastavi i onda kada je faktički završena (bilo konkretnim dopričavanjem ili ličnim, individualnim domišljanjem ili dosanjanjem), upravo je implicitno svojstvo svake istinske umetničke tvorevine, književne pogotovo. Stojanka Grozdanov Davidović, u svojim kratkim pričama, majstorski je ispisivala ovakve „nezavršene", „otvorene" narativne strukture (iako se priča ponekad završava, zatvara na uobičajen način), koje, najjednostavnije rečeno, ne ostavljaju ravnodušnim svoje slušaoce već ih aktiviraju i uvode u svoj svet kao sastvaraoce, autore posebne vrste.

Ova mogućnost *Sanjivih priča* maksimalno će se ispoljiti ukoliko se one budu slušale *kolektivno*, u vrtiću, (mada to ne znači da će biti slabiji efekti u pojedinačnoj recepciji), a na ovu pretpostavku upućuje činjenica da se u priličnom broju priča kao junaci pojavljuju deca iz vrtića, dečji kolektivi, dakle, i da je vrtić često ambijent u koji se, pored ostalog, smeštaju određeni događaji o kojima se pripoveda. Međutim, mesto događaja priče može biti i park, ulica, kuća, ostava, spavaća soba, livada, šuma, selo, drvo na kome stanuju ptice, itd., dakle, svet koji je već dobro *poznat* deci i najmlađeg uzrasta, a predstavljen kao *neobičan*, *drukčiji*, *zanimljiviji* i – redovno *očovečen*. Izgradnja takvog običnog sveta u delu i upoznavanje toga poznatog (nepoznati svet nije jednostavno predstaviti), ne zbog toga što deca ne raspolažu sa dovoljno iskustava – iskustva čovek stiče dokle god živi – već zbog toga što on ni odraslima /tzv. *obični* svet/ nije uvek „običan" i lako pojmljiv, odnosno lako objašnjiv, a da nema

ničega fantastičnijeg od zbilje govorio je još Dostojevski. Pisci obično otkrivaju to *nepoznato* u *poznatom* i ponekad se (i u literaturi za decu) u tom otkrivanju poigravaju, predstavljajući poznato na iskrivljen način ("luckasto", „iščašeno"), ukazujući tako pored sveg paradoksa, na jednu nesumnjivo i nepobitno prisutnu dimenziju poznatog sveta – dimenziju „neozbiljnog", igrivog, groteskog. Svet odraslih, shvaćen kao svet ozbiljnih i pametnih, onakvih ljudi kakvi će biti jednog dana i naraštaji dece, u *Sanjivim pričama* Stojanke Grozdanov Davidović ne postoji. Svet sa kojim ona želi da upozna decu, stvarni ili izmišljeni, svejedno, svet je čija osnovna obeležja deca već nose u svom iskustvu, ili ih mogu usvojiti bez većih napora. U tom svetu, koji se ponekad predočava kao nepoznat, sve može biti tajanstveno: mogu se pojaviti *jedni mali a mnogo lepi*, a ko su oni saznaje se tek pri kraju priče – zagonetke (mehurići od sapunice); sa svime što postoji u tom svetu ravnopravni su i biljka i životinja, i čovek i stvar, te ne iznenađuje da postoji i *češalj za maslačke*. Da bi se taj svet zahvatio u totalitetu, pogodni su neki postupci koji karakterišu bajku, i njima se Stojanka Grozdanov Davidović koristila, s ciljem da se to što pripoveda deci „nasloni" na iskustva bajke, kojima deca veoma rano ovladaju. Međutim, karakteristično je to što se u ovim pričama obrazac bajke ne sprovodi u potpunosti: priča može početi kao bajka, a završiti kao „antibajka" (*Kako su lepeze izišle iz mode*, na primer), kao što se priča o životinjama može „montirati" od sekvenci naracije o ljudskom svetu (*Pčela koja je najviše volela devojčice*), odnosno, priče o stvarima ili igračkama, u kojima će se svet živog i neživog stopiti u jedno (*Priča o Čupku*, *Opasna priča o praznoj kutiji za klikere*, *Kako se brdo razbežalo*, *Vasa Lončić i Tasa Poklopčić*, itd.). Zanimljivo je, upravo to, da deca bez veće muke dekodiraju tajanstvenost i nepoznatost predočenog sveta u priči, kao što od šale ulaze u njegovu „konstruisanost" i „iskonstruisanost" (izmišljenost) i što, na kraju, vole tu igru *otkrivanja*, jer priče su tako ispričane da se i deca uvode kao lica koja tvore to tajanstvo koje će, zatim, „dešifrovati". Analiza bilo koje od *Sanjivih priča* pokazala bi u kojoj meri Stojanka Grozdanov Davidović računa na „stvaralačku" pomoć svojih malih slušalaca.

Neki postupci Stojanke Grozdanov Davidović, kao pripovedača za decu, već su naznačeni (bajka, priče o životinjama, o predmetima), ali se nekoliko njih mogu dovesti u vezu sa tzv. *opričavanjem* svakodnevnog, običnog, stvarnog, pa se *Sanjive priče* mogu smatrati svakodnevnim pričama o svakodnevnom; međutim, „smisliti" priču o svakidašnjem nije nimalo lako, još teže je tu „priču" tako saopštiti da ona deluje neobično, pa i „uzvišeno", jer i mali slušaoci (ili čitaoci, svejedno) nepogrešivo „osećaju" priču koju piše pisac kao nešto drukčije, „veće" i „važnije" (ako ne i „uzvišenije") nego što su uobičajene priče koje im kazuju poznate osobe. U kazivanju takvih „priča" Stojanka Grozdanov Davidović polazi od stava da priča može početi od bilo koje tačke u razvoju radnje: može početi kao bajka (i tako se razvijati), ili neposredno, kao novela (in medias res), što se vidi na primeru priče *Lanena Nena i osa Bosa*: „Čim su mama i tata rekli Ani: 'Danas idemo na izlet'! – počelo je pakovanje." Priča može početi i opisom (*Kako se dan pretvorio u prozor*), odnosno, naracijom klasičnog tipa (*Kolika je rođendanska klupica*), itd., pri čemu se u samom kazivanju insistira na *dijalogu* koji i ovde zadržava svoja osnovna svojstva i funkcije

(dinamizacija izlaganja, karakterisanje malih junaka, unošenje dramskih elementa i dr.). S obzirom na to da su *Sanjive priče* „namenske" i da računaju na to da budu čitane naglas, pojedine reči, sintagme, delovi dijaloga, štampani su velikim slovima, što i na grafičkom planu skreće pažnju čitaocu (ili osobi koja tekst čita deci) kojom visinom, jačinom i bojom glasa treba da artikuliše određene sadržaje. To još jednom dokazuje pretpostavku da je Stojanka Grozdanov Davidović vodila računa o svemu što se tiče „prijema" njenih proznih ostvarenja kod dece kojoj se obraća.

U zbirci *Sanjive priče* ima nekoliko priča u kojima se ozbiljnosti življenja i ljudskog delanja (ponašanja) predočavaju u neizmenjenom obliku. Paradigmatična je, u tom pogledu, priča *Nije to ništa*, realizovana u humorističkom ključu ili štimungu, ali s neskrivenom porukom da u dečjem ponašanju ima mnogo čega što se mora otklanjati, korigovati: Dečak Vule, koji SVE ume da pretvori u NIŠTA, taj mali „nihilista", u kontekstu priče, spoznaje neodrživost svojih „ubeđenja" i prihvata ono što je jedino ispravno da bi i sam bio prihvaćen u kolektivu (javlja se kao protagonista u priči), ali i kao „tip" ljudi kakvih je prilično i u svetu odraslih. Bez potrebe za dociranjem i bez dociranja, Stojanka Grozdanov Davidović je ovom pričom ponudila kompleksnu sliku sveta mališana, a taj svet je uvek i u osnovi ljudski svet. Razrešenje na kraju priče (razrešavanje konflikta) ne nudi se kao pravilo: maleni slušaoci će nakon pročitane priče shvatiti: ne samo da se Vule izmenio, nego da će se tokom života sretati s ljudima koji će za nešto govoriti da je NIŠTA.

Stvarnosno-zbiljska ravan i na planu dečje psihe, takođe ima zadovoljavajući tretman u *Sanjivim pričama* Stojanke Grozdanov Davidović. *Priča o malom tvrdoglavom strahu*, na primer, nema samo edukativno / terapeutski smisao nego i snažnu etičko / estetsku poruku – da se ljudi moraju prihvatiti pa i voleti i takvi kakvi jesu, čak i sa njihovim slabostima jer su i slabosti „znak" ljudskog. U priči *Vrtić na tufnice*, „ozbiljna" stvar kao što su bolesti (male boginje), svodi se na normalne, prirodne dimenzije i čine ih svakodnevnim, ni malo strašnim. Isto tako, izvestan broj *Sanjivih priča* zasniva se anegdoti (*Leteća cipela,* na primer, ili *Malo prazno mesto od velikog zuba*, odnosno, *Drugarsko dugme* i *Levo-desno i narukvice od graška*) i zahvaljujući tome neposredno se uključuju u nedovoljno poznat i teško dokučiv svet dečjih iskustava i zbilje, koju taj svet neprekidno apsolvira.

Treba reći, na kraju, da je svoju zbirku priča Stojanka Grozdanov Davidović tematski organizovala u nekoliko celina: *Češalj za maslačke, Kad je lutka bila mala, Vrtić na tufnice, Selo puževa, Ispod sedam pokrivača, Bićeš princeza, Žmurak i žmurčići*, i da se priče, u analitičke svrhe, mogu razvrstavati u *bajkovite*, *zagonetne*, na *priče o životinjama*, na one *o prirodi*, *o igri*, na one koje *pobuđuju maštanje* i *sanjanje*, itd. Tematsku raznovrsnost upotpunjuje i obilje načina na koji se priča „konstruiše", kao i unošenje stihova (pesama), što na osoben način svedoči da je Stojanka Grozdanov Davidović značajan stvaralac za decu, a ne samo osoba koja je ovladala spisateljskim zanatom i priklonila se literaturi za najmlađe kao manje „ozbiljnoj" delatnosti u odnosu na onu koja se odnosi na pisanje za odrasle. Kao argument za ovu ocenu može da posluži činjenica da je ova spisateljica objavila i nekoliko knjiga poezije za odrasle: *Poslednja vest o meni* (1959), *Hod* (1972), *Staro detinjstvo* (1978), *Makovo zvono* (1983) i da se kod izdavača nalazi zbirka *Bilo i biće*.

VI

Pregled časopisa

Zoroslav SPEVAK

ZLATÝ MÁJ, br. 1,2/1990.

Iz obilja priloga objavljenih u prvom broju trideset četvrtog godišta lista o dečjoj književnosti Zlatni maj (Zlaty maj), koji svoje redakcije ima u Pragu i Bratislavi, za ovu priliku izdvajamo izvode iz nekih diskusija i referata sa konferencije, održane krajem 1989. godine u Pragu, na temu *Literatura i kulturnost mlade generacije*. Konferenciju je organizovalo Društvo prijatelja knjige za omladinu, kao neku vrstu uvertire za kongres IBBY (Međunarodno udruženje za dečju knjigu), koje je na istu temu bilo organizovano 1990. godine u SAD. Od nekoliko priloga posebno izdvajamo referat Jaroslava Tomana, koji, polazeći od izuzetnog značaja prvih čitalačkih iskustava deteta za razvoj njegove kulturnosti, izražava nezadovoljstvo nivoom književnoteoretske pripremljenosti učitelja početnog literarnog vaspitanja. Ne bez gorčine, autor izriče i ovako oštru konstataciju: *„Nesposobnost da samostalno interpretira tekst iz čitanke i osnovna dela dečje lektire izvan čitanki, zajedno sa nesposobnošću da se u njima dublje orijentiše (...), dovodi učitelja u poziciju laika i neretko ga vodi u diletantski i jednostrano subjektivistički pristup književnom tekstu"*. Nasuprot takvom stanju, J. Toman ističe neophodnost da se svim čitaocima, koji utiču na književnu kultivaciju mladih (pisci, likovni umetnici, naučnici, izdavači i dr.), kao jednako vredan i dostojan partner, pridruži i stručno jak, književno i estetski kultivisan, „za dečju književnost i njenog recipijenta zagrejan učitelj".

U nizu zanimljivih razgovora sa češkim i slovačkim književnim stvaraocima za decu, u 1. broju *Zlatnog maja* objavljen je intervju sa prozaikom Dušanom Dušekom – *Umesto odgovora imam znak pitanja*. Ovaj istaknuti slovački pisac, ne samo (i ne pre svega) za decu, između ostalog, odgovorio je i na pitanje koje se ticalo njegovog stvaralačkog kreda: *„Nikakav stvaralački kredo nemam. Popravljam rečenice, tražim prave reči za njih, no tako radi većina pisaca. Retko kad mi uspe da napišem rečenicu tako, da sam njome odmah zadovoljan, mnogo češće mi u glavi zuji nezadovoljstvo, nesigurnost, uzaludno traženje i isprobavanje. Onda mi, odjednom, nešto pođe za rukom – i skočim metar i dvadeset uvis. Dok ponovo ateriram na stolicu radost prođe, jer već me čeka sledeća rečenica"*.

Ovaj broj Zlatnog maja posebno je zanimljiv za našeg čitaoca, jer se u njemu nalazi tekst o *Zmajevim dečjim igrama* (Zmajuv detsky festival). Na početku ove

svojevrsne „lične karte" ZDI, autor ističe da se Igre održavaju „u jugoslovenskom Novom Sadu", svake godine, i da su ime dobile „po značajnom srpskom pesniku, prevodiocu i ocu srpske dečje literature Jovanu Jovanovuću–Zmaju (1833–1904)". U sažetom tekstu su date osnovne informacije o istorijatu, karakteru i sadržaju samih Igara, ali i o aktivnostima oko lista *Detinjstvo* (Detstvi), dokumentacionog centra, organizovanja simpozijuma, saradnje sa jugoslovenskim i inostranim festivalima i institucijama sličnog tipa i dr.

Od ostalih priloga spomenimo obimni analitički tekst Zdenjeka Zapletala (Zdenek Zapletal) *Inspirator i sustvaralac* o doprinosu Jozefa Veromira Pleve (Jozef Veromir Pleva) formiranju moderne koncepcije češke književnosti za decu i omladinu, zatim analizu Međunarodnog televizijskog festivala za decu i omladinu u Bratislavi, iz pera Marije Prejsahove (Maria Preisachova), a pod naslovom *Festival na ispitu vremena*, kao i sećanje Milene Nikla (Milena Nyklova) na susretanja sa romanima Aleksandra Dime u detinjstvu. Nije izostao ni redovni prilog Pavela Tausiga (Pavel Taussig) na temu *Film i dečja književnost*. Poznata kritičarka Eva Tučna (Eva Tučna) potpisuje prilog *Više od priče i rutinske obrade*, u kome analizira i kritički vrednuje najnovija ostvarenja slovačkih autora za decu u oblasti realističke proze iz života dece, kojom se malim recipijentima posreduju osnovne norme socijalnih odnosa, otkrivaju buduće perspektive i uslovi uključivanja u život. Eva Vešina (Eva Vešinova) objavila je takst *Vraćanje jednoj izložbi*, o izložbi američke knjige za decu u Galeriji „Albatros" u Pragu, prozu češke pisateljice Alene Vostre (Alena Vostra) analizira František Všetička u prilogu *Očima Alene Vostre*, dok o aktivnostima IBBY, IRA (International Reading Association) i Komiteta IBBY za zemlje u razvoju (Developing Cauntries Committee) informiše Fedor Rol (Fedor Roll).

Zlatni maj, br. 1/1990. donosi i vest sa slikama o dodeli Medalje Bohumil Ržiha (Bohumil Riha). B. Ržiha je bio narodni umetnik, češki pisac za decu i omladinu i neumorni organizator na planu dečje knjige. Krajem 1989. godine ova je nagrada po prvi put dodeljena, a dobili su je dr Lidija Kiselja (Lydia Kyselova), slovačka književna istoričarka i dugogodišnja glavna urednica izdavaštva *Mlada leta* (Mlade leta) u Bratislavi, te dr Valter Šerf (Walter Scherf), dugogodišnji upravnik Jugendbibliothek u Minhenu, koji je puno uradio na promociji češke i slovačke knjige za decu u svetu. Inače, nagrada Medalja Bohumila Ržihe dodeljuje se domaćim i inostranim ličnostima, koje su izrazito doprinele širenju knjige za decu i omladinu, u oblasti stvaralaštva, izdavaštva, popularizacije i organizacije, a dodeljuju je češka i slovačka sekcija IBBY (Društvo prijatelja knjige za omladinu u Pragu i Krug prijatelja dečje knjige u Bratislavi).

Uvodni članak u 2. broju *Zlatnog maja* za 1990. godinu predstavlja, zapravo, skraćeno uvodno izlaganje Bohuslava Blažeka sa seminara pisaca, književnih teoretičara i izdavačkih radnika, održanog 1989. godine na temu audio–vizuelnog jezika. Članak nosi naslov *Rađanje audiovizuelnog jezika od stripa do kompjuterskih igara* i prevashodno je posvećen upravo problematici kompjuterskih igara, kao novog fenomena moderne dečje kulture. Autor ovu temu razmatra sa informativno–

tehničkog, ali i pedagoško–psihološkog stanovišta, pronalazeći u fenomenu kompjuterskih igara pozitivne elemente (koje se tiču saznanja, razvoja stvaralaštva, mašte, igre), ali ukazujući i na opasnosti od zaglupljujućeg ponavljanja jedne te iste igre, odnosno jednog te istog tipa kompjuterskih igara. Zbog toga, autor na kraju pojavu o kojoj govori ne karakteriše kao jednoznačnu nadu, nego pre svega kao izazov.

U stalnoj rubrici „Razgovor ZM" objavljen je intervju sa jednim od najznačajnijih živih slovačkih pesnika i pripovedača za decu Ljubomirom Feldekom (Lubomir Feldek), koji je svojim stvaralaštvom obeležio jedno razdoblje i bitno doprineo formiranju savremene moderne slovačke književnosti za decu, koja se naslanja na inspiraciju dečje fantazije i dečjeg govora. Razgovor je naslovljen *U stvari sam više nego ostrvljan.*

Problem osamostaljivanja deteta i traženja njegovog sopstvenog životnog puta sa aspekta nekih psiholoških koncepcija, ali i dečje književnosti (u bajkama, u Kolodijevom *Pinokiju* i nekim drugim delima za decu), obrađuje Ivana Vajner (Ivana Vajnerova) u podsticajnom tekstu *Dete i njegov životni put u psihologiji i dečjoj književnosti.*

Igor Švec u prilogu *Opstajavanje i pasivnosti* piše o našim ilustratorima i dobro poznatom Bijenalu ilustracije Bratislava (BIB). Ističući nesumnjivi svetski značaj Bijenala, na kome redovno izlaže oko 350 ilustratora iz 45–50 zemalja sveta, autor ukazuje na neophodnost uvođenja nekih bitnih inovacija, čija bi suština bila u: zamenjivanju pasivne platforme pri izboru radova za izložbu; aktivnoj ulozi organizatora, s intencijom da se prevashodno ekstenzivni karakter Bijenala transformiše u pravcu insistiranja na kvalitetu.

Od ostalih priloga spomenimo analitički članak Jozefa Veselog (Josef Vesely) *Kritičareve pobede i porazi*, posvećen analizi dveju poslednjih knjiga kritičara Otakara Haloupka (Otakar Chaloupka), tekst Vladimira Nezkusila *Kraj pojednostavljenih predstava*, u kome autor elaborira problem usložnjavanja konflikata i odnosa u savremenoj društvenoj stvarnosti i izazove koje takva nova situacija stavlja pred dečju književnost. Pažnju čitalaca privlači i prilog Jozefa Tžiške (Jozef Triška) *Ptice i životinje u bajkama i legendama* o simboličkom značenju pojedinih ptica i životinja koje se javljaju u bajkama i legendama. Pavol Števček je autor članka *Gostovanje sa perspektivom* u kome pozitivno vrednuje „izlet" poznatog slovačkog pisca Rudolfa Slobode u književnosti za decu, knjigom koju je objavio prošle godine. Premijeri lutka–igre Janko Pipora, slovačkog autora Uličianskog, posvećen je članak Oljge Panov (Olga Panovova) *Čekanje na skidanje kletve*, dok se Milena Nikla, ovaj put, priseća svog prvog susreta sa Sviftovim delom *Guliverova putovanja* i ukazuje na moralizatorske i satirične elemente čuvene knjige, koju je Svift namenio odraslima, ali su je deca prisvojila.

U 2. broju Zlatnog maja nalazi se i prilog Pavela Tausiga u rubrici *Film i dečja literatura*, posvećen ekranizaciji čuvenog dela Karla Čapeka *Bela bolest*, kao i neki drugi kraći članci, recenzije, informacije i glose.

Gordana STOJKOVIĆ

"LA REVUE DES LIVRES POUR ENFANTS"

LA REVUE DES LIVRES POUR ENFANTS

Nov, 133. broj (za leto 1990) *„Pregleda knjige za decu"*, u svojoj prvoj redovnoj rubrici *Informacije*, najavljuje konferenciju o „novim putevima za unapređivanje lektire za decu u zemljama u razvoju", koja je bila održana u junu 1990. u Parizu, a jedan od organizatora je i izdavač „Pregleda", organ pri ministarstvu za nacionalno obrazovanje, *Radost kroz knjigu*. Vest mi je, naravno, bila zanimljiva zbog teme (iako razlog tog poduhvata nikako nije nekoristoljubiv), ali i zbog učesnika, tačnije njihovih znanja ili položaja: iz Venecuele dolazi osnivač mini–biblioteka; iz Njujorka tvorac udruženja „Gente y Cuentos", država Mali je predstavljena kostvaraocem mreže javnih biblioteka, Senegal je, takođe, zastupao upravnik javnih biblioteka; Brazil je predstavljala bibliotekarka zaposlena u favelama Nordestea i Ria, a rasprava je održana na francuskom jeziku.

Druga informacija tiče se knjižcvnih nagrada, a pomenuću samo one sa sajma „Dečje knjige i ilustracije", održanog u Bolonji 1990, dodeljene samo francuskim naslovima („Nagrada žutokljunih kritičara"). Pohvala žirija pripala je knjizi *Zemlja koja se miče*, autora Fransoe Mišela (Francois Michel „La Terre qui bouge", izd. Bayard) o kojoj sam govorila u prikazu dvobroja 131–132, a nagrada „Grafika Detinjstvo", počasna pohvala, zbirci *Moja prva otkrića* ("Mes premieres decouvertes") u izdanju Galimura.

Rubrika „Novine" je izuzetno obimna, ali samo s ponekim hvaljenim naslovom, i to među slikovnicama. Izdavač „Kalcidoskop" nudi, prvi put u Francuskoj, slikovnicu čuvene američke fotografkinje Tane Hoban, *Boje i stvari* ("Des couleurs et des choses"), za koju francuski prikazivač kaže da je „događaj", što je i povod za objavljivanje, u ovom istom broju *Pregleda*, u rubrici „U četiri oka" (intervju sa američkom autorkom). Kod istog izdavača još je jedna „poslastica" – slikovnica *Lepi debeli crv*, „divna, razonođujuća i beskrajono odmarajuća" knjiga za najmlađe. I ponovo Japanci, kod izdavača Flameriona: Micumasa i Masaičiro Ano, *Čarobni ćup, matematička pustolovina*. „Čudo!", kaže prikazivač *Pregleda*, „koje opčinjava i male i velike".

Pododeljak „Romani" obaveštava o novoj seriji kod izdavača Kastermana, *Prošlo vreme* (Passe compase), kojom se želi spojiti zadovoljstvo čitanja i

zadovoljstvo saznavanja, „naročito što se tiče istorije, savremene i stare, francuske i strane". Serija u početku donosi četiri naslova, ali zasad se nijedan posebno ne preporučuje, što ne znači da ne može biti iznenađenja.

U prikazu dvobroja 131–132, izbegavajući da pominjem prevode, nisam upozorila na roman francuskog Kanađanina Robera Kormijea (Robert Cormier), objavljenog kod francuskog izdavača „Škola dokolice" ("Ecole des Loisirs"), pod naslovom *Pomračenje*, koji je, izgleda, bolji nego što mi se u prvi mah učinilo, jer se pominje i u ovom broju. Razlog moje greške u proceni je loš prevod i to: počev od engleskog naslova *Fade* (izbledeti), pa do grešaka unutar samog teksta. Naknadnim upozorenjem na ovaj „lepi roman" (franc. prikazivač), ispravljam, nadam se, svoj propust, dakle: roman počinje opisom (izbledele) porodične fotografije na kojoj nedostaje jedna ličnost, ujak dečaka o čijem je detinjstvu reč, ujak koji je imao moć da nestane i koji je tu moć preneo na svog nećaka, glavnog junaka ove povesti. Zahvaljujući tome, dečak saznaje i doživljava mnogo toga što bi bilo bolje da je mogao izbeći. No, glavna tema je, ipak, detinjstvo, jedino sigurno i bezbedno doba; kao i mesto na kojem se ono odvija, jedino zaštićeno i bezopasno ... a treba ih napustiti o odrasti.

U „Beleškama o lektiri" širi značaj ima samo prikaz dela američke autorke Beti Džin Lifton (Betty Jean Lifton), to jest biografije Januša Korčaka, *Januš Korčak, dečji kralj* ("Janusz Korczak, le roi des enfants", R. Laffont, 1989), velikog dečjeg pisca i pedagoga, poljskog Jevrejina (1878–1942), koja je ujedno i reportaža o tom teškom i krajnje nesigurnom razdoblju poljske istorije.

Odeljak „U četiri oka" sadrži tri priloga, iako je samo već pomenuti susret sa Tanom Hoban zanimljiv za čitaoce i van Francuske. Autorka u ovom razgovoru podrobno opisuje način na koji piše knjigu i šta želi pri tom da postigne, ali teško je samo iz njenih reči, bez rezultata toga rada pred očima, videti šta ju je učinilo tako privlačnom.

Slede ogledi o novim knjigama od kojih mi najzanimljiviji izgleda tekst psihoanalitičara Alena Gija, povodom knjige Kristine Nestlinger (Ch. Nostlinger) *Novi Pinokio* (Le nouveau Pinocchio", izd. Souffles). To je skraćena i nešto izmenjena verzija divnog Kolodijevog dela, koje je time bitno osiromašeno. Pre svega, po mišljenju A. Gia, zato što Pinokio, lutak bez ušiju i bez glasa, može da pomogne lečenju psihički bolesnog, „zazidanog" deteta, budući da Kolodijeva tvorevina proživljava sve tegobe kroz koje prolazi i dete, postajući ličnost. Verujem da bi svakom psihoterapeutu koristilo da pročita izlaganje francuskog kolege, utoliko pre što A. Gi upotpunjuje tekst primerom iz sopstvene prakse (slučaj „dečaka s olovkama").

Pomenuću još jedan napis iz ove grupe priloga: *Putujuća kuća* Frensisa Markoena, koja govori o pomalo zaboravljenom, a nedavno ponovo objavljenom (izd. Hachette) romanu gđe de Štolc (grofice Fani de Bekkon), iz godine 1869. Njega pisac teksta, poredeći ga sa romanima gđe de Segir, vidi kao njihovu suprotnost, u tom smislu što se u njemu odbija stvarna pustolovina radi jedine prave, pustolovine romanesknog. Međutim, prilog pominjem zbog drugog, za nas zanimljivijeg

poređenja: F. Markoen pronalazi sličnost između „Putujuće kuće" gđe de Štolc i filma E. Kusturice, „Dom za vešanje", sličnost koja se ogleda u sukobu između prisnog odnosa sa čudesnim, i stvarnosti o koju se uvek i svuda spotičemo.

Iz poslednje rubrike „Pregled časopisa" koju, ovog puta, čine prikazi francuskih, engleskih i španskih časopisa, izdvajam francuski *Grifon* ("Griffon", no 104, za novembar–decembar 1989). O siromaštvu, tj. o siromašnoj deci u današnjoj Francuskoj retko je reč u delima za najmlađe. *Grifon* objavljuje njihovu bibliografiju, kao i neka razmišljanja u pokušaju da se produbi ta, nadasve, neprivlačna tema.

I na kraju, iako izbegavam da govorim o nefrancuskim publikacijama, šteta je ne upozoriti na „odličan" španski časopis *Letragorda*, koji izlazi u Mursiji (od 1986. dva puta godišnje) i za koji prikazivač *Pregleda* kaže da ga je zadovoljstvo čitati, kako zbog sadržaja, tako i zbog njegovog ukupnog izgleda. Broj o kojem je ovde reč (za proleće 1989.) posvećen je poeziji za decu, ali, pre svega, odnosu između te poezije i detinjstva, a moguće je da su njegovi priređivači našli autore koji su u toj, nimalo novoj temi, imali još mnogo toga da kažu.

Gordana STOJKOVIĆ

"LECTURE JEUNESSE", br. 53,54,55/1990.

Štivo mladosti, tako bi mogao da glasi prevod naziva jednog od, čini se, bezbroj francuskih časopisa za dečju i omladinsku književnost, koji se, brojevima za januar, april i jul 1990. (časopis je tromesečnik), prvi put prikazuje na stranicama *Detinjstva*. Sveščice od, u proseku, pedesetak strana, imaju svega tri stalne rubrike: „Članke", „Knjige" i „Informacije". Prva sadrži tri do četiri članka, koji obrađuju trenutno zanimljivu pojavu i uglavnom su lokalnog, u najboljem slučaju regionalnog značaja. Tako januarski broj objavljuje tekst sociologa Fransoe de Senglija „Klasici i društvene klase", u kojem autor tvrdi da „klasične knjige mogu više nego druge da pomognu politiku čitanja", i „da školske ustanove, omogućujući mladima pristup klasičnim tekstovima, doprinose ublažavanju posledica društvenih nejednakosti". Takođe, u januarskom broju, objavljen je tekst psiho–pedagoga Kler Doz, „ Povratak Ulisa", kojim se autorka osvrće na sedam skorašnjih izdanja *Odiseje* u Francuskoj, od 1983. do 1989. godine (samo je jedno iz 1961), pitajući se da li se tu radi o povratku na vitalne izvore ili o „okolnom konformizmu", u kojem se autori i njihova dela penju i silaze kao vrednosti na berzi, konstatujući da najvažnije jeste to da se *Odiseja* čita, kao i da je očevidno da ona današnjem čitaocu govori, bar onoliko, koliko je govorila i čitaocu svoga vremena...

Ista rubrika aprilskog broja sadrži tri teksta, od kojih najduži i jedino zanimljiv jeste tekst „Školske i gimnazijske novine, napoznata štampa". To je zapažanje bibliotekarke Mari–Noel Froadir o ovom nedovoljno poznatom i priznatom bavljenju mladih, o pedagoškom značenju tog bavljenja, o vrstama tih ostvarenja, zavisno od većeg ili manjeg učešća odraslih, tako da ovo, neosporno zanimljivo izgledanje, iako zasnovano na francuskom iskustvu, i drugima može da bude korisno. Od sledeća dva teksta, suviše kratka čak i površna, iako se odnose na značajne probleme u vezi s mladima ("Kako primiti u biblioteci mlade koji ne čuju?", „Mladi četvrtog sveta (siromašni) i lektira"), navodim samo naslove koji dovoljno pokazuju šta sve može da bude predmet razmišljanja onih koji se bave mladima i njihovom lektirom.

Što se tiče julskog broja časopisa, sa istim brojem članaka, ali gde se ponovo samo jedan može s pravom tako zvati; Mari–Izabel Merle u napisu „Paralele i

Julski broj u istom odeljku hvali većinu prikazanih romana i zato nisam sigurna da je ijedan vredan posebnog isticanja, ali ću podsetiti na dva naslova koje sam već pomenula u ranijim prikazima drugih francuskih časopisa: *Nemi kralja Solomona*, autora P. M. Bodea (P. M. Beaude, *Le Muet du roi Salomon*, Gallimard, 1989), i (prevod s engleskog) *Beli orlovi Srbije*, L. Darela (L. Durrell, *Les Aigles Blancs de Serbie*, Gallimard, 1988). Prvi je izuzetno lep roman–poema; sadržaj mu je teško ispričati, a radnja drugog dešava se na našem posleratnom tlu.

Na kraju svakog broja nalazi se odeljak „Informacije". Januarski broj najavljuje Međunarodni salon stripa u Angulemu (od 24. do 28. januara), na kojem će počasna zvanica biti Engleska.

Aprilski broj saopštava da su Veliku nagradu za knjigu za mlade, u 1989. godini (dečji žiri), dobili: Mišel Pikmal za roman *Blesa* (M. Piquemal, *Le Jobard*) i K. Lezirije za *Renžiski put* (Ch. Lesurier, *Le Chemin de Rungis*) od žirija odraslih, a nagradu Sent–Egziperi (ostvarenja za mlade), A. Malifo za *Sikomoru malog naroda* (A. Malifaud, *Sycomore du Petit Peuple*).

Ovo je, izgleda, sve ono što nisam mogla da izostavim o *Štivu mladosti* br. 53, 54 i 55, a u julskom broju *Informacija* ne nalazim ništa što mi se čini zanimljivim ili, bar, korisnim za čitaoce izvan Francuske.

SPEVAK, ZOROSLAV
Zlaty maj, 2/1989. I,II - 129

STANIĆ, BOŽANA
Reading Time, 2/89. 2/1989. I,II - 125

STOJKOVIĆ, GORDANA
Livres jeunes aujourd'hui, 4,5,6/1989. I,II - 119
Revue des livres pour enfants III,IV - 168

ŠEBEK, ŽIGMOND
Vedro i bunar III,IV - 113

ŠIJAČKI, OLIVERA
Deca - umetnost - knjige I,II - 131
Bugarski časopis "Deca-umetnost-knjige" Sofija III,IV - 165

TARBAI, EDE
Cirkus "Kacabajka" III,IV - 102

TEREK, ŠANDOR
Bezobrazni balon III,IV - 121

TEŠIĆ, MOMČILO
Šezdeset godina I,II - 44
Kako napisati najlepšu pesmu I,II - 44
Gladiševina I,II - 45
Evo snega I,II - 45
Putevi I,II - 45
Tajne I,II - 46
Šta ima svoje I,II - 46
Radost šume I,II - 47
Most nad rekom I,II - 47
Jabuka I,II - 48

TORDON, AKOŠ
Crvena kapija III,IV - 115

TURJAČANIN, ZORICA
Na krilima priče I,II - 103
Odbljesci "Jezerskih" ogledala III,IV - 135

VEG, ĐERĐ
Slavoljubiva pertla III,IV - 120

ZELK, ZOLTAN
Kudravko III,IV - 90

ZUBAC, PERO
Momčilovih šezdeset dečjih godina I,II - 43
Dobar pesnik zlata vredi III,IV - 75

ŽIVKOVIĆ, ŽIVAN
Detinjstvo i kako ga sačuvati I,II - 91
Pesnik kao antologičar III,IV - 129
Deci, s poštovanjem III,IV - 152